

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

اوچونجو ایل صایی ۶۹۵ (آردبجیل صایی ۲۹۹۲۸)
سال سوم شماره ۶۹۵ (شماره مسلسل ۲۹۹۲۸)

مرداد و شهریور ۱۳۶۰
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
3rd Year No.5,6 (Serial No. 28,29)
August, Sept. 1981

Address: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینگیلر

(فهرست)

صفحه

۳	۱- گونش دن بیرپای (۲): دوکتور حمید نطقی
۱۳	۲- آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش (۲۴): دوکتور جواد هیئت
۲۴	۳- سؤز و کلاسیکلریمیز (۳): پرفسور غ. بیگدلی
۲۵	۴- حضرت علی (ع) نین او گودلریندن: ج. ه.
۳۴	۵- آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی (۵): دوکتور جواد هیئت
۴۹	۶- آئیده: دوکتور حمید نطقی
۵۰	۷- معدنچی و رباعی: سؤنمز
۵۱	۸- بؤیوک خلق شاعری سلیمان رستم له ساوالان آراسیندا مشاعره
۵۳	۹- هدایت حصاری دن بالاش آذراوغلونا
۵۵	۱۰- مرغی لی (ساوه) ترکمن محمود: علی کمالی
۶۰	۱۱- مدرسه معرفت خامنه ای: ع. منظوری خامنه ای
۶۸	۱۲- وطن و خلق محبتی: گنجعلی صباحی
۷۳	۱۳- معرفت یولو: حسینعلی رئیس شقاقی
۷۴	۱۴- برهان بیخارالی (آنکارا) دان شهریار اسلام
۷۵	۱۵- مادرم تبریز، تقدیم باستاد شهریار: حامد
۷۶	۱۶- آذربایجان زادگاه شعر نو: صمد سرذاری نیا
	۱۷- یشنی کتابلار: قاضی برهان الدین دیوانیندان سئچمه لر کتابی

توجه

۱- آذربایجان ادبیات تاریخی نین، ۲۰-نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو. غوموز اوچون بو عصرده کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه‌ی حال و اثرلرینه احتیاجیمیز واردیر. بوتون شاعر و یازیچی و آذری ادبیاتیله ماراقلانان همشهریلر یمیزدن بو باره‌ده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اؤز ترجمه‌ی حال و اثرلریندن نمونه لرله برابر تانیدیقلاری دیگر شاعر لریمیزین ده ترجمه‌ی حال و اثرلریندن نمونه لر گؤنדרمه‌لرینی خواهش ائدیریک «وارلیق»

۲- خواستاران ایشترالشی توانندمبلغ آبونمان سالیانه (۸۰۰ ریال) را از نزدیکترین شعبه هریک از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه داریوش خیابان بهار) واریز نمایند و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله (خیابان مصدق-کوچه بیدی- شماره ۱۷-تهران) ارسال فرمایند.

۳- شماره‌های گذشته مجله وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله تهیه نمائید.

۴- جلد اول تاریخ ادبیات آذربایجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانند از انتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجله از این کتاب را تهیه نمایند.

۵- مجموعه ده‌شماره سالیانه مجله در یکجله منتشر شد علاقمندان میتوانند هرچه زودتر قبل از اتمام آن از دفتر مجله و یا انتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا روبروی دانشگاه تهیه نمایند.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

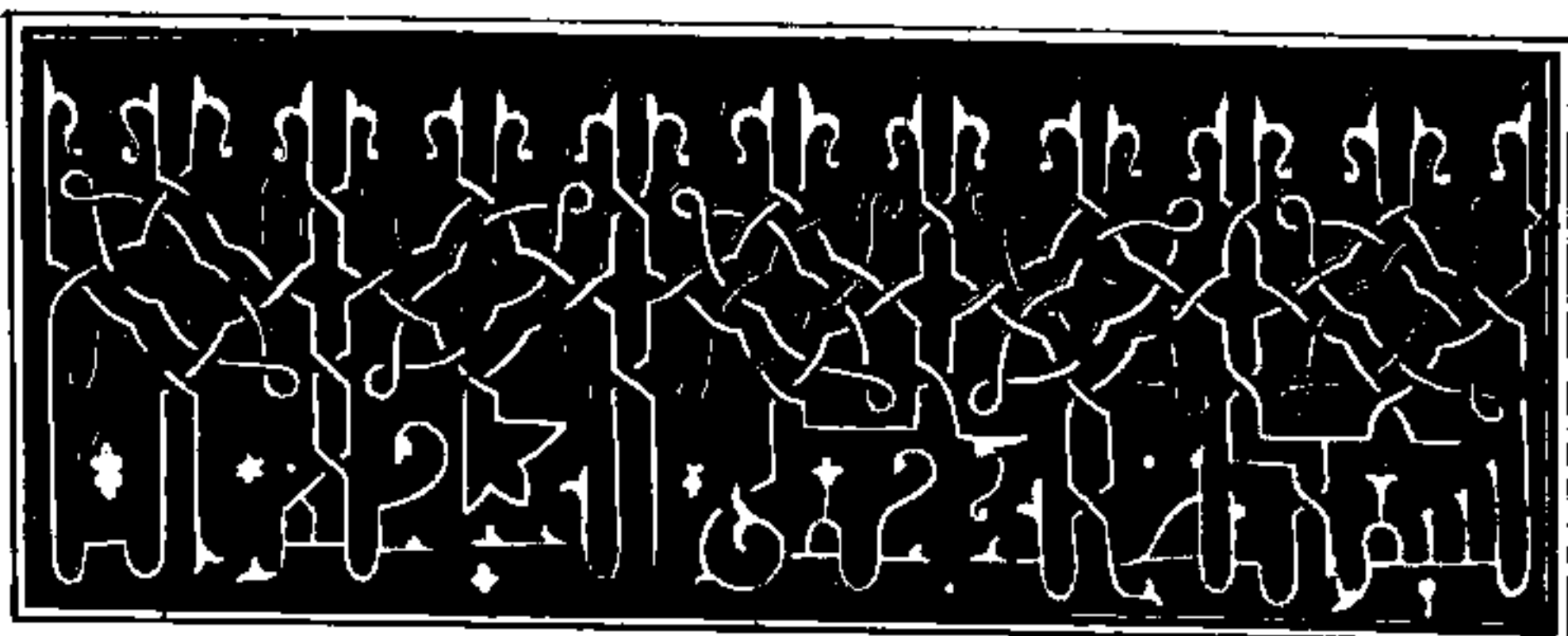
صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان مصدق، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن } ۶۳۵۱۱۷
 } ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال

وارلیق

آیلاق تور کجه و فارسجا فرهنگي نشریه
مجله ماهانه فرهنگي فارسي و ترکی

اوچونجی ایل - ۵ و ۶ نجی های - مرداد و شهریور ۱۳۶۰

دوکتور حمید نطقی

=====

● گونشدن بیر پای (۲) ●

۴۳ - ائون = قاباق ، مقابل

یئنه جانلاندی اسکی خاطیره لر * یئنه گوردوم ائونونده شوگیلمی

"صون مکتوب" ص ۱۶۶

جانلانیرگوز ائونونده باشقا منظره * یاغان یاغیش آلتیندا یویوندوقجا داغ

"دوست کیمی، قارداش کیمی" ص ۲۵ دره .

۴۴ - اونودولماق = یاددان چیخماق

کونوللردن سیلینیب آدیم اونودولاردی،

اوره گیمه دونیانین غم - غصه سی دولاردی،

"اولماسایدی" ص ۸۲

۴۵ - اویدورما = اصلی اولمایان ، اویدورولموش

بو اویدورما دگیلدير، بئله دیراللی ایلدیر:

من سفره چیخاندا آنام هیجانلانیر...

"آنام و من" ص ۳۶

یاخشی ولار اولماسا بوسولو خاطره لر * اویدورمایلا، یالانلا دوپ - دولو

"اوجوز خاطره لر" ص ۲۷۸ خاطره لر .

۳

* بویوک شاعر سلیمان رستمین (منیم گونشیم) آدلی شعر کتابی نین

لغوی تدقیقی نین ۲ - نجی حصه سی .

۴۶ - اوگره نمک = اوگرگشمک .

قارداش اوگون ، دوشونمه کی، سؤیله دیگیم بیرا فسانه دیر .
"جواب" ص ۲۱۲

۴۷ - او یغو = یوغو .

آفاقینی سارمیش، گورورم من، یقنه آفات ،
هئچ بیلمه ییرم او یغودا سان سن نئییه، هیهات !
" عصیان یارات" ص ۱۰۷

۴۸ - او یماق = اوسگوک (انگشتانه)

هامیمیزین ننه سی هوا حضرت لری نین، ایگنه سینی، ساپینی،
او یماغینی تاپیب دیر .
" تاپیب دیر" ص ۱۵۹

۴۹ - ایچ / ایچی یانماق = یعنی اوره کی یانماق
یئددی قارا زنجی گنجین هجرانیله یانیر ایچیم .
" یئددی زنجی " ص ۱۰۹

۵۰ - ایچینی چکمک = آه چکمک .

چکه - چکه ایچینی * ییغیشدیریب کؤچونو * توراجی، بیلدیر -
چینی ، طورا غایی ، ککلیگی کیمه تاپشیریب گلدین .
" کیمه تاپشیریب گلدین" ص ۱۱۶

۵۱ - اثرکن = تئز .

سمر اثرکن ، بیلیرسن می افقرده قیزاران نه دیر ؟
" جواب " ص ۲۱۲

۵۲ - ایزله مک = تعقیب ائتمک .

ایزله ییب ، من سنی بیرکؤلگه کیمی
ائتدیم اوغروندا فدا گنجلیگیمی " مکتوب " ص ۱۶۷

۵۳ - ایسینیشمک = عادت ائتمک

هله ایسینیشمه می سن سن باکی یا
باغلی یام کورپه لیگیمدن باکی یا " قارا باغلی دوستو ملاصبت " ۱۳۱

۵۴ - ایشکنجه = عذاب ، شکنجه

نه یه گره ک با هار، دئدیم، نه یه گره ک اگلنجه
قان قارداشیم ظالم لردن گورورکن مین ایشکنجه
" ۱۲ - نجی توفنگ " ص ۳۶۲

۵۵ - ایلگین = ان اول ، لاپ باشد

ایلگین وطن سۆزونو معلمدن اوگره نیر

من لیگینی، اوزونو معلمدن اوگره نیر "معلم" ص ۳۴

۵۶ - ایله = بورادا "ایللرایله" یعنی "ایللربویو"، "اوزون ایللرده"

او ائولرکی، یارانمیشدی اللریله "صبری" نین

اوره گینی، اریتمیشدی ایللرایله "صبری" نین

"تبریزده قیش" ص ۳۵۹

۵۷ - اینله مک = زاریماق ، صیزیلدا ماق

دونه جکسن گئری یه اینله یه رک

توکه جکسن یئنی دن گوزیاشینى "مکتوب" ص ۱۶۸

۵۸ - بارداش قورماق = باغداش قورماق اوتورماق

اوره ک لرده ابدی لیک بارداش قوروب ایلک باهار

یوز یاشینی اوتن لره دشک اولماز قوجا دیر

"یئنه داغلار قوینوندا یام" ص ۱۱۷

۵۹ - بالدير = آياغین دیزله طوبوق آراسیندا کی اتلی حصه سی

بیری کیسه چکدیردی بالديرینا ، بئلینه ،

بیری حنا یاغدیردی آياغینا ، بئلینه .

"سئرچه بالاداسی" ص ۲۷۱

۶۰ - باها اوتورماق = چوخ باها یا مال اولماق :

بیرگجه لیک محبت ، سنه باها اوتوردو ، سنه باها اوتوردی

"قیزدردی ، آتادردی" ص ۳۴۰

۶۱ - بیهک = کیچیک اوشاق :

هله ده کورپه ایم من ، هله ده کورپه ایم من

اٹله بیل کی کیسه سیز بلک لی بیهک من

"آنام و من" ص ۲۷

۶۲ - برابر = فارسجا دا (باهم) سۆزونون معنا سیندا دیر

یوز ایل یاشا ماسام دا ، گله جک نسللرله

بو دنیا یا یئنی دن گله جگم برابر .

بئله او خوشبخت لرله من میلیون - میلیون ایللر

عمر اٹله ییب برابر ، گوله جگم برابر .

"گله جک نسللرله" ص ۹۷

۶۳ - بری = بو طرفه :

خزرىن ساحلینه خزرى قوشونلار يثريدیر
تیتره ییمر قوملارین اوستونده سحر دن بری دیر...

ص ۱۳۴ " شوو لان دا "

۶۴ - بسته کار = نغمه یار ادا ن ، (آهنگ ساز) :

سحر قیزیل گولون عشقیله نغمه لر اوخویار
باها ریمین ساری کھینگ لی بسته کاری منه

ص ۶۹ " یادگار "

بسته کار دوست ، دونن منی دعوت ائتدین ائوینه ،
دوز سوزومدور ، گلدیم سیزه من سئوینه - سئوینه .

ص ۱۵۰ " بسته کارین ائوینده "

۶۵ - بورکو = ایستی و بوغاناق هاوا :

گھیدن یثره طور آتاند ا گونش ، بورکودن
گلیب بوردا سرینله نیر قولخوزچو تورکمن

ص ۱۳۰ " فیروزه "

۶۶ - بوزمک = دوداق بوزمک : استهزا ائتمک ، ناراضیلیق گهسته رمک،

نار ائتمه گه ده " دوداق بوزمک " دئییلیر :

قوجا کندلی گوله رک بو سوزه دوداق بوزدو

امنیه رئیسینی باشدان آیاغا سوزدو

ص ۳۶۲ " ۱۲ - نجی توفنگ "

۶۷ - بوسبوتون = تمام ، تماما :

یامانجا گولدو منه ، بهر قدر ال اویناتدی

منیم پشهم اونا البته ، بوسبوتون یاددی .

ص ۲۷۷ " یاد آدام "

۶۸ - بویا = رنگ :

ماتم چوکوب هر ائوه هر اوجاغا ،

آند ایچهرک قان بویالی بایراغا ،

کفن گدیب ائلر قالخیب آیاغا .

" ماتم چوکوب هر یثره " ص ۲۴۳

۶۹ - بویو = " ایللربویو " ، " ایللر مرضینده " دئمکدیر :

طوزكىمى ھاوايا صووردو يامان * اوزون ايللر بويو قازاندىغىنى

"صون بىشىك" ص ۱۵۲

۷۰ - بويونجا = (درطول) ، امتدادىندا :

ماھنى دئىيب دويونجا * چايىن ساحل بويونجا

گوزلرىندە ايلک باھار * گزير اوغلانلار، قيزلار .

"قيزيل گوللر" ص ۱۲۶

۷۱ - بياض = آغ :

اي كنارىنداكى آغ قوملوغو چين - چين آرازيم

اي بياض دالغاسى آزاده گؤگرچين آرازيم

"ياخشي يولداش" ص ۳۲۱

۷۲ - بيرآزدان = بيرقدر صورا :

گونش ھلە افق لردە اوووشدورور گوزونو

تلسمە يين او بيرآزدان گوستەرجک اوزونو

"يەنە داغلار قوينوندا" ص ۱۱۷

۷۳ - بيليش = بيلمک ايشى ، بورادا "بيلديک لريميز"

گوروشورم تانىشلارلا ، * بيليشلرلە

"بايراغيمين آلتيندا" ص ۱۹

۷۴ - پارا = پول :

اوتانمادىن ھلکە سنىن عوضينە من اوتاندىم

ساغا ، صولا پاراسى چوخ جيب لرىنى گوستەرىدىن .

"سنين جانين جيبيندە دىر" ص ۲۵۸

۷۵ - پشىك = قمر، تورکيەدە بونا "اويدو" دئىيرلر، (قمرمصنوعى) :

دونياذا بيلير هرکيم * گوى لردە گزير پشىکيم

"گل ، گل" ص ۵۸

اولدوزلار گەدىب گلسين پشىکيميزين کاروانى

"پادداش" ص ۶۶

۷۶ - تاوان = سقف :

بیر قوجا زىللە يەرک گوزلرىنى تاوانا ،

اوووشدوروب اوووجوندا توتون تۆکور قلیانا ،

"۱۲ - نجى توفنگ" ص ۳۶۲

۷۷ - تانری = الله ، تارى :

تانرى بو خوشبختليگى قوى منه چوخ گئورمه سين
مندهكى بو جلالى اوزگه لره وئرمه ســــين

" ايلک محبت لر " ص ۲۸۲

۷۸ - تک = کيمى :

بولبول تک اؤتورانسان * گلشن دير آذربايجان .

" گل ، گل " ص ۵۸

۷۹ - تک باشينا = اؤز - اؤزونه ، يالنيز ، (تک و تنها) :

ايله ظن ايله دين کى تک باشينا

گووه نيپ اؤز بزه ک لى داش - قاشينا

اولاجاقسان يـگانه بير دلبر .

" صون مکتوب " ص ۱۶۷

۸۰ - تکين = کيمى :

مهدينه وفالى بير اوغول تکين * دؤگوشن قلبيمى سنه وئرميشم .

" وطن " ص ۵۵

۸۱ - تلخک = مسخره ، (دلکک) :

شرقه قان اوددوران جهانگيرلرين

کوله سى ، تلخکى ، ال - آلتى سايىدى . " صون " ص ۲۵۳

۸۲ - تمل = بونغوره :

فخر ائت بو مقدس آنا تورپاق تمه لين دير

يوللاردا بيلير ائل نه يورولدون نه ده آزدین .

" قلبينده محبت " ص ۱۴۹

۸۳ - توتدورماق - ادامه وئرمک ، دوام ائتمک ، " نغمه توتدورماق " يعنى

دواملى اوخوماق :

گئجه اولدوزلارا اؤز نغمه نى توتدور ، صحرا !

بیزه سن کهنه ، آغير دردى اونوتدور صحرا !

" ياخشى يولداش " ص ۳۰۸

۸۴ - توکنمک = صونو گلنک ، بيتمک :

ديله گى ميليونلارين توکنمز ديله گييدى ،

دشمن بيلميردى آنجاق . " ريخارد زورگه " ص ۱۱۰

دوگوشکن شاعر کیمی صیناقلاردان چيخميسان
توکنمز ظفرلرين دوست اليني صيخميسان

" دوستوم بيليرسن می " ص ۱۵۷

۸۴ - تول = طور ، اينجه اورتو :

بعضاده بورونور دوماندان توله * تزه گلین کیمی حیالی داغلار .

" قارتاللی داغلار " ص ۱۳۵

۸۵ - تهلکه = خطر :

کیم منی قورو یاردی تهلکه دن ، ائولوم دن ؟

" اولعاسایدی " ص ۸۲

۸۶ - تئل = سیم

سلسندیکجه کامان تک اوره گیمین تئلری

دشمیرم کی ، ماهنیمیز دیندیرسین کئونوللری .

" وارا ولسون " ص ۴۸

تلگراف تئلری بیر دردلی کامان دیر ائله بیل

اینله بیر چونکو بو چارپشما یا بیگانه دگیل

" شووه لان دا " ص ۱۳۴

۸۷ - تین = کوچه نین دؤنگه سی ، (پیچ) ، (کنج)

تین باشی ، آددیم باشی ، گیزلی آچیق آتیلیر

گورن کوزه گولله لر

دوغرو سوزه گولله لر . " آمریکا نه دیر بو ؟ " ص ۱۱۳

۸۸ - جان اشوی = اوره ک

من سلیمان رستم ، ائل دیر ، وطن دیر وارلیغیم

جان اشویمده ان بؤیوک نعمت بو شروت دیر اوغول

" اوغول " ص ۱۰۵

۸۹ - جانسیز = روحسوز :

بیستگی لره جانسیز دشمنک دور دگیل

یوخ جانلی دیر مئینه ، آغاج ، گول ، چیچک ...

" تورپاق و محبت " ص ۱۱۴

۹۰ - جان صیخماق = داریخدیрмаق :

گول کیمی بختیم گوله جک * جان صیخان هجران کوچه جک .

" کئونول ماهنی سی " ص ۲۱۰

۹۱ - جانلانماق = روحلانماق

يئنه جانلاندى اسكى خاطره لر * يئنه گوردوم اؤنومه سئوگيليمى.
ص ۱۶۶ "صون مكتوب"

۹۲ - جوشماق = هيجانلانماق

آرابانين آرخاسينجا ايكي كولگه قوشوردو
ايكي كولگه يومروغويلا تهديد ائديب جوشوردو
ص ۳۶۰ "تبريزده قيش"

۹۳ - جيب - جيب = قوش سسى (جيك - جيك)

اونودا عرض ائديم كي، بوشدو هاميسى نين جيبى
بلند اولدو گنبد سئره لرین جيب - جيبى
ص ۲۷۱ "سئره بالاداسى"

۹۴ - جيغير = كئچى پولو، اينجه يول :

جئيران ديرناقلاريلا دارانميش جيغيرلارى
طبيعت الرييله يارانميش جيغيرلارى
ص ۱۱۶ "كيمه تاپشيريب گلدين"

۹۵ - جيندير = ييريق، ييرتيق پارچالار :

اؤنلرينده جينديرلارا ساريلي بير اؤلو وار
ساغليغيندا ائل دئيه ردى : عجب قابل الى وار.
ص ۳۵۶ "تبريز و قيش"

۹۶ - چالاماق = شدتلى حركت ائتمك، اوغراشماق :

قيزديرمالار پنجه سينده اونون عمور يولداشى
چالاييب چيرپينيردى، آخيداراق گوز ياشى
ص ۳۵۷ "تبريزده قيش"

۹۷ - چاتماق = بيرله شديرمك :

قييىق گوزيله سوزوب آلنيمين قيريشلارينى
بير آزجا باش بولادى، صونرا چاتدى قاشلارينى
ص ۲۷۷ "ياد آدام"

۹۸ - چاخماق = ايلديريم وورماق، پارلاماق :

ديليم آلويلانمازدى، گوزوم چاخمازدى شيمشك
هر آلدیغیم خبردن پریشان اولماسايدیم
ص ۲۲۹ "سليمان اولماسايدیم"

۹۹ - چاغ = دۋور ، زامان ، وقت :

باشيم داشدان - داشا دگيبدير آرتيق ،

سۈگيلىم بو چاغيم او ، چاغيم دگيل .

ص ۱۷۳ "ياغيم دگيل"

۱۰۰ - چيىك = تشويق اوچون وورولان آل ، آلقيش :

"گۈزون اوستونده قاشين وار" - دئيه نه ووردو تپيك

گولمهدى طوى دا اوزو ، ياسدا دوروب چالدى چيىك

ص ۲۷۳ "يئنه بعضى لرى"

۱۰۱ - چتين = مشكل ، آسان اولمايان :

ان چتين ان آغير زامانلاردا * اريديب هر عذابى قلوبينده

داشيدى انقلابى قلوبينده "اثللرسۈيمليسى" ص ۸۱

۱۰۲ - چرن = (چرند) ، هاداران - پاداران :

برلدهرك گۈزونو چوخ چرن دانيشدى يئنه -

وورونجا ساغ الينى ، لووغا - لووغا سول دوشونه ...

ص ۲۷۸ "ياد آدام"

۱۰۳ - چللهك = (بشكه) :

چللهك ده قاپ - قارادير دميري صويودان سو ،

خياللارا دالاركن اوردا سۈزون دوغروسو ،

اۈز - اۈزومو گۈرورم ، اۈز گۈزومو گۈرورم .

من او قارا گۈزگۈده گۈندوزومو گۈرورم .

ص ۴۲ "يئنه دميرچى خانادا"

۱۰۴ - چلنگ = (تاج گل) :

نادر كله مه لايق چلنگ هۈرمه يين لرله

بو صنعت ميدانيندا ، صلح دگيل ساواش گرهك .

"باشا دوشمه يه نين نطقى" ص ۲۹۱

۱۰۵ - چيچك = گول ، قيزيل گوله خاص دير ، چيچك هر نوع گول دشكدير :

هر گولون ، هر چيچه گين عطرينى يايسين نفسين

دوداغى ، كۈنلو وطن ماهنيلي انسان كيمي اول .

ص ۱۰۴ "هئچ اولمازسا"

۱۰۶ - چيرپى = چۈر - چۈپ :

- آلاچیق دان بیرآز گئن ده کؤزه ریردی بیر اوجاق
اوجاقدکی چیرپیلاری اوفله ییردی بیر اوشاق
"قاراجی محمدین حکایه سی" ص ۲۴۳
- ۱۵۷ - چیرپینماق = وورماق ، چارپماق ، حرکت و تلاش :
اوز - گؤزو ، پار - پالتاری مرکبلی کؤرپه لر
چیرپینان اوره ک لری خوش مطلب لی کؤرپه لر
ص ۲۴ " معلم "
- قیزدیرمالار پنجه سینده اونون عمور یولداشی
چا بالایب ، چیرپینیردی آخیداراق گؤز یاشی
ص ۲۵۷ " تبریزده قیش "
- ۱۵۸ - چئوره = یان ، طرف ، اطراف :
آرتیق قایالیقدایام ، دئورد چئوره م قایالیقدیر .
ص ۱۳۲ " قایالیق دا "
- ۱۵۹ - حاکیم = (حاکم) ، قاضی دئمکدیر :
محکمه لر سالونوندا ، حاکیم لری گؤزونده ،
گناه سیزلار ، گناه لی دیر ، گناه لی لار ، گناه سیز .
ص ۱۱۱ " اوره ک دؤزه رمی "
- ۱۱۰ - حریف = فارسجادا بونا قارشی " یارو " دئییرلر :
حریف ده دویبدوکی داشمیش صبر کاسام آرتیق
اودورکی ، یاد کیمی ال وئرمه دن تئز آیریلدیق
ص ۲۷۸ " یاد آدام "
- ۱۱۱ - خاطیرینی ایسته مک = سئومک ، طرفینی توتماق ، تحسین ائتمک :
خاطیریمی رحمتلیک ایسته ردی دونیسا قدر
اونسوز کئچن عمرومو چولغا ییب دیر ، غم - کدر
ص ۲۷۹ " اوجوز خاطیره لر "
- ۱۱۲ - خریطه = جغرافیا نقشه سی :
قیریشلی آلنیم ، آمان آیریلیق خریطه سی دیر ،
باخا معیرام اوزومه گوزگونون قارشیسیندا
ص ۲۲۹ " آراز قیراغیندا "
- _____ قالانی گلن صایی دا

آذربایجان ادبیات تاریخینه پیر باخیش

بازان: دکتر جواد هشت

۲۴

بختیار واهابزاده . بختیار واهابزاده ۱۹۲۵ ده شکی (نوخا) ده آ نادان اولموش و ۱۹۳۴ ده عاٹله سیله بیرلیکده باکویا کؤچموشدور . اورتا تحصیلینی باکیده بیتیردیکدن صونرا آذربایجان اونیورسیتیه سی فیلولوژی فاکولته سینده دوام ائتمیش و ۱۹۴۷ ده مآذون اولدوقدان صونرا ۱۹۵۱ ده فاکولته ده آ سیستان اولموش و ۱۹۶۴ ده صمدوورغونون حقینده یازدیغی تئزله ادبیات دوکتورو اولموش و ایندی ده معاصر آذری ادبیاتی پروفیسورو عنوانیله چالیشماقدادیر .

بختیار واهابزاده مشهور شاعر ، نمایشنامه یازان و عالم لری میزدن دیر . اونون لیریک و فلسفی شعرلری تضادلارلا دولوعصریمیزین نبضیله هماهنگ دیر ، و بیرگه دؤیونور . کیچیک و بؤیوک اثرلرینده ، واهابزاده ، حیات ، اولوم ، قهرمانلیق ، جاودانلیق و دنیا وطنداشینین مسئولیتی کیمی مسئله لره جواب وئرمگه چالیشمیشدیر . اونون یارادیجیلیغیندا آنا خط ، اساس و آپار یجی جریان "وطن" مسئله لری دیر . کیچیک شعرلریندن باشقا بؤیوک منظومه لر (پوشما) و نمایشنامه لریا زمیش و مختلف ترجمه لرا ائتمیشدیر .

اوزون منظومه لری آراسیندا الجزایرین آزادلیغینا حمرا ائدیلمیش (یوللار- اوغوللار) ، فضولی نین حیاتی و ادبی شخصیتی باره سینده یازدیغی (شب هجران) ، صابری توصیف ائده ن (آغلار- گوله یین) و عزیز حاجی بیگوف ا تحصاف ائتدیگی (موقام) ، تاتار شاعری موسی جلیل ایچون یازدیغی (ا وچون نغمه لریم) و بالآخره (آتیل میشلار) منظومه سی واردیر .

واهابزاده بیرچوخ ماهنیلاریا زمیش و بونلارین چوخو بسته لنمیشدیر (۱) نمایشنامه لریندن (ایکینجی سر) ، (یاغیشدان صونرا) ، (آرتیق آدام) ، و (وجدان) اثرلری آذربایجان دولت تاتریندا تماشا یا قویولموشدور . (ایکینجی سر) آلمانجا یا ترجمه ائدیلمیشدیر .

واها بزاده، عین زماندا علمی آختاریشلارلا برابرتدقیقی مقاله لریا زمیش
وبومقاله لری نین بیر قسمی (صنعتکا روزمان) و (ساده لیکده بئوکلوک) آدلی
ایکی کتابدا توپلانمیشدیر (۱۹۷۶-۱۹۷۸) .

واها بزاده آسیا، آفریقا و اروپا نین بیرچوخ یئرلرینی گزمیش و انطبایلا-
رینی شعرو نوتلاریله نشر ائتمیشدیر .

واها بزاده ۱۹۷۵ ده آذربایجان دولت مکافاتینا لایق گؤرولموش و اونا
(ا مکدارا اینجه صنعت خادمی) عنوانی وئریلمیشدیر .

ایندییه تک نشر ائدیلمن شعرکتا بلاری نین مهم قسمی بونلاردیر :

(منیم دوستلاریم، ایلک شعرکتا بی ۱۹۴۹)، (باها ره ۱۹۵۰)، (دوستلوق نغمه سی ۱۹۵۳)
ابدی هیکل ۱۹۵۴)، (چنار ۱۹۵۶)، (ساده آدا ملار ۱۹۵۶)، (جیران ۱۹۵۷)، (آیلی
گئجه لر ۱۹۵۸)، (شاعرین کتابخانه سی، شعرلر مجموعه سی ۱۹۶۱)، (اعتراف ۱۹۶۲) ،
(شب هجران ۱۹۶۲)، (انسان وزمان ۱۹۶۴)، (بیرا وره کده دوردفصل ۱۹۶۶)، (کؤکلر
بودا قلا ۱۹۶۸)، (سئچیلیمیش اثرلر ۱۹۶۷)، (دنیز- ساحل ۱۹۶۹)، (مین دؤرد یوز
اون آلتی ۱۹۷۰)، (بیربا هارین قاراقوشو ۱۹۷۱)، (دان یئری ۱۹۷۴) و (سئچیل-
میش اثرلری، ایکی جلد ۱۹۷۵)

واها بزاده داها چوخ هجا وزنیله شعریا زار، لکن بعضی شعرلرینی عروض وزنی
ایله یازمیشدیر . عروض وزنیله یازدیغی شعرلریندن (گل گل دییه) آدلی
شعرینی نمونه ایچون درجا ئدیریک :

گل گل دییه هجرینده کمان تک مهله دیم من

بیر عمر و سنین عشقینه قربان ائله دیم من

آسوده طفیل دین نه غمین واردی نه در دین

در دیمله سنین گؤزلرینی سورمه له دیم من

حسّیم سنه گل گل دئدی، عقلیم دئدی گئت گئت

بو قانلی دؤگوشدن سنه امداد دیله دیم من

عشقیمده قاخینج (۱) اولدو منیم باشیما هرگون

بیر عشقین اوجوندان نه قده ر طعنه یقیدیم من

اؤز حسّینی دوستاق ائله یین بختیار اولماز

اؤز عشقیمه اؤز کؤنلومو زندان ائله دیم من

واها بزاده، شعرین محتواسی باخیمیندان دا کلاسیک شعرعنه سین-

تعقیب ائده ن و بوگون شعرینی کئچمیشین احساسلاری واسلوبیله بزه یین بی-
۱- باشیما قالخدی، سرکوفت

شاعردیر. عصریمیزین شعرینده هم کلاسیک ادبیات عنعنهلرینی دوام ائتدیرمک همده گونوموزون احتیاجلارینا جواب وئره بیلیمک طرفداریدیر. کلاسیک آذری شعرینه بویوک حرمت گؤسته ریر. کلاسیک شعرین، خلق شعرین، نین، مخصوصا فضولینین تأثیری اونون اثرلرینده محسوسدور.

واهابزاده شعرله دوشونن (۱) بیرشاعردیر، شعرله، مقاله، تدقیق و تنقیدیا زارکیمی دیر. باشقالارینین شعرینه گیرمه میش موضوعلار واهابزاده. نین شعرلرینه داخل اولموشدور. او، شعرین انسانین ایچینده یانان آتوولو بیرآتشه و اودا اوخشادیر، عصرین نبضی شعرین آهنگینده آتعالی دیر وشعر درین - درین دوشونن ودوشوندوره ن هویتته صاحب اولمالیدیر. بئله بیرشعر وطن وملت سئوگیسیله، ملی فرهنگ عشقیله دولوب داشمالی دیر. شعر، وطنینی، ائلینی و ملی منلیگینی انکار ائده ن، یاد دوشونجه، یاشاما و مادتلرینسی یا مسیلا یا ن قیریشمال لارین و طفیلی لرین باشینا وورولان یوموروق و تازیانه یئرینه کئچمه لیدیر. واهابزاده نین عقیده سینه، شاعرین وجودی وطن تورپا - غیندادیر. هرشئی، وطنسیر یا شار، آما شاعر وطنسیر و ملت سیز یا شانماز. شاعرین ان بویوک وظیفه سی وطنی سئومک دیر، شاعر، حق و حقیقت یولوندا ساواشان، جیبی بوش، قلبی دولو انسان دیر، شاعروطن وملت یولونون مجنونو دور. (منیم) آدلی شعرینده، آؤز شعرین حقیقته بئله یاریر:

ابدی بیر اود کیمی آؤز ایچیندن کؤزه ریب

هشی یانیر شعریم منیم

بوگونده ن صاباها

بو یلانیر شعریم منیم

گریب دیلده، دودا قدا

اوچور اوچور همیشه آؤزومده ن ده قاباغدا

ادراکیمین گؤزلی

عقیده مین ان تمیر، ان معنالی سؤزلی

دویان اوره گی شعریم

بوتون دیلکلریمین ان صاف دیلگی شعریم

سن آیین اولدوزلارین نوروندان یوغرولموسان

باتان گئجه لریمین آچیلان سحرلره

سلامی سن اولموسان

۱ - فکرلشن

ايستهره م سطرلريم بو گونوندن سس آلان
 عكس صدا يا دؤنسون
 عصر يميزين نبضي ده آهنگينده دؤگونسون
 ايسته ميره مكي شعريم نرمه - نازك قيزلارين
 ساچيندا عطرا ولسون
 ايستيره م گون آلتيندا پامبوق ييغان قيزلارين
 باشيندا چتير اولسون
 جان وئرمه هر اؤترگي (۱) درد - غمه شعريم منيم
 سن آتش اول سن اود اول !
 ياندير داسن ، ياخ داسن .
 ايلدير يم اول چاغدا سن
 گؤسته ر اؤز ايشيغيندا بودنيا يا اؤزونو
 بير آن يومما گؤزونو ،
 هم گؤرسن ، هم ده گؤسته ر .
 دئميره مكي ذره ني گنيش كره ده گؤسته ر
 قدرتين وارسا سنين
 سن بو بويدا كره ني كيچيك ذره ده گؤسته ر
 سن دوشون درين - درين ، دوشوندور درين - درين
 وطنيني ائلينى دانان طفيلي لرين
 وطنى يوخ
 مانا ت چون يانان طفيلي لرين
 يوموروغا دؤن باشيندا
 كئشيكچى اول بو يوردون تورپاغيندا ، داشيندا
 وقارى اول ، عزمى اول اگيلمه ين باشلارين
 جيبينده پارت بيليط (۲) اول ، اصيل وطندا شلارين
 صونسوز دوشونجه لريم ،
 بو دنيا يا سؤاليم ،
 هر ايسته گيم خياليم ،
 عشقيم حسرتيم منيم
 ايلك محبتيم منيم

۱ - گليب كئچن ، زودگذر ۲ - عضويت كارتى

خەسەز شادلىغىم مەن
 بۇ دۇنيادا ئابدۇراخاتلىغىم مەن
 سەنەقەربان وئەرمگە بىرەمەر ئۆزىم، ئۆز،
 يالغىز بىرچە گونۇمون سونۇمۇز ھىجائىنى
 نەمەيە چىۋىرمگە ئون ئۆمۈردە چاتىشماز
 مەن سەنەن ئىچۈن ،

ئانام سا مەنەن ئىچۈن يەندى ، شەرىم .
 بالامەن راخاتلىغى يۇغدۇر دىيەن ، مەن
 سەنەقىسقاندۇ (۱) شەرىم .
 ئىچاق ئو بىلەمەدىكى مەن ئانامدان دۇغۇلدۇم ،
 سەن سە مەنەن قەلبىمەدە بالامەن تەك بىلەمەدىگىم
 دۇغۇلدۇر ئانام دۇغۇلدۇم .

مەن ئانامدان ئالىب وئەنمە ، خەلقىمە
 ئوغۇل ئىدەن سەن ئولتۇر ! (۱۹۶۲)

(شەھىد مەزىنەلەرى) ئادىلى مەنۇمە سەنەنەن ئانامەن ئولتۇرۇش ،
 ئازم ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش شەھىدەن ئولتۇرۇش
 چۈنكى شەھىد مەزىنەلەرى مەن ئولتۇرۇش شەھىدەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش شەھىدەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش شەھىدەن ئولتۇرۇش

شەھىدەن ئولتۇرۇش شەھىدەن ئولتۇرۇش
 دۇنەن مەن
 دۇنەن مەن
 نەمەن مەن ، نەمەن مەن
 ئولتۇرۇش (ئولتۇرۇش) ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش
 دۇنەن مەن ئولتۇرۇش
 دۇنەن مەن ئولتۇرۇش
 دۇنەن مەن ئولتۇرۇش
 دۇنەن مەن ئولتۇرۇش

گەلەن مەن ئولتۇرۇش
 گەلەن مەن ...
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش
 ئولتۇرۇش مەن ئولتۇرۇش

واھا بزادەنین شعرلریندە، ملت و دیل محبتی دەمەم ئىرتوتار، او، آنا دىلىنە وطن دىلى دىيىر، (رىاكار) آدلى شعریندە، اۋز دىلىنى بگنمىنلرە و اۋنو حقیرگۈرە نلرە نغرتىنى بىان اقدىروا ونلارى قىچىلەيىر. واھا ب زادە يەگۈرە دىل، انسانىن آناسىندان اۋگرەندىگى ان قىمتلى شىئى و وطن و ملت سئوگىسىنىن با شلانىقى دىر، (منىم آنام) آدلى شعریندە سواد سىز آناسىنىن اونا دىل اۋگرەندىگىنى سۈپلە يەرەك :

بودىل ايله تانىمىشام	هر نغمە مى
هم سئوينجى	يوخ، من هتچەم
هم دە غمى	من يالانام
بودىل ايله ياراتمىشام	كتاب كتاب سۆزلىرىمىن
هر شعرىمى	مۆلفى منىم <u>آنام</u> .

دىلىنى سئومەين، آناسىنى دا، وطنىنى دە، ملتىنى دە سئومەمەز .
بعضى شعرلریندە اۋز ونە مخصوص هجو واستىزا واردىر، هله مىللى فرەنگىنە بىگانە مودعا شقى و تقلید سئوہ ن قىرىشمال ضعيف سجیة لى انسانلار وسا ختە كارلار حقیندە يا زدىقى منظومە لردە بوخصوصیتى آيدىن شكىلدە گۈرۈرۈك . (دب لىر) شعریندە مودعا شقى و تقلید چىلىگى بارە سىندە بىلە يازار :

من بىلەمىرەم اۋزگە نىن	اي دىلرە اويان اوغلان
قاباغىندا قالانى	سن دە بىلە !
آخى نە يە گۈوشە يەك ؟ (۱)	اۋز بارىن كى يوخدوسنىن
مگر يىنىلىك مى دىر ؟	وقارىن كى يوخدوسنىن
اۋز ونو بگنە يىب	گرەك آغىزىن نىز سولانا
اۋزگە نى دوغما توتماق	اۋزگە لرىن مىوہ سىنە
گىيىب اۋزگە چكەسى	اۋز سىنىن كى يوخدو سنىن
يىرىشىنى اۋنوتماق	اقلە دم توت ياد سىنىنە !

بختيار واھا بزادە نىن شعرلرىنىن مەم موزوعلارىندان بىرى دە (عائىلە) دىيىر .
آنا، آتا، بابا، واوشاقلار ونوہ لىر و بونلارىن بىر - بىرلىلە مناسبتلىرى،
كەچمىشلىرىلە يا شايان قوجالارلا گۈزلىرىنى صابا حادىكمىش گنجلىرا سىنداكى
تضادلار و كشمكشلىر، گلین - قىينا نا دعوالارى فلسفى دوشونجه لرلە يوغرولموش (۲)

۱ - نشخوارا قتمك ۲ - شكىل و فرىلمىش، ورز دادن - قارىشىدىر يلىمىش، ما يالان
مىش

اولاراق نظمه چکيلميشدير .

(آتيلميشلار) آدلى پوئماسيندا بوموضوع مختلف زاويه لردن اله آليني ميش وتاثيرلى بير قلمله يازيلميشدير . بو پوئما دان نمونه اوچون بير - ايکى بندي درج ائديرىک :

آنا وطنيميز آذربايجانا ؟
بس بونون سببى نه ايميش گوره ن
حکيملر هر هسي يوردو (۱) بير يانا
.....
نه تورپاغيندا دير ،
نه ده صويوندا .
کيچيکه مرحمت ، بؤيوکه حرمت
سببى بوندا دير ، سببى بوندا ! !
۱ - تفسير ائتدى .

بعضاً با بالارى بيه نمه ييرىک ،
بعضاً بيز اونلارا جاهل دئييرىک .
صداقت ، ديانت ، دوزلوك ، عدالت
اعتبار ، كيشيليك ، بؤيوكه حرمت
اولو با بالاردان ميراث دير بيزه
گلين بيرده با خاق علميميزه !
انصافى دانانا امان وئرمه مك ،
يئديگى چوره گه دال چئويمه مك
ياشليلار اولكه سى دئييلير نه دن

واها بزاده نين شعرلى سووئتلر اتفاقيندا كى بير چوخ ديئلره و تورك لهجه لرينه ، استانبول توركجه سينه و آلمانجا ، فرانسىزجا يا ترجمه ائديلميش و كتاب هاليندا نشر ائديلميشدير .

بختيارين شعرلريندن بيرنئچه سيني نمونه اوچون درج ائديرىک :
(ايكىنجى يارا) آدلى شعرينى ۱۹۴۳ ده جبهه ده اولن جبهه يولداش نين خاطره سيني آناراق يازميشدير (۲)

"جبهه دن دانيش" دئيه ، سن اوزومه باخيرسان
اوراداكى ، وورها ووردان دانيشماق دگيل آسان
من بيرايلىن ايچينده نه لر گوردوم ، آه نه لر ؟
هله بو دهشتلى گورمه ميش قرينه لر (۳)
اه ... اوگونلر ... جبهه ده بير يولداشيم وارايدى
من اونا سرداش ايديم او ، منه غمخوارايدى
تن يارى يا بولردىك اونولا درديميزى
آيرى سالا بيلمزدى نه بوران ، نه قاربيزى
آراساكتله شنده دوستوملا بهر يئترده بيز
اوتوروب درده شردىك ... آچيلاردى قلبيميز

اۋتن گنجلىگىمىزدن دانىشاردىق ، گولردىك
 بىز اورادا ھەمىشەلىك دوست اولماغا سۆز وئردىك
 لاکن طالع قويماي... ۱۴ دىلیم گلمىر باجى
 او گوندن اورەگىمدە بىرآن دىنجلمىر باجى
 بىرگون دۇيوش زماى دوستوم دىلىندە " وطن !"
 بىر اوغورسوز قورشونا قربان اولدو غفلتاً
 تئز يانىنا آتيلدىم آھ نەلر گۆردوم ، نەلر
 بالاسىنى بو كۆكدە گۆرسەنلار مەلر
 باشىنى قوجاقلادىم ياراسىنى باغلادىم
 آنجاق آرتىق گىچايسدى حزين - حزين آغلادىم
 دۇش جىيىپىندىن بىر يايلىق چىخاراراق اوزاتدى
 "لابونو، اونا وئر !" دىيىپ اوستومە آتدى
 سونرا تىترەك سىلە دىدى : " تىرلان زمان -
 آلمىشدىم بويايلىقى من اوز وفادارىمدان
 آرتىق اوقىز اونوتسون اوز گلهجك ارىنى..."
 دىيىپ دوستوم قاپادى ابدى گۆزلىرىنى
 او، تۆكدوردو ايلك دفعە عمرومدە گۆزياشىمى
 اونوتما رام ھىچ زمان او جىھە يولداشىمى !
 ايندى يايلىق مندەدىر لاکن قىزىن عنوانى
 منە معلوم دگىلدىر... قارداش او يايلىق ھانى ؟
 جىيىمدەدىر ، بودور باخ !
 آھ... قارداش سىنلە من اولدوق بودردە اورتاخ
 دايان ايندى من دىيىم آمان قوروسون اليم
 بو يايلىق منىمكى دىر، دىمك اودا سئوگىلىم !
 آھ ، باجىم ، سن نە دىدىن سن ھارا ، دوستوم ھارا
 بىر يارالى كۆنلومە ووردون ايکىنجى يارا .

بوشەر، اوريژىنال نىسخەدە سربىست شعركىمى مصراعلارى بىر- بىرى نىيىن
 آلتىندا يازىلمىشدىر، لاکن ھجا وزنى رعايت ائىلدىكى ايچون بىز
 ايکى مصراعى بىر بىت شكىندە بىر سطرده يازدىق .
 (اھرام لارىن اۋنوندە) آدلى شعرىنى مصر سفيرىندە دسا مېر ۱۹۵۹ (دايازمىشدر .

اهرام لارین اؤنونده گوندوزلر آخشا مادک
 قونف پیاستر (۱) دئییه رهک
 اؤز دوغما اقلینده
 دیله نیر عرب اوغول اجنبی نین دیلینده
 زامانا باخ ، زامانا !
 ایچیمدن یانا - یانا
 باخیرام آی قوجا شرقی ، نه گونده سن ، نه گونده
 عربین وطنینده
 باشی اوجا توتوب اجنبی اهرام کیمی ،
 عرب گزمیه قورخور اؤز یوردو ناخام کیمی
 قارداشیم دیله ننده کئچمیشینی آنسانا !
 بابانین اوجالتدیغی اهرامدان اوتانسانا
 اؤز حلال پولونو اجنبی دن بو گونده
 سن صدقه آلیرسان .
 بابانین اوجالتدیغی اهراملارین اؤنونده
 گور نهجه آچالیرسان !

* * * * *

حسین حسین زاده حسین حسین زاده ۱۹۲۴ ده آقستافا محالی نین "یئنی گون"
 کندینده آنادان اولموشدور . خلقی - غنائی شعرلریله مشهوردور (تصنیف ها) .
 یئنی دنیا محاربه سینده اشتراک ائتدیکن صونرا آذربایجان اونیورسیته سی
 شرقیات شعبه سینده تحصیل آلمیش دیر . اونون سبکی موجز و مختصر و خلق شعری
 نین عنعنه سینده دایانیر ، و خلق شعرینی و عاشقلارین اوخودوغو ماهنی - لاری
 یاخشی بیلیر . دنیا گوروشو خوشبین و صمیمی دیر .
 تصنیفلریندن باشقا صدوورغونون حقینده یازدیغی (یولدا) آدلی
 منظومه سی ده مشهوردور ، اسکی فورمالاردا یئنی فکرلری و دیوغلاری ترنم
 ائتمیشدیر . شاعر اؤزوبئله یازیر :

نسلردیل آچیب وئیررسن سه بوردا ایللر نه دیر ، عصرلر نه دیر ؟
 باشیمیز نه قدر یوکسکلرده سه کؤکوموز اوقده درینلرده دیر .
 حسین زاده نین دیللر ازبری اولان (شعر دگیل می) قوشماسی عنعنه وی
 عاشق قالبیندا یازیلیمیشدیر . آما مضمونو تامیله یئنی وطراوتلی دیر .

۱- ه قوش

شاعر، بوکھنە قالب دا بوگونگی شعرین قارشى سیندا دوران طلبلردن دانیشیر .
مندهن تزه شعرخبر آلان دوست بس یا زین گلمه سی شعر دگیلمی
گزمگه چیخاندا چؤلون ، چمنین اوزونه گولمه سی شعر دگیلمی

یئنه گوزوم قالیب باغچا دا ، باغدا مین مین گول آچیلدی آراندا ، داغدا (۱)
ایوانا اگیلن چارپاز بوداغدا بلبلون نغمه سی شعر دگیلمی

سئیرا ئله حسنونو گویده دورنانین قایادا کهلیگین گولده صونانین
آینا بند اوطاقدان گلین آنانین شیرین لای - لای سسی شعر دگیلمی

دره ده موروق دردشده چیه لک (۲) گاه یا غیش خوش گلیر گاه سرین کولک
یا شاؤتوردویما بیردنیا دان اورک یا شاماق هوسی شعر دگیلمی

کیم دئییر شعرین میداندا ردير صونو گورونمه یین بیرا یلک بهار دیر
نجه کی حیات وار ، شعرده وار دیر حیاتین نفسی شعر دگیلمی

شعری حیاتین نفسی حساب ائدهن شاعرین یارادیجیلیق منبعی طبیعت ، و
جانلی حیات دیر .

حسین حسین زاده نین سچیلیمیش اثرلری ۱۹۶۹ داباکی دانشرا ئدیلمیشدیر .
بوکتابا یازدیغی مقدمه ده بختیارواها بزاده حسین زاده حقینده بئله
دئییر : "حسین عنعنه نین اوزینده یوکسه لن ، اؤز قلبی نین سینی دینله یین
شاعر دیر ."

گل چیخاق سئیرینه اوجا داغلارین چمن اولان یئرده خالچانه لازم
گوزوندهن صواچک بوز بولافلارین لیلپار اولان یئرده دولچانه لازم

تورپاغین عطیرینی فکرله شننده ایپک تئللرینه چچک تاخارسان
سحرلر یادینا گوزگو دوشنده مارال باخان گوله سن ده باخارسان

تیتره مه صیوغا ، یانماسازاغا اوشوسن اوتلاردان یورقان ایستهریک
داش - کسک توخونسا اله ، آیاغا لقمان چچکلردن درمان ایستهریک .

بو شعرده دئییلن سوزلر صانکی طبیعتین اؤزودور ویا خودبختیارواها بزاده نین
دئدیگی کیمی : ائله بیل بوشعری شاعر فکرله شیب یازما میشدیر ، مصراعلار ،
طبیعتین قوینوندان اؤزو سوزولوب کاغذه تۆکولموشدور .

۱ - آران = دشت ، ۲ - بیر نوع میوه ، ۳ - حشی تفت فرکی

حسین چوخ سیاحت ائدیب و شعرلری نین چوخونودا سیاحتده یازمیشدیر.
 اونا گوره ده اونون شعرلری جانلی دیر. ان گۆزهل شعرلریندن (پردهلر)
 نجه بند درج ائدیریک :

پردهلر وار گۆزونو یومورانسانین فتنه نی قورویوب ، شری یاشادیر
 پردهلر وار ، چکیلیب کسیر آرانسی بیلیمیرسن تاماشا ، نه تاماشادیر

پردهلر وار قاپاییر گویون اوزونو اولدوزلار گیزلہ نیب ظلمته باتیر
 پردهلر وار بلکه ده اونون دالیندا آیلارین ایللرین مین سری یاتیر

پردهلر مختلف پردهلرنگ - رنگ پردهلر وار ایپکدن تولدن^(۱) یارانیر
 پردهلر وار بولوددان ، پردهلر وار اوددان پردهلر وار گولوشدن ، گول دن یارانیر

سؤکوب بیر دفعه لیک آتاق اونلاری یاشاییب عمر ائده ک بو پردهلر سیز
 تکجه بویوک - کیچیک آراسیندا کی حرمت پردهلر سینه توخونما یاق بیز .

حسین زاده نین سچیلیمیش اثرلرینده مختلف شعرلریندن باشقا بیرنجه
 منظومه لری (پوئما) " محبت ، فاطمه آنا ، ابراهیم کؤریوسو ، داغ کندی ، وسائره "
 ده درج ائدیلمیشدیر .

سُوز و کلاسیک لر میر

(۳)

سعدی شیرازی

همه ثروت سعدی سخن شیرین بود -
این ازاو ماند، ندانم که چه با خود برده است
دو غرودان دا دنیا نین ان بویوک سوزا ستادلاریندان و ان قدرتلی
کلام صاحب لریندن بیری سعدی شیرازی دیر، اونون، سوزون قیمتی، تأثیری،
قدرتی حقینده چوخلو دگرلی فکرو ملاحظه لری واردیر که، بشریت اوچون،
بوتون انسانلیق عالمینه آنجا ق خیر و نفع بیلر،
بودور بیز اونلاردان بیرنجه سینی نظر دقتینیزه چا تدیریریق :
هر شئی دن اول قید ائتمه لی یه م که، ایستر اولونظامی، واستر سده بویوک
سعدی، حیاتلاری بویوا و زیارادیجیلیقلاریندا قرآن آیه لرینه و ائله جه ده
امیر المؤمنین علی (ع) نین " نهج البلاغه " سینه درین دقت یعتیریب، بو
ایکی اثری اخلاقی، تربیه وی، و معنوی مسئله لرده اولگو گوتوروب رهبر
توتموشلار. بومدعا میزی ثبوت ائتمک اوچون یوزلر مثال گتیرمک اولار که،
بیز بورا دا بیرجه مثال گؤسته ره رک سعدی یارادیجیلیغینا قایدیریق :
حضرت علی (ع) بویورور : تَكَلَّمُوا تَعْرِفُوا فَإِنَّ الْمَرْءَ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ
همین فکری سعدی بئله افاده ائتمیشدیر :

زبان دردها ن ای خردمند چیست ؟ کلید در گنج صاحب هنر
چو در بسته باشد، چه داند کسی که گوهر فروش است یا پیلور
یا خود دیگر بیت ده :
تا مرد سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته باشد

سعدی ده شرقین بویوک کلاسیک سؤزاستادلاری کییمی "اول اندیشه وانگهی گفتار"
دئیه رهک ، دوشونوب ، اولچوب بیجیب ، یاخشی - یامان ائتدیکده ن صونرا سؤزه
باشلاماقی مصلحت گورموشدو ، آرتیق دانیشماقی ردا ائتمیشدیر :

مزن بی تأمل بگفتاردم نکو گو ، اگر دیرگوئی چه غم
بیندیش آنکه بیاور نفس وز آن پیش بس کن که گویند بس
سخندان پرورده پیرکهن بیندیشد آنکه بگوید سخن

سعدی نین فکرینجه سؤزو ، ائله دانیشماق گرکدیرکه ، اونو ، هر یئرده دئییب ،
دانیشابیله سن ، یوخسا خلوتده ، آرخادا آرتیق اسگیک دانیشماق ، بوش بوغازلیق
ائتک انسانالایق بیر دانیشیق دگیل ، دانیشانین ، دوشونولموش ، مضمونلو ،
احتیاطلی و معنالی دانیشماقی گرکدیر :

هرکه تأمل نکند در جواب بیشتر آید سخنش نا صواب
یا خود :

سخنی در نهان نباید گفت که بر انجمن نشاید گفت

شاعر حقلی اولاراق سؤیله ییر : "سخن میان دودشمن چنان گوی که اگر دوست گردند
شرمزه نگردي "

سعدی ده بوعقیده ده دیرکه ، سؤز ، کئچمه یین یئرده دانیشمالی دیر .
بسیج سخن گفتن آنگاه کن که دانی که در کار گیرد سخن
متفکرین فکرینجه تواضعکار اولماق لازم دیر ، لوقالیقدان ، پوی دئک دن اوزاق
اوزاق دورماق گرکدیر . بیریمی دانیشاندا اونون سؤزونو کسمه مک واجبدیر .
چون در آید به از توفی سخن گرچه به دانی اعتراض مکن
سعدی یه گوره یئرسیز سؤز دانیشماق دان ، مصلحت اولمایان مسئله دن سب سؤز
آچماقدان سوسوب ، دینمه مک یاخشی دیر . انسان نطق ایله ، دوشونجه سی ایله ،
عقلی و ذکاسی ایله حیواندان سچیلیر و بو اوستونلوگو ساخلماق گرکدیر .
به نطق آدمی بهتر است از دواب دواب از توبه گرنگوئی صواب

x x x x x

یا سخن آرای چومرد بهوش یا بنشین چون حیوانان خموش

سعدی واختیندا سوسماغین طرفداری اولسادا ، یئری گلن یئرده سوسماغی ، سؤزه ،
دانیشیغا گیریشمگی تکلیف ائدیر . شاعرین فکرینجه سوسماغین اؤز یئری ، و
دانیشماغیندا اؤز یئری واردیر . انسان گرک بونلاری سچیب یئرینده عمل
اقتمین . اگرچه پیش خردمند خاشی ادب است

هوقت مصلحت آن به که در سخن کوشی

دوچیز طیره عقل است، دم فرو بستن بوقت گفتن و گفتن بوقت خاموشی
بویوک معلمه گوره آنجا ق دانیشیق گرک معنالی، معرفتلی، فایدالی و گوزهل
اولسون، دینله یینه بیرخیروثره بیلسین. سوزون دگری و اثری اولسون.
سوزده صفا و صمیمیت، ذوق و لطافت گرک دیر.

کنونست که امکان گفتار هست بگو ای برادر بلطف و خوشی
که فردا که پیک اجل در رسد بحکم ضرورت زبان درکشی
سعدی بوعقیده ده دیرکه، دیلین اختیاری دیل صاحبین الینده اولمالیدیر.
اونون ایستک و اراده سینه تابع اولمالیدیر، یوخسا آغزینا گله نی دانیشماق
ونالایق سوزلردمک یاراماز. بئله بیر دیل کؤکوندن کیلسه یا خشی دیر،
زبان بریده بکنجی نشسته **مُم بُکُم**

به از کسیکه نباشد زبانش اندر حکم
شاعرین فکرینجه دانیشاندا مصلحت روزگاری، افشیده نین وضعیتینی ده نظرده
توتماق گرک دیر. یوخسا دینله بیجی^(۱) اوچون سوز تا شیرسیر اولار.
حکایت هر مزاج مستمع گوی اگر خواهی که دارد باتو میلی
هر آن عاقل که با مجنون نشیند نباید کردنش جز ذکر لیلی
شاعر، سوال اولمادان جواب و فرمگی مصلحت گورمور. باشقاسی نین سوزونه
قاریشماقی، سؤیله دیگینی سبب سیر انکار ائتمگی منع ائدیر. نزاکتلی
اولماقی دؤنه - دؤنه تاپشیریر.

ندهد مرد هوشمند جواب مگر آنکه کز او سوال کنند
گرچه برحق بود مزاج سخن حمل دعویش بر محال کنند
سعدی نین اوزونون نثری ایله بئله بیر گؤستریشی وار: "دروغ مصلحت آمیز به
از راست فتنه انگیز". شاعر همین فکرین عکسینی شعر دیلی ایله ده گوزهل
افاده ائتمیشدیر.

تانیک ندانی که سخن عین صواب است

باید که بگفتن دهن از هم نگشائی

گر راست سخن گوئی، دربند بهمانی

به زانکه دروغت دهد از بند رهائی

بورادا شاعرین فکرینده ضدیت اولسادا، بوضدیت مقبولدور، هم "دروغ مصلحت
آمیز..." توصیه ائدیر، همیده "دوز سوز دانیشیب زنداندا قالماقی" مصلحت
گورور. هرایکی واریانت قابل قبول و تطبیق اولونمالی دیر.

شمس المعالی قابوس بن وشمگیر دئمیشکن، دوز دانیشانلیقلاتانیان بیر
 آدم، اضطرا را بیریلان دانیشسا دا گذشت اولونور، سعدی ده همین فکرده دیر:
 یکی راکه عادت بود راستی خطائی رود در گذارند از او
 وگر نامور شد به قول دروغ دگر راست باور ندارند از او
 سعدی ده سؤزو قنددن وبالدان داها شیرین بیلیم و نون گؤزه ل لیگینی
 دفعه لر ترتم ائتمیشدیر. بیز آشاغیدا بو حقه قلمه آلدیغی شعر ایله
 شاعرین اوجسوز - بوجا قسیر حکمت خزینه سی اولان مدنی، ادبی، بدیعی میراثیندا
 گؤستر دیگیمیز نمونه لری صونا چا تدیریب، عزیزا و خوجولاریمیزی سعدی لرین،
 نظامی لرین، فردوسی لرین، و بوکیمی دهالرین اولمزا اثرلرینی دؤنه - دؤنه
 اوخوماغی آرزو ائدیریک.

مراگر تهی بود از آن قند دست سخنهای شیوینترا زقندهست
 نه قندی که مردم بصورت خورند که ارباب معنی به کاغذ برند
 داهی نظامی نین بویوک معاصری اولان خاقانی شیروانی ده، اؤز اثرلر -
 ینده سؤزه و سؤزون مقام و تاثیرینه یوکسک قیمت و قریب، بوباره ده فکر و
 ملاحظه لر سؤیله میشدیر. آنجا ق مقاله میزچوخ اوزانما سین دئییه، بیز همی -
 فکرلردن نمونه اوچون بیرا یکی بیتینی نمایش ائتدیریریک.
 خاقانی ممدوحونا یازدیغی شعرلرینده، سؤزو، جان ایله برابر توتور
 واوندان اوستون حساب ائدیر واونو ابدی و توخونولما زبیر گنج آدلاندیریب
 قیمتلندیریر. "منم در سخن مالک ملک معنی" سؤیله یه رک یا زیر:
 شه مرانان دادومن جان دادمش یعنی سخن

نان اوتخمی است فانی، جان من گنج بقا است
 شاعری خراسا ناسفرا ائتمکدن منع ائده نده سؤزون قدرتینی نمایش
 ائتدیریرک، کلامی نین عطری ایله بوتون خراسانی فتح ائدیپ، او مقدس دیاری
 گزیپ دولاشدیغینی سؤیله ییر:

بوی مشگ سخنم مرز خراسان بگرفت - میروود بوی گرایشان شدنم بگذارند
 خاقانی نین ده ادبی ارثینه دقت یفتیریلسه اونلارلا بوکیمی گؤزه ل اولجولو
 و بیجیملی، سؤزو قیمتلندیره ن بیت لرو ملاحظه لرتا پیلارکه، بیز اونلاردان
 بیر - ایکی بیتینی نمایش ائتدیردیک.

اٲله بىر كلاسىك كلام صاحى تاىماق چتىندىركه ، سۇز وكلام حقىنده ، اونون
اۋىود وئرىجى ، تصفىه ائدىجى ، اۋگره دىجى تاثيرى باره ده ملاحظه سۋيله مىش
اولسون . وسۇزون حقىقى قىمتىنى اۋده مه سىن . بۋىوك متفكر صوفى وموحد
شيخ عطار نىشاورى اۋزونون "خسرو نامه" اشرىنده سۇزو بئله قىمتلندىر
ىرىر : سخن بعضى كه چون زر نامور شد در آتش بردمش تا آب زرشد
كنون بشنوسخن تاراز گويم زمغز قصه ، معنى باز گويم
كه در هر نقطه صدمعنى نهان است ولى در چشم صاحب دل عيان است
گورورسونوز بۋىوك متفكر هر نقطه ده بئله يوزلرله معنائىن گىزلى اولدوغونو
وعارف اولوب بوچوخ چشيدلى^(۱) معنى لرى درك ائتمه گى سۋيله يىروسائره .

جلال الدين رومى . ايندى ده شرقىن ديگر كلاسىكلرىنده ن سۇز باره ده ، كلام
حقىنده نظرىمىزه چاتان ملاحظه لرىنى اۋرنك^(۲) اولارق گۋىسترمك ايسته يىرىك .
هر كسده ن اول جلال الدين رومى دن سۇز آچماق لازم دىر . جلال الدين اٲله بىر
بۋىوك متفكر دىركه ، انسانىن حياتىنىن بوتون بوجاقلارىنا ايشىق سناچىب ،
اۋزونون داهيانه ومثل سىز اثرلرى ايله بشرىتى حيران ائتمىش دىر . سۇزو ،
جسمىن غيداسى ويا شادانى آدلاندىران وكلامى آسمانىن نردووانى سايان
(نردبان آسمان است اين كلام) سۋيله ين بو بۋىوك انسان بىرنشچه مصراعدا
سۇزون معنى ومضمونونو ، قدرت واهمىتىنى اولدوقجا مولوى يانه نظم سه
چكمىش ، سۇزون نه اولدوغونو ، رولونو ونه لرىن عهد سىندن گلمه سىنى ترئم
ائتمىش دىر . بودور دقت يئتىرىن :

آدمى مخفى است در زىر زبان	اين زبان پرده است بر درگاه جان
چونكه بادی پرده را درهم كشد	سرّ صحن خانه برماشد پديد
كاندر آن خانه گهر يا گندم است	گنج زر يا جمله مار وكژدم است
اين زبان چون سنگ و چون آهن و ش ^{است}	آنچه بجهد از زبان چون آتش است
ظالم آن قومىكه چشمان دوختند	وز سخنها عالمى را سوختند
عالمىرا يك سخن ويران كند	روبهان مرده را شيران كند
نكته اى كان جست ناگه از زبان	همچوتيرى دان كه جست آن از كمان
دل بىار ايد ز گفتار صواب	آنچنانكه تشنه آرامد ز آب
جلال الدين رومى يه گۋره آغيز دىل	تعلیم وئرمك ، اۋگره تمك ويا خشى
دانىشماق اوچون دور .	

۱- مستنوع ، مختلف ۲- نمونه

ناطقه، اندر دهان تعلیم راست ورنه خود آن آب راجویی جداست
ای خدا جان را تو بنمای آن مقام که درو بیحرف میروید کلام
بویوک مولوی به گوره بوتون حیاتین دوگونلرینی آچما غا قادران سوز
تکجه حقیقی محبت قارشی سیندا قدرتهن دوشور، اوز با جار یغینی ایتیریر.
معشوقون جمالی نین جلوه سی برابرینده سوز، یثرینی گوزه وثریر، باخیش
جمالین سیرینه دالیر، دیل توتولور وگوز آچیلیر.

آشاغیداکی رباعی ده مولانا بوفکری تام دولقونلو قوایله بیان ائتمیش
اولور:

بادل گفتم اگر بُدی جای سخن

با دوست غم بگو در اثنای سخن

دل گفت به گاه وصل بایار مرا

نبود ز نظاره هیچ پروای سخن

مشهور کلاسیکلریمیزدن بیری ده ماراغالی اوحداالدین اوحدی دیر (۱۳۳۸ - ۱۲۷۴ م) که، بوحقده درین مضمونلو، تأثیر و تریبت ائدیجی، اویا دیجی، متین و یولاگتیرجی فکر لر سؤیله میشدیر. "جام جم" مثنویسی کیمی یوکسک، تربیه وی و اخلاقی اثرین مؤلفی و مکمل بیر دیوانین یارادیجیسی اوحدی گورون نه لر سؤیله میشدیر. اوحدی نین فکرینجه یگانه ابدی یا شایان، محوه، فنا یه، فساد ده اوغرامایان وارلیق، سوز دور:

جاودا نیست من بگویم راست سخن آنکه چنین سخن که مراست
نگشاید جز این سخن دل تنگ که بماند چون نقش بر دل سنگ
یا خود:

هیچ شک نیست که بسیار بماند سختم - سخن سوختگان بود که بسیار بماند
بویوک معلم و متفکر اوحدی ده نئجه دانیشماق ونه سایاق دانیشماق باره ده
سؤیله ییر:

بکوش تا سخن از روی راستی گوئی توخواه از همدان باش و خواه از اهواز
اوحدی ده یثنی چیلیک طرفداری دیر، اونا گوره کهنه و چئینلیمیش سوز،
اوخونو یورور و روحونو اولدورور:

کهن افسانه هالختی ترش شد سخن چون کهنه شد، خواننده کش شد
شاعرده سلف لری کیمی بو عقیده ده دیرکه، سوزون خریداری و قدر بیله نی
اولمایان یثرده سوسماق، دانیشماقدان داها مصلحت دیر:

سخن را چون خریداری ندیدم به از ترک سخن کاری ندیدم
 اوحدی ده ادبیات ساحه سی‌نین بؤیوک نظریه‌چیلری کیمی نئجه سوزدانیشماق
 حقینده ،گؤزه‌ل گؤستریشلر وئریپ ،جدّی ملاحظه‌لر سؤیله میشدیر ، بـودور
 شاعرین "دهنامه" یا "منطق العشاق" آدلی اثرینده ن بوباره ده بیرپارچا :

چو خوش باشد سخن در پرده گفتن بیندیشیدن و پرورده گفتن
 سخن باید که بر بنیاد باشد که چون بی‌اصل باشد بیاد باشد
 سخن گر نیک دانی زاند مردی چو در گفتن بمانی زخم خوردی
 به قدر راستی گیرد سخن سنگ سخن کز راستی بگذشت شد لنگ
 سخن گریب بود بنیاد جنگ است چونیک آید نشان هوش و هنگ است
 سخن نوباهه بستان روح است سخن مفتاح ابواب فتوح است
 سخن کشف اسرار نهانی است مکن منع این سخن را که آسمانیست
 سخن کز روی دانش باشد و هوش کشند او را چو مروارید در گوش

اوحدی ده سکوتون ،واختیندا سوسماغین بؤیوک اوستونلوگونو سفارش
 ائدیر و رواگورمور ، صبری ،دؤزومو بیرچوخ چتینلیکلرین حلالی ،ویشرسیز
 دانیشما ماغی بیرصیرا موفقیتلرین آچاری حساب ائدیر :

از خموشی رسیده اند وز سیر زکریا و مریم اندر دیر
 از پس ناامیدی انتـ این به عیسی و آن به یوحنا
 نه صدف نیز از آن دهن بستن شدیدریا بگوهر آبستن
 غنچه کودر کشد زبان دوسه روز هم بزاید گلی جهان افروز
 گرچه پرسند و کم جواب دهد به نفس بوی مشک ناب دهد
 راه مردان بخود فروشی نیست در جهان بهتر از خموشی نیست

مشهور فارس دیللی هندشاعری امیر خسرو دهلوی ده سلف‌لری کیمی
 سوزون نئجه بیان ائدیلمه‌سی باره ده اؤزونون بؤیوک ادبی میراثیندا چوخ
 قیمتلی اینجیلر داخل ائتمیشدیر که ،بیرنئجه بیتینی نمونه اولاراق تقدیم
 ائدیریک :

سخن باید که در جان جای گیرد که چون پیوند جان یابد ، نمیرد
 سخنهای بسی گوینده زان مرد که نتوانست پی در ملک جان برد
 حدیثی کآن نه ورد هر زبان است شاید زنده خواندن گرچه جان است
 سخن چون کس نخواند مرده خوانش و گرهست آب حیوان در دهانش ...
 نظا می چون سخن ناگفته نگذاشت ز خوبی گوهر ناسفته نگذاشت

من از وی چیده‌ام پیرایه‌ای چند در این گنجینه خواهم کردنش بند
مگر گوید مرا عقل گرامی زهی شایسته فرزند نظامی
مشهور "گلشن راز" اثری نین مؤلفی شیخ محمود شبستری، امیرحسین هروی
نین سؤالاریندان بیرینه جواب اولاراق سؤزون، نطقون، کلامین نه اولدو-
غونا بئله جواب وثریر: سؤال

چه بحر است آنکه علمش ساحل آمد ز قمر او چه گوهر حاصل آمد
شیخ شبستری جواب وثریر:

یکی دریاست هستی نطق ساحل صدف حرف و جواهر دانش دل
بهر موجی هزاران در شهوار برون ریزد ز نقل و نص و اخبار
هزاران موج خیزدهردم از وی نگردد قطره‌ای هرگز کم از وی
وجود علم از آن دریای ژرف است غلاف درّ او از صوت و حرف است
معانی چون کند اینجا تنزل ضرورت باشد آنجا از تمثال
آنجا قو و حشی با فکسی به گلدیکده، شاعر، دانشی فی الهی بیرموهبت
آدلاندیریب اوندان اولدوقجا یارارلی استفاده ائتمگی تا پشیریرو بو
عوض سیز نعمتین برابرینده شکرا ائتمگی سفارش ائدیر:

آنکه بما قوت گفتار داد گنج گهر داد و چه بسیار داد
کرد بما لطف ز لطف عمیم نادره گنجی و چه گنجی عظیم
آنکه از این گنج نشد بهره مند قیمت این گنج چه داند که چند
دخل جهان گشته مهیا از این بلکه دو عالم شده پیدا از این ...
وحشی کلامی حدیندهن آرتیق آتشین و درین تأثیرلی اولموشدور. شاعرین
اؤزوده بو فکرده دیرکه، سؤزگرک تأثیرلی اولسون. کلام گرک اوددان حرارتلی
اولوب، دینلیه نین اوره گینی آلاولاندیرسین. وحشی به گوره، یانیقلی اورکدن
چیخما یان سؤزون تأثیری و حرارتی ده اولابیلمز.

سخن گر سوزدل تابی ندارد چکدر آب از او آبی ندارد
بودورکه، بورادا بیر قدر مقاله نین علمی سمتینی وحشی ایسته دیگی کیمی،
معبت سمتینه، یاندیریجی سؤز، و آللولانان اوره ک سمتینه چئویره ک، شاعرین
دئدیگی کیمی:

بگذار درس دانش که نهایی ندارد - ز کتاب عشق وحشی بنویس یک دوبابی
بیزده "یک دوباب" یازانما ساقد، بیرنجه بیتنی وحشی نین عشق کتابیندان
بورایا آرتیرما قلا، ایسته بیریک وحشی نین نئجه یانیب یاندیرما سینی، نه کیمی

سۆزمؤلفی، استادى وخریدارى اولدوغونو نعايش ائتديرهک . بيرباخين
نه قدر گؤزهل ويانيقلي سويلنميشدير:

الهي سينه‌اي ده آتش افروز	درآن سينه دلى وآن دل همه سوز
هرآندل را که سوزى نيست دل نيست	دل افسرده غيراز آب وگل نيست
دل پر شعله گردان، سينه پرسوز	زبانم کن به گفتن آتش افروز
گرامت کن درونى درد، پر درد	ولى دروى درون درد و برون درد
به سوزى ده کلام را روايى	کز آن گرمى کند آتش گدايى
دل مرا داغ عشقى برجيبين ده	زبانم را بياني آتشين ده
سخن کز سوز دل تايى ندارد	چکدر آب از او آبي ندارد...

"فرها دوشيرين" مثنوى سى نين باشلانقيجيندان اولان وئردىگيميز پارچا
گورورسونوز نه حرارت وشراره ايله نظمه چکيلميش ونئجه درين تاثيروايستمليك
بوراخماقدادير. بودور حقيقى واورهک دن چيخان سوزون قدرتى و ائموسيونل
تاثيرى .

ترکمن محمودون قالان:

بوندان بئله ساوا تورک شاعرلرينى آثارينى بير- بير معرفى و
اولکه ميزده و آنا ديلينده نشر اولان متين " وارليق " مجله سينده چاپ
ائيليه جاقىک وسورا بير توپلوييا کتاب شکلينده منتشر ائيله يه جاقىک،
منتظر اولون کي، تورک لرین بئويوک ادبيات باغيندا مين - مين گول
آچولسين .

ساوانين قاراقان بخشى نين بندا ميرکنديندن بيرينجى درجه لى
عدليه وکيلي (على کمالى)

حضرت علی (ع) نین اویود لری

سوره نعل

- ۱ - زَلَّكَ الْقَدَمَ تُوْدَمِي زَلَّكَ اللِّسَانَ تُوْدِي
آیا قین قایماسی (زویوشمه سی) قان آخیدار ، دیلین قایماسی باشی بادا ویره ر
- ۲ - كَمْ مِنْ إِنْسَانٍ أَهْلَكَهُ لِسَانُهُ
نقجه انسانلارکی دیللری اونلارین باشین بادا ویرمیشدیر
- ۳ - مَنْ طَالَ عُمُرُهُ فُجِعَ بِأَخْبَالِهِ
هرکسین عمر و اوزانسا دوستلارین داغین گوره ر
- ۴ - ثَمَرَةُ طَوْلِ الْحَيَاةِ الشَّقْمُ وَالْهَرَمُ
اوزون عمرون ثمره سی قوجالیق و خسته لیک دیر ،
- ۵ - كُنْ سَمِيحًا وَلَا تَكُنْ مُبَذِّرًا
الی آچیق اول ، لکن اسراف ائتمه
- ۶ - ذَرِ السَّرَفَ فَإِنَّ الْمُسْرِفَ لَا يُخَمِّدُ جُودَهُ وَلَا يُزَحِّمُ فَقْرَهُ
اسرافی بوراخ چونکی مسرف آدمی باغیشلادیفی زمان مدح ائتمزلر و
یوخسوللوغوندا الینده ن توتمازلار ،
- ۷ - الْكَفِيسُ مَنْ كَانَ يَوْمُهُ خَيْرًا مِنْ أَمْسِهِ
زکی و آییق آدمین بوگونو دوننیمدن یاخشی دیر .
- ۸ - ثَلَاثٌ لَا يَنْظُرُ إِلَهُ إِلَّا فِيهِمُ الْعَامِلُ بِالظُّلْمِ وَالْمُعِينُ إِلَيْهِ وَالرَّاضِي بِهِ
تانی اوج آداما رحمت گوزیله باخماز : ظالمه ، ظلمه یار دیم ائده نه ،
و ظلمه راضی اولانسا .
- ۹ - الْبَفِيُّ يُخَيِّرُ رَبُّ الدُّيَارِ
ظلم اولکهنی ویران ائده ر
- ۱۰ - مَنْ ظَلَمَ ظُلِمَ
ظلم ائده ن ظلم گوره ر .
- ۱۱ - لَا تَنْظُرْ إِلَى مَنْ قَالَ وَانْظُرْ إِلَى مَا قَالِ
باخماکیم سؤیله دی ، باخ نه سؤیله دی .
- ۱۲ - الْكَلَامُ كَالدَّوَاءِ قَلِيلُهُ نَافِعٌ وَكَثِيرُهُ قَاتِلٌ
سؤز ، داوا تکین دیر ، آزی فایدالی و چوخو اولدور و جودور .
- ۱۳ - لَا تَتَكَلَّمَنَّ إِذَا لَمْ تَجِدْ لِكَلَامِكَ مَوْعِظًا
گرکمه دیکی یئرده دانیشما .

آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی (۵)

یازان : دوکتور جواد هیئت

"کتاب دده قورقود"

دده قورقود کتابی دنیا اولچوسونده
کلاسیک اثرلردندیر و تورک - اوغوز -

داستانلاری

آذربایجان ادبیاتینین شاه اثری دیر

بو اثر اون ایکی داستان و بیر مقدمه دن تشکیل ائتمیشدیر. داستانلارین
هر بیری بیر قهرمانین بویو اولدوغو حالدا آرالارینداکی مناسبتلره
گوره هامیسی نا بیر داستان مجموعه سی کیمی باخیلا بیلر.

دده قورقود داستانی قهرمانلیق داستانی دیر. اوغوز ائللرینین
جسارت، ایگیتملیک و ساواشداکی قهرمانلیقلارینی داستان شکلینده بیان
اقدیر. بوندان باشقا کؤچری حیات یاشایان اوغوز ائللری نین عادت،
معیشت و دوشونجه لری داستاندا اساس یئری توتماقدادیر. بوتونلایاناشی
بورادا وطنپرورلیک، قوناق سئوهرلیک، آنا و اولاد محبتی، قادینلار
حرمت، مبارزلیک دشمنلره نفرت، مردلیک و قهرمانلیق و بو کیمی گؤزه ل
انسانی حس لر و خصلت لر عکس ائتمیشدیر. بودا داستانلار نشر و نظم قسملارا
آیریلیمیشدیر. نثر حصه سی نقل ائدیلمیش، شعر حصه سی ایسه ایکی مین بیت
قدر دیر و کتابین یوزده اوتوز بئشینین تشکیل و ثریر، شعرلری اوزانلار
(عاشیقلار) قوپوز (ساز) چالیب معین ها و ایله اوخوموشلار. بو حصه
لر عضوی صورته بیر - بیرینه باغلی دیر، بیری دیگرینی تاما ملاییر.

دده قورقود داستانلاری اوغوزلارین خلقی و ملی داستانی دیروملی
داستانین ایلك خصوصیت یعنی مؤلفی نین بیر فرد دگیل بیر ملت و یا خلق
اولماسی دیر. بودا داستانلاردا دیگر ملی داستانلار کیمی خلق حیاتی نین
بیر آیناسی و ملی کولتور و فولکلور و موزون خزینه سی دیر.

پروفیسور محرم ارگین دده قورقودون بوگونکو تورکیه تورکجه سیله
نشر ائتدیگی کتابی نین مقدمه سینده تورک ادبیات تاریخی نین ان بؤیوک
عالمی فواد کؤپرولونون قولوندان بئله یازمیشدیر :

"بوتون تورک ادبیاتینی ترازینین بیرگوزونه ، دده قورقود و ابیر گوزونه قویسانیز گینه دده قورقود آغیر باسار." حقیقته دده قورقود تورک دیللی خلقلرین خصوصاً اوغوزلارین ان بؤیوک ادبی آبیده لیری اولوب و تورک دیلی ان گوزهل اثرلری نین باشیندا گلیر .

دده قورقود داستانلاری xix عصره قدر علم عالمینه مجهول قالمش دیر . اثرین ایلک ال یازماسی آلمانیا دا درشیدن کتابخاناسیندا فیلیشر (FLISCHER) طرفیندن ۱۶- نجی عصره عاید ال یازمالاری لیسته سینه آلینمیشدیر . ۱۸۱۵ ده آلمان شرقشناسی دیتس بو ال یازماسی نین اوزونو چیخاراراق برلین کتابخاناسینا گتیرمیش و "تیه گوز" داستا- نینی آلمانجا ترجمه سیله نشر ائتمیشدیر . دیتس بومنا سبتیله یازدیغی مقاله ده تیه گوز بویونو هومرین اودیسه (سیکلوپ CYCLOPES) سیله مقایسه ائتمیش و اودیسه نین یارادیلماسیندا بو بویدان استفادده اولوندوغونو سؤیله میشدیر . ۱۸۵۹ دا نولدکه داستانی ترجمه ائتمگه چالیشمیش لکن متنی یاخشی اوخویا بیلعه دیگی ایچون ایشینی تاماملا- یامامیشدیر . صونرا صونرا بؤیوک روس عالمی پروفسور بارتولد عمرونو چوخ حصه سینى بو کتاب اوزه رینده تدقیق و ترجمه ائیله کئچیرمیش لکن حاضرلادیغی ترجمه اونون اولوموندن صونرا ۱۹۵۰ ده باکی دا نشر ائدیلمیشدیر .

۱۹۱۶ دا تورکیه ده معلم رفعت دده قورقود کتابینی برلین نسخه سی اساسیندا عرب الفباسی ایله نشر ائتمیشدیر . ۱۹۳۸ ده تورک عالمی اورخان شائق اثری لاتین الفباسیله نشر ائتمیشدیر . ۱۹۵۳ ده اسکی دوستوم پروفسور محرم ارگین و ۱۹۵۸ ده پرتونا ئیلی کتابی چاپ ائدیپ و اونو باره سینده تحقیقی ایشلر آپارمیشلار .

محرم ارگین بیرینجی جلدده دده قورقودون هرایکی نسخه سیندن کلیشه لرله برابر متنین تامامینی لاتین حرفلریله ، بیرده ، تحلیلی نقدینی نشر ائتمیش (۱۹۵۸) . ایکینجی جلدینی ده کتابین گرامر و سؤزلوگونه (لغت نامه) حصر ائتمیشدیر .

۱۹۷۳ ده اورخان شائق " دده قورقودون کتابی " دیله لاتین حرف لریله چیخاردیغی متنه دده قورقود داکی سؤزلرین معنی و ایضاحلارینی علاوه ائده رک کتاب حقیقته یازیلان اثرلردن معلومات وئرمیشدیر .

صون ایللرده ایتالیا شرقشناسی اتوره روسی داستانین آیری بیر
ال یازماسینی واتیکان کتابخanasیندا تاپاراق ۱۹۵۰ ده علم عالمینه
تقدیم ائتمیشدیر.

واتیکاندا اولان ال یازماسی ۷۲۱ عصره عائد دیر و بیر مقدمه ایله
داستاندان عبارت دیر. شمالی آذربایجاندا ایلک دفعه پروفیسور حمید
آراسلی ۱۹۳۹ دا کتابی او زامان متداول اولان لاتین یازیسیله چاپ
ائتدیرمیشدیر. صونرا ا. دمیرچی زاده، ع. سلطانعلی، م. ح. طهماسب، م. رفیعی
سب. ش. جمشیدوف و باشقالاری علمی مقاله لری یازمیشلار و دده قورقود
کتابینی نشر ائتمیشلر.

ایراندا انقلابدان قاباخ دده قورقود داستانلارینین بیر قسمی
رحمتلی خلق شاعریمیز سهند طرفیندن نظمه چکیلیب "سازیمین سؤزو"
آدیله نشر ائدیلمیشدیر.

فارسجا ترجمه سی انگلیزجه ترجمه لر اساس توتولاراق بابا قورقود و
دده قورقود آدلاریله چاپ ونشر ائدیلمیشدیر (۱۳۵۵ و ۱۳۵۵)
انقلابدان صونرا کتابین متنی بیر مقدمه ایله برابر بوگونک
املامیزلا آقای فرزانه طرفیندن نشر ائیلدی.

داستانلار آدی گئچن دده قورقود، خلقین مشکل ایشلرینده مصلحتچی بیر حکیم
دیر. اوغوز قوملرینی تهید ائدن مختلف دشمنلرین یئنمه یوللارینی
اغور تمکدن تا اوشاقلارا و قهرمانلارا آد وئرمه ایشینه قدر مختلف وظیفه
لری واردیر و هر داستانین صونوندا یاد ائدیلیر. او عینی زاماندا
قوپوز چالان بیر اوزان دیر.

جامع التواریخ ده دده قورقودون دؤرد بوغوک تورک حکمدارینا مشا -
ورلیک ائتمیش بیر ملت بوغوگو اولدوغو یازیلیمیشدیر.

کتاب دده قورقود علی لسان طائفه اوغوزان آدلی اثرین باش
طرفنده یازیلان مقدمه ده دده قورقود حقنده بئله یازیلیمیشدیر:
"رسول علیه السلام زمانینا یاخین بیات بویوندان قورقود آتا
دئیرلر بیرار قوپدی. اوغوزون اول کیشی تام بیلجیسی ایدی. نه دئیر
ایسه او اولوردی. غیبدن دورلو خبر سؤیله رایدی. حقتعالی آنین گونلو
نه الهام ائده رایدی."

"قورقود آتا اوغوز قومونون مشکلینی حل ائده ردی، هر نه ایش و لسه

قورقود آتایه دانیشمینجه ایشله مزلردی، هر نه کی، بیویورسه قبول اشدردی.
لردی، سوزین توتوب تمام ائده رلردی.

بو مقدمه ده چوخلی آتالار سوزو ایشله دیلمیش دیر. آلاها، حضرت محمد، ابوبکره و حضرت علی و شهید اولادلارینا، قران کریمه و اونا اینا-
نانلارا، آنا و آتایا محبت افاده ائده ن جمله لردن صونرا قادینلاری
دورد بولگویه بولموش و بونلاردا ن یالنیز ائوین دایاغی و دیره گی دئد
- یگی گروپو مدح ائتمیشدیر.

مقدمه ده "آخر زماندا خانلیق گئری قایی یا (قایی قبیله سی) دگه،
کیمسه الیریندن آلا یا، آخر زمان اولوب قیامت قوپونجا، بو دئدوگی
عثمان نسلی دور، ایشته سربلوب گئده یوریر." جمله لری حکایه لرین عثما-
نلی خاندانی نین شرقی آنا طولی و غربی آذربایجان منطقه لرینده حاکم
اولدوغو زمان (xv عصرین ایکینجی یاری سیندا) یازی یا آلدیغینی
گؤستریر.

بو مقدمه دن صونرا اون ایکی حکایه و یا داستان شرح وئریلمیشدیر.
بو داستانلار هر بیر آیری بوی اولما قلا برابر و ستافی ماجرالارین مشترک
طرفلری ده چو خدور. داستانلارین بایندیر خان زامانیندا باشلاماسی عینی
قهرمانلارین باشقا- باشقا داستانلاردا اولوش و دده قورقودون هر دات-
ستاندا بیروظیفه ایفا ائتمه سی بودا ستانلارا بیرو تئوولوک وئرمیشدیر.
بارتولد و ارگین بین عقیده لرینه گؤره داستانلاردا کی حادثه لر
آذربایجان اؤلکه سینده جریان ائتمیشدیر. بورادا گنجه، بردع، الینجه
قالاسی، گویجه گولی، درشام، و بوگون تورکیه نین شرق ولایتلری اولان طرا-
بزون، بایسورد و ماردین یئر آدلاری قید ائدیلمیشدیر. اوغوزلاری-
قونشولاری دا گورجی، ارمنی و طرابزون روملاری دیر. وقتیه آذربایجانا
گلمیش عالم و سیاحلاردا دده قورقود حقتده ائشیددیک لرینی ائوزا ثرلر-
ینده قید ائدیپ ساخلامیشلار، او جمله دن اون یئددینجی عصرده آذربایجانا
گلن آلمان سفیری آدام اولثاری و تورک سیاحی اولیا چلبی نی ذکر
ائده بیلیریک. اولیا چلبی ائوز سیاحتنامه سینده دربنده دده قورقودون
قبری اولدوغونو و شیروانلیلارین بوقبره بئووک احترام بسله دیک لرینی
یازیر. بونا مقابل قزاقستان دا، آرال گؤلونون ۱۵۰ میل شرقند قورقود
آدلان شهرین یاخینیندا دا دده قورقودا منسوب بیر مقبره واردیر.

بومسئله دده قورقودا مخصوص دگيل بيرچوخ مشهور تاريخي شخصيتلرين ده (يونس امره و...) بيرچوخ يئرلرده قبيرلري اولدوغو ادعا ائد - يلميشدير.

دده قورقود داستانلاريندا ايشله ديلن ديل آذربايجان و شرقی آنا طولی ديلينه ديگر تورک ديل ولهجه لریندن داها ياخين دير، بودا بو داستانلارين بو منطقه ده کی خلق طرفیندن يارانديغيني ثبوت ائدير . البته دده قورقود ديلي بوگونکو ديلمیزدن بيرآز فرقلي دير لکن ۱۳-۱۴ - نجی عصرلرده بو منطقه ده ياشايان اوغوزلارين دانیشدیغی ديلين عینی دير . دده قورقود ديلينده فارسجا و عربجه سؤزلر چوخ آزدیر و اونلارين يئرینه تورکی سؤزلر ايشله ديلميشدير . مثلا عاشيق يئرینه ، اوزان و حيله ، يئرینه آل و دعا ، يئرینه آلقیش و مريض ، يئرینه سايرو و اذان ، يئرینه بان ايشله ديلميشدير . داستانلارداکی تورکی سؤز لرین بعضيلري ده بوگونکو ديلمیزده تغيرتاپميشدير : مثلا قانسى يئرینه هانسى و قاچان ، يئرینه هاچان و توتساق ، يئرینه دوستاق کیمی .

دده قورقود داستانلاری تورکی فعل لر ، کلمه لر و جمله لرین رنگین خزینه سی دير . کتابين متنينده ايشله ديلن آتالار سؤزو ويا اونو خاطر - لادان جمله لر ، بو جمله لرین تورک ديلي موسيقي سی و گرامريله اولان تام اويغونلوغو ، سؤزلرده کی سجع ، قافیه ، ردیف و ايچ قافیه لر دده قور - قود ديلينه بدیعی بيرگؤزه للیک وئرميشدير . " بابام آت سگيرديشمه (۱) باقسین قیوانسین (۲) ، اوخ آتیشیما باقسین گووه نسین (۳) ، قیلیچ چالیشیما باقسین سئوینسین ، دئرایدی " (دیرسه خان اوغلو بوغاچ خان بو - یو) ويا " یومرو - یومرو آغلادی ، یانوق جگریمی تاغلادی (داغلادی) " (سالور قازان بویو) ويا " اول زاماندا بیک لرون آلقیشی آلقیش ، قارقیشی قارقیش ایدی " (بامسی بئیرک بویو) . بونوع یاریم وایچ قافیه لر و آلتیراسیوانلار بوندان ۹۵۵ ایل قاباخ یوسف خاص صاحب طرفیندن تورکستاندا یازیلان " قوتادقوبیلیگ " ده موجود دور . آشاغیداکی منظوم پارچادا بیرنوع آلتیراسیونون نمونه سینى گؤروروک : قار اوزه رینه قان تاممیش (دا ملامیش) کیمی قیزیل یا ناقلیم .

قوشا بادام سیغمايان (یئرلشمه یین) تار (دار) آغیزلوم .

(۱) آت اویناتماق ، آت چاپماق (۳) اعتما داشتسین (۴) فخر ائتسین .

(۴) آلتیراسیون = عینی صامتین تکراری .

قلمچیلر چالدوغی قارا قاشلوم .
 قورومسی قیرق توتام (اوووج) قاراساچلوم . (قان تورالی بویو)
 دده قورقود داستانلاریندا آتالار سۆزلرینین نمونه لرینه ده راست
 گلیریک :

گول تپه جیک (تیکان ، چالی) اولماز .

اؤلن آدام دیریلمه ز .

اسکی پامبوق بئز اولماز .

قاری دشمن دوست اولماز .

آتیلان اوخ گفیری قاپیتماز .

بو کیمی آتالار سۆزلرینین آز قالامین یاشی واردیر .

منظوم پارچالاردا حاکم وزن ، بعضا پوزولموش اولماقلا برابر ، هئجا

وزنی دیر و یا خود آزاد شعر شکلینده دیر .

یا وارام یا وارمایام

یوجه لردن یوجه سن

یا گلم یا گلمه یم

کیمسه بیلمز نهجه سن

دده قورقود نثرینده تورکینین فاعل + مفعول + فعل ردیف لری

محافظه ائدیلمیشدیر . و حتی منظوم پارچالاردا داخی تورک جمله ترکیبی

قایدالاری مراعات ائدیلمیش لکن هیجان و حسین غالب گلدیگی جمله لرده

فعل باشا گلمیشدیر :

چیخسین منیم گؤرور گؤزوم آ دیرسه خان یا مان سگیریر .

کسیلسین اوغلان امن سود داماریم یا مان سیزلاییر .

دده قورقود بوییلاریندا اوغوز تورک لرینین گورجی لر ، آبا زلار ، طرا -

بزون روملاری ایله و حتی اغوز آرالاریندا کی ساواشلاری شرح وئریلیر . لکن

همان بوییلاردا اسکی داستانلاردان قالما خاطره لر واردیر . دده قورقود

داستانلارینین دا بعضی قهرمانلاری اوغوز داستانیندا کی کیمی ، خلقه

اذیت ائدن بیر جانا واری اؤلدوروب شهرت قازانیرلار (با سات - تپه گؤز

بویی کیمی) .

دده قورقود قهرمانلاری دا آتلارینی ، قادینلارینی و سلاحلارینی نا -

موسلاری بیلیب سئویرلر ، داستانلاردا خانلارخانی بایندر خان اوغوزخانی

نین نوه سی دیر و اونون کیمی بیرچوخ بیگ لره خانلارا حکم ائدیر . لکن

یعنی وطنده کی ماجرالارین قهرمانلاری اولان یعنی شخصیت لرده واردیر .

مثلاً قان تورالى بونلارين باشيندا دیر، بئله نظره گلیرکی قان تورالى آق قویونلو دولتينی قوران تورعلی بیگ دیر^(۱) خانین اقوینین (چادیری - نین) یغماسی دا اسکی دن قالان عادتدیر. بئله یغمالاردا ائل رئیس چادرینا قیمتلی شئیلر ییغار و بیگ لرینه وئردیگی بؤیوک توی دا (قوناخلیق دا) بو چادری یغما ائتدیرردی. بو عادت صونراکی عصرلر ده سفره یغمالاماق (خان یغما) شکلینده دوام ائتمیشدیر.^(۲) بویغما عنعنه سی مال و وارلیغین بیرنوع عدالتله توزیعی طریقه سی کیمی تورک لر - یین داها چوخ داخلی حیاتلاریندا جاری اولان عادت لردندیر.

دده قورقود داستانلاریندا تورک بویلارینین (طایفه) اجتماعی یا شا

- مالاری چوخ جانلی و بدیع شکیلده گؤسته ریلمیشدیر.

دلی دومرول داستانیندا عائله آراسینداکی باغ و سئوگی نین تورک لرده نه درجه قوتلی و محکم اولدوغونو گؤسته ریر، تانری یه قارشى بیرگناه ایشله دیگی ایچون اولومه محکوم اولان دلی دومرول، جانینی آلمانا گلن عزرائیله "سن آرادان چیخ! منیم جانیمی آلاجاقسا تانری آل سین" دئییر و آلا ه طرفیندن عفو ائدیلیلر بوشروط له کی، دلی دومرول جانی یئرینه آیری جان تاپاجاق و اوز جانی آزاد اولاجاق دیر. دلی دومرول هرکسه مراجعت ائدیر اونون یئرینه اولمه گه حاضر اولمور حتی آنا و آتاسی دا دنیا شیرین و جان عزیز دئییرلر" صونوندا دلی دومرول مایوس اولور و آروادینا مراجعت ائدیر و اولندن صونرا آروادینین تازادان اولنمه گینه رضایت و ثریب آنجاق ایکی اوغلانلارینی باشسیز قویما ما - سینی ایسته ییر. قادین بو سؤزلره عصیان ائدیر و بئله دئییر:

صونرا اوجا سله بئله دوام ائدیر:

آلتون آقچام خار جایور اولسام

منیم کفنیم اولسون

طا ولا - طا ولا (طویل) شاه باز آتون

بینهر اولسام منیم تابوتوم اولسون

سندن صونرا بیر اییگیدی

سئوب وارسام بیله یاتسام

آلا ییلان اولوب منی سوکسون (ساجسین)

سنون اول مخت آنان - بابان

نه دئرسین، نه سؤلرسین

گؤز آچوبان گوردوگوم

کونول وئروب سئودوگوم

قوچ پیگیدوم، شاه پیگیدوم

قارشى یاتان قارا داغلاری

سندن صونرا من نیلهرم

یا ییلار اولسام منیم گوروم اولسون

صووق - صووق صولارون

ایچه را اولسام منیم قانوم اولسون

۱- رییس قهرمان ادبیات تاریخی جده نهاد ساری، ۲- خان یغما، منیمی خین کوک، عبدالقادر اینان، تورک ملی گیشی، ۱۹۸۰

بیرجاندا نه وارکی سنه قیاما میشلار
 مرش تانیق (شاهد) اولسون، کرسی تانیق اولسون
 یئر تانیق اولسون، گئوک تانیق اولسون
 قادر تانری تانیق اولسون، منیم جانیم مننیم جانینا قوربان اولسون.
 واری نین یئرینه اولمهگه راضی اولور، لکن اری اونون اولمهگینه
 راضی اولمور و آلاها بیله یالواریر :
 آلیر ایسن ایکی میزین جانین بیله (برابر) آگیل
 قوری سن ایکی میزین جانین بیله قورگیل
 کرمی چوخ قادر تانری .

آلاه دا بونلارین بودرجه بیر- بیرینه باغلی وفداکارا ولماغیندا
 خوشی گلیر و ایکیسی نی ده یاشادیر !
 دده قورقود داستانلاریندا قادینا وئریلن اعتبار و اهمیتده
 شایان توجه واسکی بیر عنعنه نین خصوصیت لریندندیر . کیشی لر یالنیز
 بیرقادین آلیر و تعدد زوجات هنوز مرسوم اولما میشدیر، قادین اسکى
 تورک و آذربایجان خلقلری آراسیندا کیشی کیمی دیرو اونونلا هرجهتدن
 اورتاق بیر حیات یاشیر، قادین آتا مینیر، سلاح باغلیر و ارلر کیمی
 ساواشا گئدیر .

سلجان خاتون (۶- نجی داستان) تک باشینا دشمن اتلیلارینا هجوم
 ائدیر و اونلاری تاروما رائدیر . بورلا خاتون (ایکینجی داستان) دشمن
 الینده اسیرکن هر دورلو اشکنجه و اذیته دوزور لکن تسلیم اولمور .
 بو قهرمان قادین ۴ - نجی داستاندا اوغلونو زنداندان قورتارماق
 ایچون اوز آداملاریله دشمنه هجوم ائدیر و اونلاری قیلیجیله اولدورور
 و اوغلونو آزاد ائدیر .

چیچک بانو (۳ - نجو داستان) بیرکیشی ایله آت چاپماق و اوخ
 آتماق مسابقه سینه گیریر و حتی اونونلا گوله شیر .
 قادین خان قیزی دا اولسا ان بویوک شرفی آنا خصوصا اوغول آنا-
 سی اولماقدیر، آنالار بالالارینی اوزلری امیزدیریر و شربیه ائدیرلر .
 اوشاق بیر آز بویویندن صونرا اونا اوخ آتماق، آتا مینمک و اووا گئتمک
 و ساواشدا قلیج چکمک اوگره دیرلر . اوشاقلار بویوک اولاندا صونرا دا
 آنا بابالارینین سوزلرینه قولاق آسماغی بیردینی وجیبه کیمی صاییرلار .

دده قورقود داستانلاریندا تک تانری یا اینام (اعتقاد) واسلام
دینی چوخ قوتلی دیر لکن اسکی کچه به اینانیشلاری و شامانیزم دئووری
عادت و خاطره لری ده هنوز یا شاما قدادیر .

✓ مثلا اوغوللارینا ایلک دفعه اوو اوولادیقدان مونرا جشن توتورلار ،
بیرایگیت ویا قهرمان اؤلنده اونون آتینی اؤلدوروب جنازه مراسمی
توتورلار (۴ و ۱۵ - نجی داستان) . بئیره ک اؤلدوگو زامان آتلارینین
قویروغونون کسلحه سینی ایسته ییر ، بیراوغلان آنجاق ساواشدا جسارت و
ایگیدلیک گؤسته رینجه اونا آد قویولور و صو ، آغاچ وداغا حرمت بسله
- ییرلر و هنوز بوز قورد مبارک صاییلیر (۲ - نجی داستان) و هرایل
خانین ائوینی یغما اقدیرلر .

اسلام دان قاباخکی زامانلاردا تورک لر آراسیندا عزیز و مقـدس
صاییلان ایشیق ، صو ، آغاچ و آت دده قورقود بویلاریندا مکرر صورتده اؤ
- وولعوش واسلامی رنگ آلمیشدیر مثلا قازانین اوغلو اوروز اسبیر
دوشدوغو زامان آغاچا بخله خطاب اقدیر :

آغاچ - آغاچ درایسم سنه آرانما آغاچ

مکه ایله مدینه نین قاپوسی آغاچ

موسی کلیمین عصاسی آغاچ

بئویوک - بئویوک صولارین کؤپروسی آغاچ

قارا - قارا دنیزلرین گمیی آغاچ

شاه مردان علی نین دولدولونون اگری آغاچ

ذوالفقارین قینی ایله قبضه سی آغاچ

شاه حسن له ، حسینون بئششیگی آغاچ

اگر ار دور ، اگر آروات دور ، قورخوسو آغاچ

باشون آلا باخار اولسام باش سوز آغاچ

دیبین آلا باخار اولسام دیب سوز آغاچ

منی سنه آسارلار ، گؤتورمه گیل آغاچ

گؤتوره جک اولورایسن بیگیت لیگیم سنی توتسون آغاچ

بیزیم ائلده گره ک ایدون آغاچ .

قارا هندو قوللاریما بویورایدیم آغاچ

سنی پاره پاره دوغرایا لاریدی آغاچ

آت دئمه زم سنه قارداش دئیهرم

قارداشیمدان یئگ !

باشیما ایش گلدی ،

یولداش دئیهرم ، یولداشیمدان یئگ . (بامسی بئیرهک داستانیندا)

✓ ۱۷ غوزلار دشمنلرینه کافر دئییرلر و اونلارلا ساواشماغی جهاد کیمی تلقی ائدییرلر . ائگیتلر دشمن ایله ساواشدا دارداقالاند آری صودان (آبدست) آلیب ایکی رکعت نماز قیلیر و حضرت محمدین آدینا صلوات چئویریر و بئله جه دشمنه غلبه چالیرلار . لکن توپلاردا و شنلیک مجلسلرینده ده شراب ایچیرلر و بونودا گناه صایمیرلار . آند ایچه رکن دینی مقدساتا یوخ ، اسگی دن بری مقدس صایدیقلاری سلاقلارینا و بوکیمی شئی لره آند ایچیرلر :

قیلیجیما دوغرانا یین . (قلیجیما دوغرانییم)

اوخوما سانجیلایین .

یئر کیمی کرتیله یین (یئر کیمی یاریلیم)

تورپاق کیمی ساورولایین .

اوغلوم دوغماسین ، دوغسا ، اون گونه وارماسین .

اسلامدان قاباق تورک لر آراسیندا آتاتی یئمک و اوندان احسان و فرمک ، ثانی آدینا قوربان و فرمک عادت ایدی . هله میلاددان قاباق بو - نا هرودوت اشاره ائتمیشدیر .

✓ ۱۸ داستانلاردا آدلاری کئچن قهرمانلار و دیگر شخصیتلرین آدلاری اسکی تورک آدلاری دیر (دیرسه خان ، بایندیرخان ، سالورقازان ، دلی دومرول و سایره) بو کیمی خصوصیتلر بیرچوخ محققلری (بارتولد ، جفری لویس ، علی بگزاده و باشقالاری) بو عقیده یه سوق ائتمیشدیرکی ، دده قورقود داستانین ان یاخین ۶-۷ - نجی میلادی عصرلرین یادگاری اولوب صونرا دان اسلامی رنگی آلمیش و آذربایجان منطقه سینده وقوعه گلن حادثه لرله انکشاف ائتمیش و یازیا آلیندیغی زامان صون شکلینی آلمیشدیر .

داستانلاردا ، موسیقی نین خلقین حیاتیندا فوق العاده مهم و یایغین اولدوغو گوزه چارپیر . قهرمانلار ساواشلاردا و تک به تک دؤیوشلرده قوپوزلارینی چالا - چالا قهرمانلیق شعرلری اوخویاراق ساواشا گیریرلر اونلاری ، آروادلاری و یولداشلاری توپلو حالدا اوخودوقلاری قهرمانلیق شعرلرله شوقه گتیریرلر . عشق ، محبت و آیریلیق سؤزلرینی ده قوپوزچالا

چالا آهنگلى سۆزلرله بيان ائديرلر، مىلى سازلارى اولان قوپوز اولارلار
آراسيندا او قدر عزيز و مقدسديركى، الينده قوپوز اولان رقيبە قىلچ
چكميرلر (سئيرك داستانى)

دده قورقود داستانلاريندا خلق آراسيندا كوك صالميش اولان دوغرو
- لوق و عدالت مفهومي دا مهم دير، بونون بير مثالينى ديرسه خانينين
بو يوندا گؤروروك : ديرسه خانين محافظ گارديني تشكيل وئرن ۴۵ يگيدى
اونون تكة اوغلو بوغا جا گيجيك لرى گليب اونون حقينده آغرافترا
لار دئيپ، ديرسه خانى اوغلو نو اولدورمگه مجبور ائديرلر، آتاسى بير
اوخلا اوغلو نو وورور و صورافترا لار ميدانا چيخير و عيني آداملار
ديرسه خانى توتوب اسيركىمى ساتماق ايسته ييرلر، اولومدن قورتولان
اوغلو آتاسينى قورتارماغا گلنده آتاسى اونو تانيمير و بوسوزلرى
دئير: "منى قورتارماغا گلدين سه، اوغلانجيغيمى اولدورموشم ييگيت
دون گئت."

سالورقازانين ائوى يغمالانديغى بويدا نئچه مهم نكته گوزه چارپر:
اولا وطنپرورلىك مفهومي دقتيميزى جلب ائدير، قازان خان اوز يوردونو
قورويور لکن دشمنلرين غفلتا "باسقينينى ائشيدن بوتون اوغوزبها در-
لارى (دلاورلرى) آياغا قالخير وقازان خانين آتاسى، آروادى، اوغلو و
باشقا آداملاريني اسارت دن خلاص ائدير.

ايکينجى مهم نكته آنا - اولاد محبتى و ناس، شرف مدافعه سي دير.
دشمنلر قازان خان دان انتقام آلماق ايچون اسير ائديلميش آروادين
مجلسه گتيريب ساقى كيمي شراب گزديرمه سيني ايسته ييرلر، لکن بوذكى
و اوسلو (عقللى) قادى نين تدبيريله قيرخ اينجه بئلى قيز بير آغيزدان
اؤزلرينى بورلاخاتون اولدوغونو سؤيله ييرلر، شوكلو ملك باشقا بير حيله
ايشله يير و قازان اوغلو اوروزو دوغرا ييب اتيندن كباب حاضراسينلار
دئير، كيم يئمسه او، اوروزون آتاسى دير، آنا اوغلو نو دوغرا ييب
كباب ائديلمه سینه دوزه بيلمه ييب اوغلونا مصلحت دانيشير، اوغلو
دشمنلر طرفيندن دوغرا ييب كباب ائديلمه سینه راضى اولور لکن آتاسى نين
دشمنلره ساقى اولماغينا هئچ بير شكيلده راضى اولمور و آتاسينا بئله
دئير: دشمنلر منيم اتيمن كباب پيشيريرسلر باشقالارى بير يئمسه
سن ايكى يى، بودا بيزيم اجداد يميزدا ناسون جاندا ن داها عزيز
اولدوغونو گؤسته رير.

بورادا بیرنکته ده شایان توجه دیر. قازان خان اسیردوشموش آناسنی بوتون اسیرلردن و دولتیندن عزیز صاییر، دشمنه چاتان کیمی آق بیرچکد لی آناسینی ایسته ییر: "مره شوکلو ملک! آغیر خزینه م، بول آخجامی گتیرمی سن سنه خرچلیک اولسون. قیرخ اینجه بقللی قیزلا بورلاخاتونسو گتیریسن سنه یئسیر اولسون. قیرخ ایگیدیله اوغلو اوروو گتیریسن سنه مینیت اولسون. قاریجیق آنامی گتیریسن، مره کافر! آنامی وئر - گیل منه، ساواشما دان، ووروشما دان قاپیداییم گثری دؤنه ییم، گئده - ییم." .

بو بویدا ان جالب سیمالارین بیر قاراجا چوبان دیر. او، امکچی خلقین نماینده سی دیر. اوندکی خارق العاده گوج، خلق گوجودور. اساسا "بیزده چوبان عقلی، باجاریفی، تدبیر و سخاوتیله مشهور دور. آنالاریمیز دئمیشلر: "یورولدون ساربانا، آجیدین چوبانا". او، قازانین قویونلاری - نی دشمنه تسلیم ائتمه مک ایچون اونلارین وعده لرین قبول ائتمه ییب آلتی یوز کیشی ایله ساواشیر و ایکی قارداشین شہید وئردیگی حالدا اونلارلا ساواشا دوام ائدیر. بو خارق العاده قوته صاحب اولان بیکییت چوبان قازان طرفیندن آغا جا باغلاناندا هئج بیر مقاومت گؤسته رمیر. بونولا بئله قازانی تک قویماق ایچون باغلانیدی آغا جی یئریندن قوپاریب قازانی تعقیب ائدیر.

کتاب دده قورقود و موناکی خلق
 موناکی خلق یمیزا مهم تاثیر گؤسته رمیشدیر. ایستهر داستانلاریمیز
 قهرمانلیق، ایستهرسه محبت داستانلاریمیز
 شکل اعتباریله کتاب دده قورقود کیمی قورولموش دور. بونا ان یاخشی مثال کوراوغلو داستان، اصلی وکرم و عاشق غریب داستانلاری دیر.
 دده قورقود دا ۱۲ بوی، کوراوغلو دا ۱۸ بوی واردیر، هر بیر بویدا بیر قهرمان تصویر اولونور لکن بوتون بویلاردا دده قورقود کیمی کوراو-
 غلو دا اشتراک ائدیر و دلی لر چتینلیگه دوشنده کوراوغلو اونلارین هارایینا چاتیر. یالنیز کوراوغلو اساسا قهرمان دیر، دده قورقودا یسه بیلجی، آق ساققال و اوزان دیر.

بوتون خلق داستانلاریمیز دده قورقود داستانلاری کیمی نشر و نظمدر تشکل ائتمیشدیر. دده قورقود بویلاریندا اولدوغو کیمی کوراوغلو دا قهرمانلار دلی آدلانیرلار.

کورا وغلودا ستانیندا حمزه نین قیرآتی قاچیرماسی وکورا وغلونون عاشق پالتاریندا حسن پاشانین مجلسینده ائتدیک لری بامسی بیره گین اوزان پالتاریندا طوی مجلسیتده ائتدیک لرینه چوخ بنزه ییر. حسن پاشا دا کورا وغلونا اجازه وئریرکی گئدیپ یئییب ایچسین و دویسون صونرا مجلسه گلسین. قازان خان دا بامسی بئیره گه اجازه وئریرکی، ایسته دیگی کیمی یئسین ایچسین و صونرا مجلسه گلسین. بئیره ک حبسدن قورتولان کیمی آتینین یانینا گلیر. بوزآت اونوتانییر وکیشه نیر و بئیره ک اونو اویور کورا وغلودا اوزآتی حقینده کئچل حمزه یه دئییر: حمزه آتی یا خشی سا خلا، آت ایگیدین قارداشی دیر...

بوتون بونلار گؤسته ریرکی قهرمانلیق داستانلاریمیزدا خصوصیله کورا وغلودا قدیم داستانلاریمیزمیزدان اولان دده قورقود عنعنه لریندن گئنیش شکیلده استفاده ائدیلمیشدیر. بودا کورا وغلونو یارادان عاشیقلار — رین دوغروداندا، اوزانلارین خلفی اولدوغونو ثبوت ائدیر. دده قورقود بویلاریله محبت داستانلاری آراسیندا کی بنزه رلیک لرده چوخ جالب دیر. بونلاردا هم شکیل همده مضمون جهتدن اوخشارلیق چوخ دور. مثلا (عاشق غریب) داستاننی موضوع و قهرمانلارین طالعی نین تصویری نقطه نظریندن "بامسی بئیره ک" بویوا وزه رینده قورولموش دور. بورادا عاشق غریب وطنیندن احتیاجدان اؤتورو اوزاق دوشموش حالبوکی بئیره ک دشمنلره اسیردوشوب اوزاقلارا آپاریلمیشدیر. بئیره ک قهرمانلیغی ایله دقتیمیزی جلب ائدیر عاشق غریب ایسه صنعتکار عاشیق دیر. نشانلانیب ائوله نمک ایسته یین بانو چیچک له بئیره گین اوخ آتیپ آت چاپماسی، گوله شمه سی ده شاه اسماعیل ایله عرب زنگی احوالاتینی خاطرلادیر.

دده قورقود بویلاریندان "باساتین تپه گؤز و اؤلدورمه سی بویو" نوروز داستانینا بنزر. نوروز داستانیندا کله گؤز یول کناریندا دورور و گلن — گئده نی صیوب غارت ائدیر. نوروز اوتونلار ووروشور و اونو اؤلدورور.

دده قورقود داستانلاری نین صونوندا دده قورقود گلیب قویوز (ساز) چالیر، بعضا آدقویور یا خود دا بیر خیر خواه آق ساققال کیمی خیر دعا ائدیر: "دده قورقود گلدی، شادلیق چالیدی، بوی بویلا دی، صوی سؤیله دی، بو اوغوزنامه نی دوزدو، قوشدو، بؤیله دئدی: بیئرلی قارادا غلارین ییخیلما^{سین}"

كۆلگەلىجە قابا آغاچىن كسىلمەسىن! چا پاركن آق بوز آتىن بودرەمە
سىن، چالیشاندا قارا پولاد اوز قىلىجىن كۆتمەسىن... "وسايرە، بىللە
صونلوقلار صورا يارانان خلق داستان وحكاية لىرىمىز دە باردىر.
قەرمانلار اوزاق سفردن قايدىر، اوز شوگىلىسىنى دەگتىرەر، بۇيوك
شادلىق اولور، بوزامان عاشىق گلىب اونلارىن طويونو ائدىر و دووا ق
قاپما سۆيلەيىر، داستانلارىن اوللىرىندە بۇيوك نذىر- نياز دان صورا
اوشاقلارىن دنيايا گلمەسى مسئلەسى دە ددە قورقود دان صورا يارانان
داستانلاردا (اصلى وكرم، لىلى و مجنون، شاه اسماعيل، عباس و گول گىز
وسايرە) دا تكرر ائدىلىمىشدىر.

صون اولاراق ددە قورقود حقىندە يازدىقلارىمى آشاغىداكى سۆزلەرلە
قورتارماق ايستەيىرم :

ددە قورقود كىتابىنى اوخودوقدان صورا اونون حقىندە يازىلان
مختلف اثرلرى مطالعة ائتدیم صورا ددە قورقود داستانلارىن متنلىنى
تدقيق ائتدیم متن دەكى سۆزلر و جملەلرى بوگونكو آذرى و آناطوللى تور
- كجەلرلە مقایسەلى اولاراق گۆزدن كچىر دیم همچىن يئرلرىن آد-
لارىنا و داستانلارىن موضوعلارىنا دقت ائتدیم و ديگر محققلرىن وئردىگى
معلوماتى دانظرده توتاراق بونتيجه يە گلدیم :

✓ ددە قورقود داستانلارى اوغوزلارىن، ريشەسى اورتا آسيا قدر اوزا-
نان و آذربايجاندا و شرقى آناطوللى دا جريان ائدن حادىثە و ماجرالار-
ىن انكشاف ائتميش شكىل لرى دىر، دىل باخىمىندان آذرى و آناطوللى
تور كجەسىنىن داها بىر- بىرىندىن آيرىلما مېش زامانا عاىدا ولان اوغوز
تور كجەسى دىر، جملە تركىبى و سۆزلر آذرى تور كجەسىنى خاطرەگتىزدىگى
كىمى آناطوللى دا ايشلە دىلن چوخلو سۆزلر و اصطلاحلارى دا حاوى دىر.

يئرلر (گنجە، بردع، الينجه قالاسى، گۆيجە گۆلى، درشام و دربند)
آذربايجان اولكەسىنە عايدىدىر، لکن آناطوللى نون شرقى ولايتلرىندىن
(طرابزون، بايبورد و ماردىن) دە كافر قومشو يئرلرى كىمى بحث
ائدىلىر، بودا بىزە حادىثەلرىن تارىخى حقىندە تقريبى بىر بىلىگى
وئره بىلىر و حادىثەلرىن بويئرلرىن تورك لىر طرفىندىن فتح ائدىلىپ و
مسلمانلاشدىر يلما سىندان و تورك لەشمە سىندان قاباخ يعنى ۱۲- نجى عصرده
ويا داها قاباخ جريان ائتدىگىنى گۆستەرىر، حادىثەلر آذربايجاندا

جریان ائتدیگی حالدا بوگون دده قورقوددا بیزیم بیلمه دیگیمیز سؤزلر داها چوخلور، بودا دیلیمیزین انکشافیندان آرتیق بؤیوک حصه سیننی ایتیردیگیمیزدن ایره لی گلمیشدیر، بونا گؤره ده ایتیردیگیمیز و اونوتدوغوموز تمیز تورک سؤزلرینی آتالاریمیزدان قالان بو ادبی خزینه دن سئچیپ یازیلاریمیزدا و حتی دانیشیغیمیزدا ایشلتمه میز لازم دیر .
 بوباره ده وارلیق مجله سی نین تیرآیی ۱۳۶۵ صایی سیندا "کتاب دده قورقود، اؤلمز سؤز خزینه میزدن اینجیلر" آدلی تحقیقی مقاله - میز نشر ائدیلمیشدیر .

منابع :

- ۱- آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی: بابایوف، پ.، افندیوف باکی ۱۹۷۰
- ۲- رسمی ملی تورک ادبیاتی: نهاد سامی بانارلی، دولت کتاب ائوی - استامبول ۱۹۷۱
- ۳- تورک ادبیاتی تاریخی: پروف سورم، فتواد کؤپرلو، ۲ - نجی چاپی استامبول ۱۹۸۰
- ۴- دده م قورقودون کتابی: اورخان شائق گؤک یای، استامبول ۱۹۷۳
- ۵- دده قورقود کتابی: محرم ارگین، مین- تمل اثر ۲ - نجی باسپیش استامبول ۱۹۷۱
- ۶- بابا قورقود: جفریل ویس، ترجمه، فریبا عزب دفتری و محمد حریری اکبری، نشر ابن سینا - تبریز - ۱۳۵۵
- ۷- حماسه دده قورقود: اثر انار، ترجمه، ابراهیم دارابی، نشر نوپا ۱۳۵۵

آبيده

آغا جا باخيرام
 او گويلىره آچىلى مين لرجه اللرينه
 قوينوندا بسله ديگى قوجاق - قوجاق ماهنى لارا قولاق وئريشینه
 و گئجه - گوندوز گوزله ييشينه ،
 موسملر دئوره سينده اويناير
 نه خير صله نير نه سئوينير
 گونشده ايسينير
 آي ايشيغيندا اوشور
 خزل اولور يارپاقلارى دوشور
 گوللىرى اله نير ، قول قانادى قيريلير
 يارالانير ، قانايير ، لاکن هئچ آغلاماير
 يئلر باشيندا اسير
 سئلر آياغينا سريلير
 هئچ کيمسه دن کؤلگه سيني اسيرگه مير
 هردن باخير اوستونده کى ماوى - ماوى دنيزه
 اوردا بولود - بولود گمى لر
 بير ياندا ن - بير ياندا
 دالالاندا دالالاندا
 گليب - گئديرلر .

باخيرام او اوجا آغا جا :
 وقارين انتظارين آبيده سى
 اوميددين سارصيلماز ياشيل سسى
 او هر سؤزو ائشدير
 او هر اولانى گورور
 او هر سري آنلاير
 و صبيرله گوزله يير
 گوزله ديگى نى بير او بيلير
 بير ده آياغيندا دورد - دؤره دؤنن کؤلگه سى .

== صون *==*

معدنچى

ذروھنى توشلايىب ،ھىي چىخار ،چىخار
بىرگەندەر ، بىر دۇنرگىرى يەباخار

عمرونو كئچىرمىش داغدا ، معدن دە
نەدەدى ، قوۋ دىيىم قولاق وئرسن دە :

اليمىن آلتىندا چوخلو ايشچىلار
توپلانىپ ، معدن دە ايشلەيىردىلار

اۋچ قران وئىرەردىك دىيلىم توتانا
بئش قران وئىرەردىك گوپون وورانانا

دەدەيم :گوپونون وئىرەردەشەن چالسىن
قوۋ اوبىرنەنچەگون بئش قران آلسىن

باشىنى توللادى ، قىزاردى گىزۇزۇ
عجب دىرا ئىشەتمەك سەندەن بوسۇزۇزۇ

من بو آزالىقدا كۇرپويەم مەگر
صباح اولمىەجك من كىمى بىشەر

قوۋ آرتىق آلسىن اوعىاللى كىشى
اليمدەن آلمانا بوغىر چكىجى

بىلىرسىز جوانلار داغاچخاندا
قوجامان داغچى دا آياقلاشاندا

مەنم دە بىرقوجا ،مەندىس دوستوم
آھچكىب ،سۇزآچدى اۋز كئچمىشىندىن

"بىر زمان جنوب دا معدن قازىردىق
ھەربىرى بىر ائلدىن ،بىرقبىلە دەن

اۋ زمان پولوموز "بركتلى" ايدى
لاكن گوپون چالماق چوخزورا يىستردى

بىرگون بىرگوپونچى سوباي اوغلانا
او ،قورا بالالى ،اھل - عىاللى دىر

او كەبىرغىرتلى وطنداش ايدى
چىمخىرىب ، سۇيلەدى تام غرورىلە

بىرى تاپدالانسىن ،بىرى تاپدالانسىن
بۈگون تاپدالانداش دىر ،نەبىلىم

مەنەبىرنەنچەگون دىيلىم مەزدى وئىر
آماندىر مەندىس باشىنا دۇنسىوم

رباعى

سوسدوم بوقفسە ،آشيان تەنەسىيەم دەشتلى ،يامان گۈندە امان تەنەسىيەم
آزادەلىگىنا سىرقوشى قول قانادىن چىرپىرقفسە دىيىركە : قان تەنەسىيەم

با تىرىپ مەن قەلىمى گۈزىياشىما * يازىرام اغۇز ساوالان قارداشىما
 بىلگە سالسىن مەنى تىزىتىزىيا دىنا * يانمايىم بىرداھا ھىجران اودونا
 بىلىرىم سەن دەيا نىرسا ن بىلىرىم * مەنە قەلبا اينان نىرسا ن بىلىرىم
 بىلىرىم مەن بونوبىرگون گلەجەك * آغلایان دردلى كۈنوللەر گولەجەك

دوینغولۇ مەاصر شاعرىمىز ساوالان دا خەلق شاعىرى سەلىمان رىستەمىن
 ۷۵ ياشىنا چاتماي مەناسەتلىك آشاغىداكى شەئرى قوشمۇش وشەرىنەندە
 بالاش آذر اوغلونۇ خەلق شاعىرى ئەوانىنى آلماغىنا كۆرە تېرىرىك
 ائتمەش دىر .

۵

اودۇر اوره كەدن دىرىرىم ،
 ياشا آ قارداشىم ياشا ،
 ھەپ قوجا قلا سەمەدەتى ،
 ائلىنە سۆز قوشا - قوشا .

۶

قوى سىزى مەن تېرىك ائدىم ،
 سىز بالاشى تېرىك ائدىن ،
 آنا مىز سوروشوب دىرى ،
 بالامى تېرىك ائتمەدىن ؟!

۷

دەئىن كى «ساوالان» سىزە ،
 گووھ نەرك تېرىك ائدىر .
 «خەلق شاعىرى» خەلقى سەئوھەر ،
 ائلىمىزە بو بىللى دىر .

۸

بو آدا نائل اولماغى ،
 سەئویندىرىدەر ائلىنى .
 ياراتدىغى ھەر ائىرى ،
 زىنگىن ائدىدەر دىلىنى .

سۆزلە ادب دونياسى نىسەن
 آ بۆيۈك خەلق شاعىرى
 دوغما ائلە قاينۇ چەن
 شەرىمىزىن سەلىمانى

۲

ياشىزىن يەتتەمەش بەش ايلەن
 تېرىك ائدىم ائلىمىزە
 آرزولايىم اوزون ياشا
 اولمەزلىك دىلەيم سىزە

۳

مانكى سىزگول چىچەكلى
 خوش عطىرلى باغ سى دىر
 ذروھى گۆگە يوكسەلەن
 بىر قوجا مان داغ سى دىر

۴

بو چاغىمدا يازىق مەنىم
 سەئوینچىم يەنە سەئادىر
 سىز گىلەر مەلم (۱) كىمى
 آغرىلارمى توختىما دىر

بیر گون اول سیزین کیمی ،
«بختیار» ، «علی» (۲) ، «بالاشی» ،
تبریک ائدهک هر هانسی نین ،
یئتمیش لری آشسین یاشی .

۱۵

آی قوجا مان سوز اوستاسی ،
اثلیم سنیلله ائووونور
قلم وئریب ، یارادیرسان ،
دیلیم سنیلله سئووونور .

۱۱

یئنه ده داشقاش کیمی یون
یارات حیات وئرس—ؤزونه
قوی داشی سین معنا یوکون
هریانا ، اثلین ائوزونه .

۱۲

آنامیزین بوینونا گل ،
شعریله گؤزهل اینجی دوز .

اولدوزلاری یئره ائندییر ،
یون ، پارلات هئی دور کیمی سوز .

۱۳

سوز اینجی سین صاپا دوزمه ،
دوز گونه شین صاچاغینا .
آل گتیر آی هلالینی ،
سال آنامین بوخاقینا .

۱۴

قالخدین صنعت ذروه—سینه ،
سوز ملکونون س—لیمانی !
شعری وین بیرجه س—طریقه ،
دگیش—مهرم ، بو دونیانی .

۱۵

قوی دیله ییم آ قارداشیم ،
یاشا ، سعادتی یاشا !
بهره لی بیر عؤمور س—وروب ،
یاشا یوزلری وئر باشا ...

(۲) منظور بختیار وها بزاده ، علی توده ، بالاش آذرا و غلو دور .

آذرا و غلونا ، نین قالانی :

قاریاغدی باشیما ، توکلر آغاردی
دان یئری سؤکولوب افق قیزاردی
آزادلیق ، ایشیقلیق انتظاریندا
لحظه لر ساییریق یول کن—اریندا
ایندی هدف بیردی ، بیردی جماعت
بیغیشیب چؤللردن یولا دوشموشوق
مشکل مین اولسادا قورخماز (هدایت) کوره دن چیخمیشیق ، پولاد اولموشوق

آذربایجانین معاصر گورکملی شاعری "بالاش آذرا و غلو" شمالی آذربایجان یا زیچیلار اتفاقینین یئدینجی کنگره سینده کی چیخیشیندا گونئی آذربایجانلی شاعرویا زیچیلارین شاه رژیمنده کی مبارزه لریندن وتبریزده انقلابی حرکاتدان بحث ائده رکن معاصر شاعرلریمیزدن آقای میرهدایت حصاری نین "وارلیق" دا چیخان (صایی ۱۰ - ۱۳۵۹) "آنادیلین دستانی" آدلی شعریندن بعضی پارچالار اوخوموش و دینله ییجیلر طرفینده ن آلفیشلانمیشدیر. آذرا و غلونون نطقسی، آذربایجان اینجه صنعت روزنامه سینده درج ائدیلمیش وباکی رادیوسوندا ن دا یایینلانمیشدیر.

آقای میرهدایت حصاری آشاغیدا درج ائدیلن شعری آذرا و غلونا خطاباً
سؤیله میشدیر :

آذرا و غلونا

~~~~~

اؤشیتدیم اوتایین باغی، باهاری	بوایل هرایلدن ده تکمیل اولوبدو
بیریئره ییغیشیب سوز اوستا دلاری،	یئدینجی قورولتای تشکیل اولوبدو
~~	~~~~~
خلق یا زیچیلاری، سوز قوشانلاری	هریاندان توكولوب صحبت آچدیلار
اؤل صنعتکارلاری، ادب کانلاری،	شمالدان جنوبدان چوخ دانیشدیلار
~~	~~~~~
سوزلری سیملرده ن هاوایا گئتدی	داغلاری، دوزلری، چایلاری کئچدی
تبریزده "سلیمان ثالث" اؤشیتدی	ضبط ائدیپ گونده ردی منه یئتیشدی
~~	~~~~~
پیغام آپارماغین باد صیانی	بیزیم عصریمیزده ثبوته یئتدی
سحر- جادی اولدو، آچدی زبانی	دالغالار سوز دئدی، اوزاقلیق گئتدی
~~	~~~~~
"بالاش آذرا و غلو" اوز چیخیشیندا	آنا یوردو موزدان صحبتلر آچدی
شاعردن، شعردن، اوز باخیشیندا	تصویرلر یاراتدی، حکمتلر آچدی
~~	~~~~~
"یازیچی زمانین اوغلودور" دئدی	جنوبدان عشقیله صحبت ائله دی
منیمده شعریمدن مثال گتیردی	حقدن، حقیقتدن سوزلر سؤیله دی
~~	~~~~~
سوز، سفر ائله دی قوش قانادیندا	اقللری دولانیب یانیم گلدی
بودفعه بیر اوستاد شاعر آغزیندا	بزه نیب، بویانیب، یانیم گلدی
~~	~~~~~
"آزاد اوغلانلاردان، قیزلاردان" دئدی	"تونقاللاردا یانان کتابلاردان" دا
"منفور شاه توكدوگو قانلار" دئدی	"سورگون دن، زنجیردن، زندانلاردان" دا
~~	~~~~~

"بیرزمان سلاخلا، ایندی قلم له" — دؤیوشن وطنداش، انساندان دئدی
 "باغلانمیش دیل ایله" میندر دغمله گئنه ده چالیشان وجدانندان دئدی

تقنگ له، قلم له دؤیوشن شاعر باشین آغار ییسا، گونون آغ اولسون
 آنادیلیمیزه، وطنه دائیر، خدمت چوخ ائتمیس اوزون آغ اولسون

چیختشین صحبتی بیزه یئتیشدی حکمتلی سؤزلرین قلبیمه یاتدی
 کئچن خاطره لر گوزومدن کئچدی کونول بیر قوش اولدو، اوزاغا چاتدی

اوشا قکن تانیردیم له من سنی از برا ئله میشدیم "سنسیر" شعرینی
 گورمه میش گوزلریم هله ده سنی ترنم ائله ره م سن سیز شعرینی

"عاشق مجسمه سی" (۱) "عاشقلار گولو" (۲) ساخلا سین یادگار آذر اولکه سی
 گئنه وقتی گلر، دولدورار چولو عاشقین صحبتی، سازین نغمه سی

دئمیشدین بیر زمان، جوان چاغیندا "آذره آزیان دیر آذرا و غلونو" —
 پیشیب برکیمین ائل او جاغیندا هئج آذریان دیر میر آذرا و غلونو

خوش سین، صحبتین ایندی "کاست" ده ساخلانیر بیزه بیر یادگار کیمی
 قویوب قولاق آسدیق دفعه لرایله او متین کلامین بیر شاهکار کیمی

تشکرده ن آرتیق نه واردی بیژده قورولتایا تبریک، سنه آلقیشلار
 بیر قورو سلام دیر بوش الیمیزده هرکیمین هر نه یی واردی باغیشلار

باد صبا کئچسه دوستلار باغینا بیزدن سلام وئرسین سوزا وستادینا
 "آذری شعرینین آغ ساقالینا" "سلیمان رستمه" بؤیوک انسانا

گوزل انسانلار بیزدن آلقیشلار دیل لریز، قلمیز اثرلی اولسون
 انسان گئده ر، بیرجه یا خشی آدقارلار هیاتیز، امگیز ثمرلی اولسون

منده ن ده سوروشان قوی دئیم سنه چایلارین، سولارین عکسینه اوزدوم
 آزادلیق، انسانلیق، وطن عشقینه هر ظلمه قاتلاشدیم، ستمه دوزدوم

اوتوزا یلده ن چوخ دور شعر دئییه ره م سؤزلریم دیوانا کئچمه ییب هله
 بلبلیم، قفسده فغان ائیله ره م سسیم قفسیمده ن چیخما ییب چولو

۱ — آذرا و غلو (سابق) شاه گولونون باشیندا قویولان (عاشق مجسمه) سینی

گوتوره ندن صور را قوشدوغو منظومه نین آدیدیر.

۲ — آذرا و غلو شاه گولونون عوضینه پیشهاد ائتدیگی آد دیر.

اصلان گوروللار، دونقوز خوروللار، گنجی بگیری، اؤکوز بؤگوری، قویون مهلهشی، قوردلار اولاشی، کؤپک واققوری، پیشیک ماووللار، سیچان جووللار، ائشک آنقورار، آت - یابو کیشنه ر، دهوه پوققوللار، قارقا قاروللار.

شوکر اولسون بوگونه تئیین ائشیتمه میشیک، مثلا اصلان کی دیلله حیوانلارین سلطانسی دی، دهوه نی پوققوللاماقینی، طاووقین قاققوللاماقی - نی، اؤکوزی بؤگورماقینی و گنجی نی بگیریماقینی غدقن ایله میشلولا. بیر یئرده ائشیدیب و اوخوما موشیک کی، بیرکدخدا، خان، والی، حاکم سلطان، شاه و رئیس جمهور ویا بیردونیانین عمومی ایشلرینه باخان مقام وتشکیلات ده حیوانلارین بیر - بیریدن دانوشان و دئیشن دیلرینی و سس لرینی کسمیش اول.

اما سازمان ملل ده، دونیانین گوج دئین بویونویوقون حکومتلری، فقط بئش زوربا مملکتین دیلینی، رسمی تانی ییبلار و آیری دیللی هئچ محله آلماییللار.

دونیانون بویونو یوقون حکومتلرینه باقلانمیش کیچیک مملکتلری حاکملری ده اؤزو دنیا اربابلارینه باخیب، ائله، او یولو توتوب و بو نوع مملکتلرین خلقلرینه او ظولملری اربابلاریندان بئش بترروا بیللیب و اؤ: دیللرینده دئیشیب، دانیشماقی غدقن ائدیپ وحتی وحشی حیوان - لاردا یاخچی، طبیعی، فطری، ابتدائی و معمول اولان حق و موهبتی ده انسان - لاردان مضایقه ایله ییب لر.

ایراندا، پهلوی لر عهدینده بوضد خلقی خلق و خاصیت چوخ شدتینن رواج وئریلیپ وفارسلاردان سئوای، ایراندا یاشایان آیری ایرانلیلا - رین و خلق لرین دیلی ایله دانیشماق ویا زماق منع اولونوب و بو خلق لرین راحت دوشونماق و قانماق و سائلی آلینیپ و ترقی و تمدن و انسا - نیتین یوخاری قاملارینا آسانلیق و تئزلیگین یئتیشماق امککانی اولاردان سلب اولونوب، پهلوی لر زمانیندا، تخمینا ۱۸ میلیون تورک ایرانلیلارین دیلی، او کسین دیللدن و تورک یازیچیلارین قلم لهری اوسینن و گؤزلرینه باتان قلم لردن ایدی.

تاریخی درگاهینه شوکر اولسون کی، انقلاب، پهلوی رژیمینی آست -
 اوستا ائله دی و قورقوسونو پوزدو و ایران خلق لرینین، بئینین -
 دیل لریندن، قوللاریندان و قیچلاریندان گیلجلیقی، قوفولی، غلی و زنجیری،
 گوتدو و آچدی، نئجه کی الان تورک لر تورکی فکرایله یوب، دانوشیب،
 ائشیدیب و یازا بیللر. یئریندن قازولمیش، گئچمیش طاغوتی رژیمین
 دورینده، تورک دیلینی غدن اولدوقونا گوره یا دانیشانلار اودیلیدن
 دانیشما دیلار، یا یازانلار و شاعرلر اودیلیدن یازیب پوزما دیلار و یا شعر
 دئدی لر و سوز یازدی لر، اما یاییلماق و انتشارینی قاباق کی کسلمه گه
 گوره گون - به - گون نه جور، قیمتی اثرلر قاپولجالاردا و صندوقلاردا
 و صندوقخانالاردا و میجیری لرده و تیر - پردی لر گوزینده پاورقاولو
 قیریلیب - توز باسیب - قارالیب چورویوب و آرادان گئدیب .

گئنه آذربایجان تکی اؤلکه لرده که تورک لری قینا قی چوخ - چوخو -
 موش و نئجه مین کند و یوزه یا ووخ تورک شهرلری بیر - بیرینی یانیندا
 وارومیش، پهلوی لرین گوجو چاتما ییب و تورکی دانیشیقی اگریا زیلما
 - قدان و یاییلما قدان قاباق کی کسلیب، اقلا دیل لرده دانیشیلیب، اما
 ساوا، همدان، تفریش، قم و اراک تکی اؤلکه لرده کی، تورک لرین سایی
 آردا دگیل، فارس لار محال لری وسیله سی ایله محاصره و دئوره اولونما قا
 گوره تورک، اهالی نی دئه - دانیشیدا گئتدی که فارسلا شیب و یئنگی
 عمله گلن لر و فارس محال لاری و شهرلرینه کؤچن لر گورن تورکین -
 آتیپ و فارسی نی توتوبلار .

بوندا قاباق یازمیشیک کی، ساوا محالینده فقط بئش - اون کندو
 شهرین آوز اهالی سی فارس دیلرولی یئددی یوزه قولای کندی مخلوقی
 تمام تورک دیلر و شهرلی لر و او بئش - اون فارس کند ده تورکی نی
 حالی اولالار و چوخلاری ده تورکی دانوشالار .

بودورکی، ساوا شهرستانی نی اهالی سی دانوشان تورکین فارسی ده
 قاتیسی وار - بو قاریشماق پهلوی لر رژیمی عهدینده آرتیب و گئچن
 عصرلرده ده فارسی دانیشانلاریدن قونشو اولما قا خاطر، بیل - بیل
 یی بو سابقه واریمیش، بونا گوره قاجاریه عهدینده اولان ساوانی تور
 شاعرلرین و یازیچی لرین اثرلرینده ده بورگه گورسه نیری .

عزیز وارلیق مجله سینی اردیبهشت سایندا ساوا محالیندن بیر

بۆيۈك شاعرى كى، تورک ادبیات اکیانوسینی چوخ بۆيۈك نهنک لریندن و
 "تلیم خان" آدلی دی، چوخ ایسته مه لی اوخویانلارا تانیتدیردی—سق
 انشالله اگر اجلدن مهلت اولدو، ساوانین آیری — آغیر قیمتلی تورک
 شاعرلرینی، بوندان سورا "وارلیق" مجله سینی گزیدیرن مقاماتینی
 توجهیندن هامی ایران و دنیا تورک لرینه معرفی ایلریک .
 بویولدا "تلیم خان" و "اکبر رزاقی" آدلی ایکی بۆيۈك شاعری کی،
 بیریمی گئچن عصرلره و بیریمی ده بوعصره و بوگونه مربوط دیروارلیق
 وسیله سی ایله دنیا یه تانیتدیرمیشیق و گلن آیلاردا دا عزیزتورک لر
 قیرمیزی نلی^(۱) "فقیر" مزلقانلی "میرزا داراب" یا (آثم) مزلقانلی
 "خاکی"، مسلم آبادلی "قدسی"، سنگک لی "رضاعلی" و بندا میرلی "شیخ
 حسن محترمی" و اولاردان آیری معاصر شاعرلریدن تانوش ایلیه جاقیک .
 ایندی، بیر شیرین دیللی، یانیق اوره ک لی، ائل سئوهر، کند محیطینده
 بۆيۈک و عین حالده عزیز وطنیمیز ایرانین و مقدس اسلامین شرعی مسا—
 ثلینه واقف و سۆزلری تورک لرین آدلوم شاعری واقفه بنزهین، ساوا—
 نین مزلقان ماحالی نین قرغی کندیندن "تورکمن محمود" آدلی شاعری
 سیزه تانیتدیریب و اثرلریندن نمونه گۆرسه تیریک مره غیلی بۆيۈك تلیم
 خان آقانی، شرح حالینده یازموشدیک کی، (تلیم خانین بیراوغلی—
 غلامحسین بیک اونی (اونون) اوغلی کریم بیک، اونی اوغلی مرادخان
 و مرادخان ده اوغلی همین "میرزا محمود" و اودا شاعر دیر) بوگون میرزا
 محمود یا تورکمن محمودی باره سینده، یازیب، اوخویا جاقیک .
 دھدیک کی، میرزا محمود سۆزلری تورکون بۆيۈك شاعری واقفه اوخشا—
 ری و اردور، تورکمن محمود دا واقف تکی کین کئنده مکتبخانه سی واریمیش
 و اوشاقلارا درس وئره رمیش و بو بابتدن محله ده شهرتی یاییلیب، و
 ایشینه گۆره یاخجی سوادى و خطی واریمیش و قا جاریه سلسله سی نی اورتا—
 ییلرینده و ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه عهدینده یاشارمیش .
 اثرلریندن گۆرونور کی، شاعر اخلاقی، سیاسی و اجتماعی مسئله لرایله
 بیگانه دگیلمیش، بیله کی واقعه "رؤی نی گۆروب و اسلامین حمایتینه و مر—
 حوم میرزای شیرازی نین اطاعتینه و انگلیس لرین مخالفتینه و ناصرالدین
 شاهین استبدادی گئدیشینی قاباقوندا چيخماقا گۆره تنباکونی تحریم
 اولماقینا و غلیانلاری سیندیریلماق حقیقینده بئله بویوروب :

(۱) یئر آدی دیر .

تاریخ هزار و سیصد و نه ده * خوب دوشدو غوغایه باشی غلیانین
 نه جرمینن بیلیم دوشدو بلایه * توتون، سیگار، قوم و خویشی غلیانین
 حکم اولوندو بیر بیرینه ووردیلر * گوزدن سالیب تما مینی قیردیلر
 هر مکاندا بیر غلیانکش گوردولر * اونو دوتدو هم آتشی غلیانین
 باتدی خوانین لر دریای یاسه * گردن کج گیردیلر غملی لباسه
 حریص لری دوشدو خوف و هراسه * داغیلدیلار یار یولداشی غلیانین
 بعضی ناجنس لر بویان اویاندا * گیزله نیب چکدیلر کونج و پنهاندا
 یانارلار عقبا ده نار سوزاندا * ترکین ائتدی عاقل کیشی غلیانین
 گویا کی، فرمایش ایله دی امام * مجتهد اعلم بویوردو حرام
 "تورکمن محمود، دییر خوارا ولسون مدام خوش اولماسین هرگز ایشی غلیانین

————— . —————

میرزا محمودا (تورکمن محمود) دثماق، اورادان دی کی، اودا تلیم
 خان نسلیندندی و تلیم خان احوالاتیندا دثمیشیک کی، معروف دی بئشش
 تورکمن قارداش مزلقانین مره غی کندینده ساکن اولوبلار و تلیم خان اولار
 دان و تورکمن محمود دا تلیم خاندن توره ییب - اما عزیز اوخویانلار
 بیل سینلر کی، بیزیم مزلقان وساوا محالیندا دانوشولان تورکی آذربایجان
 تورکی سیندن دی وادی یازیلار اوجمله میرزا محمودین اثرلری ده
 بو لهجه یی دن خلق اولوبدیر .

میرزا محمودین سوزلری عاشقانه ، اجتماعی ، حیات و طبیعتین وصفینه
 مربوط اولان مضمونلاری وار مختلف شکیلده دثییلیب و یازیلیب و اونی
 دا تلیم خان تکی شعر صنعتلرینده مهارتی واریمیش و بی نقطه و معما
 و وجود نامه فورمینده ده شعر دثییب ، عاشقانه شعرلریندن بیرسی
 بودور :

فرقتیندن ایشیم اولوب آه وزار * گوزلریمدن جیحون کیمی قان گذر
 خدنگ مژگانین یاده دوشمده * اوره گیمی جرحی بیذرمان گذر
 سوزون دثیر قلبینده و دیلینده * دوشگون اولدوم غصه و غم آلینده
 ایندی بیلدیم بی وفا یارالینده * پرواز ائدر ، چرخار مرغ جان گذر
 دادا ایله رم یوخ یئتیشن دادیمما * ایندی قولاق وئرین بو فریادیمما
 آلا گوزلو یاریم دوشوب یادیمما * اوندان اوترو جیگریمدن قان گذر
 مطلب حاصل اولماز قلبیم داشا ولدو * یار هجریندن گوزوم دولویاشا ولدو

منی درده سالان قلم قاش اولدو * غم توکنمه ز، فرصت و فرمزجان گئدر
نازلی یار، گلگینن بیرثواب ائله * منی قاندرگینان یا جواب ائیلسه
"تورکمن محمود" ی سن کامیاب ائیله * وعده چاتار هامی دنیا دان گئدر

تورکمن محمودین شعرلریندن حدود اللی قطعه اله گلیب وها موسی
یوکسک سویته ده و گئوز دولدوران و اوره ک دویدوراندی، باخون :

محنت خسته سیم، هجران دوشگوننی * جانیم قاصد نازلی یاره دئی گلسین
قاشلاری کمانه، تیر مژگانه * خالی پروین، گئوز خماره دئی گلسین
درد دلیم شرح ائتگینن جانانه * سینه سی مرمره، نار پستانه
لبی لعل و عارض، گل خندانه * مهر طلعت ماهپاره دئی گلسین
طغیان محنتیم کم ائتمک ایچون * قلبیمتن غملرین تئو کمک ایچون
بختیمی یوخودان اوپا تمک ایچون * زولفو سنبل، مشگباره دئی گلسین
قدم رنجه قیلسا اول شه خوبان * قویارام یولوندا مال و ملک و جان
اگر کافریدیم اولدوم مسلمان * قد سرو جویباره دئی گلسین
علاج ائتسین کنج غمده قالمیشام * انتظارام، گئوز یولونا سالمیشام
"محمود" دئییر، فرقتینده اولموشام * بختی قاره، شوم ستاره دئی گلسین

بو آشا قادا گلن شعرده گئورون گئوزه ل ککلیک لردن الها ملان اراق
اوز معشوقه سینه نه گئوزه ل دئییر :

نه گیریب سیز خسته جانیم قصدینه * دام اوستونده دوران قوشا ککلیک لر
رحم ائله یین، نظر سالیق گئوز و مدن * دایم آخان قانلی یا شا ککلیک لر
غمزه یینن قصد جانیم قیلمه یین * ناحق قانی بئله آسان بیلمه یین
غم خسته سین کنج غمه سالمه یین * هدف ائتمون کمان قاشا ککلیک لر
اولدور سه لر ال گئوتورم من سیزدن * قیوریم تئلدن، پروین خالدا ن گول اوزدن
مسلسل زولفلردن، اولشلا گئوزدن * عالم بیلسین ائتمم حاشا ککلیک لر
عشق آتشی قلبیم غمه یا خیبدیر * اختیار و صبریم الدن چیخیبدیر
تیر هجران با غریم اوستن آخیبدیر * شان - شان ائدی بباشدان - باشا ککلیک لر
چرخ فلک گردیشیندن داد آیداد * غم اهلینی، بیردم ائتمم قلبی شاد
"تورکمن محمود" گون چرخا ندا چک فریاد * اوغرایوبیدیر داشدان داشا ککلیک لر

مشروطه انقلابی نین عرفه سینده آذربایجاندا

یئنی اصول دا مدرسه لرین قورولوشو

«مدرسه معرفت خامنه»

۱۲۶۵ هـ. قمری ده دارالفنون اساسی میرزا تقی خان امیرکبیرینا بتکا - ريله تهراندا قویولدو و هابثله ناصرالدین شاهین سلطنتی نین آخر لرینده ده آیری بیر دارالفنون داتبریزده تأسیس تاپدی کی، بونلارین هرایکیسی داهاجوخ اعیان و اشراف بالالاری ایچون ایدی .

۱۳۰۶ هـ. قمری ده رحمتلی حاج میرزا حسن رشديه یئنی اصولدا مدرسه نی ایلک دفعه تبریزده شکیلان محله سینده دایر ائتدی .

حاج آخوند میرزا حسن رشديه نین قارداشی دا تک اؤزی تبریزی - "مقصودیه" میدانین مسجدينده بیر مکتب دایر ائتدی کی، بیر آز، او بیر مکتب لردن فرقلی ایدی، بئله کی تنفس ساعت لرینده شاگردلری حیه طه گتیر - یردی لر و شاگردلردن بیر ی اوجا سس ایلله بوشعری اوخویاردی :

الا ای عزیزان دشت صباوت * به بیرون روید از برای سیاحت
۱۵ دقیقه دن صونرا گینه همان شاگرد بوشعری اوخویوب شاگردلر صف باغلا ییب کلاسا قاییداردیلار :

هر آنکو پی علم ودانائی است * بدانند که وقت صف آرائی است
ولی بیرایلدن صونرا محله نین پیشنمازی مدرسه یه اولونان کؤمک لیغی تحریم ائتدی و حتی اجازه وئرمه دی کی، بیرکس ائوین مدرسه ایچون اونا اجازه یه وئرسین (وارلیق صایی ۷ - ایل ۱۳۵۹ - ص . سرداری نیا) .

مرحوم رشديه تبریزده یئنی اصول مدرسه نین قورولوشوندا دفعه لرله فکری قیسا و مغرض آداملارین مخالفتیله قارشیلانندی، حتی بیر دفعه اونو گولله ایلله ووروب یارالادیلار. دفعه لرله مدرسه سی غارت و اؤزی ده اؤلومه تهدید اولوندو حتی بو ماجرا ده اوشاقلاردان بیر ی ده آرادا اولدو .

مرحوم رشديه چوخ زحمت و مشقت لرین قارشیسیندا دورانان صونرا ۱۳۱۱ هـ. قمری ده جبّه خانه کوچه سینده یئنی اصول دا مدرسه نی تأسیس ائتمگه موفق اولدو (وارلیق صایی ۷ - ایل ۱۳۵۹ - ص . سرداری نیا) .

بومدرسه‌نین باره‌سینده " ناصری " روزنامه‌سی (بیرینجی ایل ۵ - نجی صایی سیندا) به‌له‌یازیر: " بومدرسه آز بیرمؤتده بغیوک ترقی‌لره‌نایل اولدی ، ولی بیرعده مغرض و عوامغریب آداملار کنار - گوشه‌ده شایع ائتد - یلر کی، رشديه بابی و دین سیزدیر و بومدرسه‌نین ده هدفی دین سیزلیق ولامذهب لیغی ترویج ائتمک دیر ، نتیجه‌ده رشديه مورد طعن و لعن قرار تاپیر ، گون - به - گون مدرسه‌نین شاگردلریندن آزالیر ، نهایت ، مدرسه باغلانیر و رشديه مجبوری حالدا تهرانا عزیمت ائدیر .

رشديه حج زیارتیندن قایدانان صونرا ۱۳۲۵ هـ . قمری ده تهراندا دارالفنون مقابلینده " مکتب " آدلنی بیرمدرسه دایر ائدیر و ۱۳۲۳ هـ . قمری ده " تنبیه الغافلین " آدلنی کتابین یازانان صونرا ، عین الدوله طرفیندن اونون توتولوب و حبسه سالینماسی صادر اولور ، نیرالدوله تهران حاکمی اونو توتدوروب کلات زندانینا سالیر و رشديه مشروطیت فرمانی صادر اولانا جان کلات زندانیندا قالیر .

یوخاریداکی مقدمه دن یاخشی آنلاشیلیر کی ، به‌له‌بیر زماندا و بیر به‌له شرایط ده ایراندا یثنی اصولدا مدرسه قورماق نه قدر چتین بیر ایش ایدی و بیر به‌له چتین ایشه اقدام ائتمک نه قدر اهمیت مالک ایدی .

مرحوم حاج اسدالله معرفت خامنه (فتح الله اوف) اوزی سوادسیز اولسادا ، ولی فکری آچیق بیر آذربایجانلی ایدی (نهجه ای کی ، آذربایجا - نلیلار فرهنگی و ادبی قسمتده ، چاپخانه دایر ائتمکده ، روزنامه چیخا تماقدا اؤنجو (پیشقدم) اولوب سبقت گویین ایرانین آیری بیرولایتلریندن آپار - یبلار ، یثنی اصولدا مدرسه دایر ائتمکده ده پیشقدم اولموشلار . او ۱۳۲۵ - ۱۳۱۷ هـ . قمری ایللرینین فاصله سینده آذربایجاندا ، اؤز آنا یورد اولان خامنه ده و مسلمانلارین مقدس و مذهبی شهری ساییلان مشهدده (*) و بیر قول ایلن رشتده و پطروسکه (ایندی کی ماخاچ قالا) دا ، اوردایا شایان ایرا - نلیلار ایچون مدرسه قورماغا اقدام ائله دی .

(*) . . . اینک در این اوقات خجسته ساعات در ظل عنایت حضرت سلطان سلاطین و هشتمین ائمه دین مبین علی بن موسی الرضا علیه آلا ف التحیه و الثناء جناباً مستطابان غمده التجار والاعیان حاج اسدالله تاجر خامنه ی که از جمله وطنپرستان واقعی و ملت دوستان حقیقی می باشند و تا بحال در راه خدمت به وطن همه قسم همراهی نموده اند ، چنانچه در چند سال قبل در " خامنه " ...

مرحوم حاج اسدالله معرفت ۱۲۵۶ هـ. قمری ده تبریز شهری نین گون با -
 تانیندا، ارومیه گولی (دریاچه سی) نین گون چیخانیندا و میشوغداغی -
 نین گونشی اتگینده یئرلهشن "خامنه" ده آنادان اولموش. او زمان
 او دا مین لرجه ایرانلیلار کیمی ایشا و چون ائوز وطنین ترک ائیدیب
 روسیه گئدیر، پطروسکه ده تجارتله مشغول اولور. فعال بیرآدام اولدو
 - غو ایچون آز بیرمدتده اورانین خوشنام و معتبر تاجرلریندن اولور.
 ائوزیه سوادسیز اولدوغو ایچون سوادسیزلیغین ضررلرینی یاخشی بیلیردی
 خارجه ده یثنی اصولدا مدرسه لرین قورولوشونو گؤرونجه میلیونلار لای
 هموطن لرین سوادسیزلیغی و محرومیت دریا سینده بوغولوبال - آیا
 چالیدیغی یادینا دوشوردو. او، روسیه دولت ما مورلاری نین گمرک و بانک
 یشرینده ایرانلیلاری سوادسیزلیق جهتینه تحقیر ائتمه لرینه شاهد
 اولوب، ائوزوده بیربول بانک دا چک یازاندا بانک ما موری طرفیسندن
 سوادسیزلیق جهتینه تحقیر ائدیلمیشدی. بونا گؤره همت ائگی بئلینه
 ووروب، ایراندا معارفی تعمیم و شرک اوچون ۱۳۲۵ - ۱۳۱۷ - نجی
 هجری قمری ایللری نین فاصله سینده یوخاریدا یازدیغیمیز کیمی نهجه
 یئرده ائوز خرچیله "مدرسه" مجانی معرفت "آدلی مدرسه لرتا سیس ائدیر

که وطن اصلی ایشان است یکباب مدرسه بنام "معرفت مجانی" با ترتیبات جد -
 یده دایر کرده اند و در این ایام هم که بعثت به یوسی آستانه "مقدسه" رضویه
 مشرف شدند محض خدمت هموطنان یکباب "مدرسه" معرفت مجانی "مفتوح و
 دایر فرمودند که نخستین اساس تربیت است در مشهد مقدس و دومین بنای
 معرفت است از بانی محترم خدا ایشان موفق و مؤید بدارد و در دنیا و آخرت اجر
 جمیل گرامت کند...

***) این مدرسه به ریاست جنابان حاج اسدالله خامنه ای مفتوح شده و بدون
 شرکت احدی، و تمام مخارج آن از هر قبیل و لوازم تحریر و درس و کتاب شاگر -
 دان کلیه در عهده جنابان معزی الیها است و معاونت و همراهی از احدی
 نخواهد خواست و از اولیای اطفال نیز به هئچ اسم چیزی نخواهد گرفت .
 (از مقدمه نظامنامه مدرسه - بخط میرزا محمدعلی ذاکری خامنه ۵ رجب
 ۱۳۲۵ هـ. قمری). توضیح: شادروان حاج میرزا موسی احمدی (متوفی خرداد
 ۱۳۶۵ شمسی) که در تهیه این مقاله از اطلاعات وی استفاده شده است اظهار
 می داشت مدرسه ای که مرحوم معرفت در مشهد تا سیس کرد بنام "تربیت" بوده است

مرحوم حاج اسدالله معرفت معلم لری یعنی اصولاً آشنا افتدک اوچون
مرحوم حاجی میرزا حبیب وایقانینی (صونرالار، سجل وثره نده اودا اوزینه
معرفت فامیلی آلمیشدی) مدرسه نین مدیریتتی اوچون تعیین ائدییر و او،
پطروسگده یعنی تعلیم گؤره نندن صونرا خامنه یه اعزام اولونور بوشرطله
کی، قیرخ نفری بضاعت شاگردلرون تعلیم و تربیه سینی عهده سینه آلیب
و هر بیر نفرین بابتیندن ایلده بئش تومن حقوق آلسین و بوندان علاوه
مدرسه اوطاقلارینین هر نه قدر توتاری اولسا آرتیق شاگرد قبول ائدییب
واونلارین دا حق تعلیمی بابتیندن ایلده بئش تومن آلیب و لازم اولان
معلمی خامنه دن و تبریزدن گتیرسین .

خامنه نین اهالیسی علم تحصیلنه علاقمند ائدییر، یعنی اصولاً
مدرسه ده کی، دوشکجه یئرینه میزونی مکت قویولموشدو و کلاسلا تحصیل جهت
— یندن مختلف درجه لره آیریلمیشدی و درس و تنفس ساعتلی مدرسه نین
مخصوص نظامه سینی اوزیلن اجرا اولونوردی (***) و کهنه اصول یئر—
ینه ریاضیات — تاریخ — جغرافی — صرف و نحو — قرائت قران — لغت
قران — دفتر داری و... تدریس اولونوردی، اوز گتیردییر .

اوزمان خامنه ده مشهدی ملا محمد، ملا نوروز علی، ملا آقا، ملا نصراله ،
ملا احمد و مشهدی ملا محمود، مشهدی میرزا محمد علی احمدی و مشهدی محمد
علی ایمانی طرفیندن اوغلان اوشاقلاری ایچون و مرحومه ملا باجی، ملا
خانم و ملا ربابه طرفیندن قیز اوشاقلاری اوچون مکتب لر دائرایییدی،
بونلار هر بیر یسی آیری — آیری وهره اوز سلیقه سیله اؤزا ئوینده و یا مسجد
لرین زاویه سینده اوشاقلارا کهنه اصولدا درس و تریب و اونلاری وزمانین
فرهنگی ایله آشنا ائدییردییر .

بیر بطله مجانی مدرسه خامنه ده دایرا ولدو غوا وچون شاگردلر مکتب
لری ترک ائدییب مدرسه یه اوز گتیردییر . بونون اوچون مفروض آدا ملار تکفیر
چوماغینی مرحوم حاج اسدالله ین اوستونه قوزا بییرلار . لکن او مرحوم بیر عده^{یه}
حق سکوت و ثرمگ ایلن مخالف لرین آغزینی یومدو . بییرا و قدر گئچمه دی کی،
شاگردلرین صاییسی او قدر چوخالیدی کی، مرحوم حاج میرزا حبیب وایقانینی

(***) شاگردها روزی ۴ مرتبه درس خواهند داشت ، هر درس یک ساعت ونیم مشغول
درس خواهند بود بعد بقدر نیم ساعت برای تفرج در صحن مدرسه با همدیگر راه
رفته در کمال سهولت تفرج خواهند کرد بعد از آن با یک ساعت ونیم مشغول درس
خواهند بود بعد از بانگ ناها رزده می شود بعد از ظهر هم همینطور (نظام نامه مدرسه)

مجبورا ولدی مرحوم میرزا محمد اخی جهانینی و اوندان صونرا میرزا ابراهیم تبریزی و ملا هاشم وایقانینی و مشهد علی ایمانینی معلملیک سمتینه استخدام ائله سین .

مرحوم حاج اسداله معرفت بطروس گه دن نمونه ایچون میزونی مکت و دوسقا (تخته سیاه) گتیر میشدی . اوزا ماندا ورزش و فنون نظامی تعلیمی اوچون ده آقابالا وکیلی استخدام ائتمیشدی .

اوزمان کی، چوخ مکتب لرده اوشاقلاری فلکه باغلا ییب تنبیه ائدی ردیلر و بوجه تدن چوخ اوشاقلار مکتبی ترک ائدی ب سواد سیزقالیر دیلار ، لکن مرحوم حاج اسداله معرفت تنبیه یین مثبت جنبه سیندن استفاده ائده رک شاگرد لری تشویق ائتمک اوچون "آفرین" و "امتیاز" بلیطی چاپ ائتمیشدی و بو تحسین بلیط لری عبارت ایدی ته قبض و خود قبضدن بوجمله لرا وندایاز - یلمیشدی :

لَيْسَ الْيَتِيمَ قَدْ مَاتَ وَالْإِسْدَهُ
إِنَّ الْيَتِيمَ يَتِيمُ الْعِلْمِ وَالْأَدَبِ .

در سعادت و توفیق و فضل و علم و ادب
گشاده بر رخ نوبا وگان اهل وطن

اسداله خامنه ۱۳۲۲

مدرسه اول مرحوم حاج اسداله معرفتین اوز حیه طینده تأسیس تا پیر بیر مدت صونرا مدرسه ایچون بغویوک بنا تکیلیر .
مرحوم حاج اسداله تانه قدر اوزی ساغ ایدی مدرسه نین خرجین و شاگرد لری ن درسلیک کتابلارین و تحصیل لوازماتینی و معلم لری ن و سایر ازانین حقوقین مرتب گونده رردی . مدرسه نین اداره سی اوچون روسیه ده بیر نچجه مغازه وقف ائتمیشدی . او اولندن صونرا تا ۱۹۱۸ میلادی یه قدر اونون منسوبلاری مغازه لری ن گلیریندن خامنه یه گونده رردیلر . لکن روسیه ده رژیم دگیشیلندن صونرا مدرسه نین گلیری داخی کسلیلیر (۱۲۹۹ شمسی ده) و تاریخ ۱۳۰۵ شمسی ده مدرسه دولتی اولور . مایه تأسف ایدی کی ، مدرسه نین آدین دگیشیب " دبستان دولتی نثار خامنه " آدلاندیریلر ، نثار کیم اولدو - غو معلوم دگیل ، دئییرلر ، گویا " نثار " بیر فارس شاعری ن آدی ای میس (بو زمان احمد محسنی آدلی بیر شخص آذربایجاندا وزارت فرهنگ طرفیندن رئیس معارف ایدی .)

ایندی همان مدرسه نین یثربنده "مدرسه" راهنمایی حاج اسداله معرفت" دایر دیر.

مرحوم حاج اسداله معرفت شاگردلرا و چون مخصوص کمر بندلرو بگورک نشا - نلاری تهیه ائتمیشدی کی، اولارین اوستیننده بوجمله "مدرسه" معرفت خامنه "نقش اولموشدو.

مرحوم حاج اسداله معرفت تاریخ ۱۳۳۲ هـ. قمری ده (مطابق ۱۲۹۳ شمسی ده) ۷۶ یاشیندا گوز بودنیادان یومدی و آلاهیین رحمتینه گشتدی و اوزیندن یا خشی بیرآد قویدو.

بیرآشاغیدا بیرنچه ماده اونون مترقی نظامنامه سیندن کی، بیر مقدمه، اون فصل و بیر اعتذاردان عبارت دیر و مرحوم میرزا محمدعلی ذاکری خامنه این قلمی ایله تاریخ ۵ / شهر رجب المرجب / ۱۳۲۵ هـ. قمری ده مدرسه اوچون یا زلیب، وها بئله بیر قطعه عکس کی، مرحوم حاج اسداله علامتی ایله مشخص دیر و شاید تاریخ ۱۳۲۴ ده مدرسه نین جشن پایان تحصیلی ده گوتو - رولوب محترم اوخو جولارین نظربنده چا تدیریریق، تاریخ ۱۳۲۶ هـ. قمری ده مرحوم حاج اسداله مشهد زیارتیندن خامنه یه گلنده حاج میرزا حبیب معرفت شاگردلرین بیرلیکده اونون پیشوا زینه گئدیر حسینقلی کنعانی آدلیمی بیرشاگرد مرحوم حاج اسداله خطاباً بوشعرلری اوخویور:

قبله گاه، نه عجب یاده سالوب سوز وطنی * منچه مدتدی یادوزدان چیخا دو بسوزو^{طنی}
سرفراز ائیله می سوزا یندی دعا گولروز * کی، قبول ائیله سین آلا و زیارتلروز^ی
سیز بیزیم بوینوموز احق قویوب امداد ائله دوز

مکتب و مدرسه نی خامنه ده ایجاد ائله دوز

بار آتھا بو وجودی بیزه چوخ گورمه گیلن
اولسا بدخواهی، اونون خوارو زبون ائیله^{گیلن}

ملاذا دولت و جاه و جلالون پایدار اولسون

امیر المؤمنین حیدر سنه عالمده یارا ولسون

آلون توتسون ولی الله اول ساقی کوثر

نگهدارون، نگهبانون سنون پروردگار اولسون

بیرنچه ماده نظامنامه نین مختلف فصل لریندن :

(از فصل اول - در تکالیف عموم اجزاء) ۶۰۰ - اجزاء مدرسه به هیچ اسم و رسم چیزی از شاگردان مطالبه نخواهند کرد ۷۰ - مواجب تمام اجزاء به دو قسمت پرداخته خواهد شد یکی نیمه و دیگری سلخ و غیر از این دو وقت احدی حق مطالبه شهریه ندارد ....

(از فصل دوم - در تکالیف ناظم) ۱- ناظم مدرسه باید پیش از همه شاگردان وارد مدرسه شده و بعد از همه خارج شود ۴۰۰۰- ناظم باید همه اوقات مواظب حرکات شاگردان باشد و در هنگام تنفس مراقب باشد که حرکات ناشایسته از آنها ناشی نشود ۵۰۰- ناظم باید بدرجات تحصیل و اخلاق آنها همه روزه رسیدگی نموده هر کدام شایسته تمجید باشد آنها را "بلیط آفرین" داده و هر کدام مقصر باشد مواخذه و تنبیه نماید ۶۰۰- ناظم یا معلم حق ندارد در تنبیه شاگردان از قرار داد معینه تخلف نماید.

(از فصل سوم - در تکالیف معلمین) ۳۰۰۰- معلم باید همه شاگردها را به یک چشم نگاه کرده و با آنها بالسویه رفتار نماید و پستی و بلندی آنها را از درجه درس آنها بداند ۵۰۰- معلم باید با شاگردها در عین ملایمت و رافت (رفتار نموده) استیلا و قدرت خود را از دست ندهد ۶۰۰- معلم در اتاق درس نباید شاگردها را چوب بزنند بلکه (باید) با کمال ادب و احترام رفتار نماید ۱۱۰۰۰- معلمین تا مدت یکسال حق استعفا از کار خود ندارند چنانچه در بین یکسال یا در آخر یکسال بخواهند از خدمت مدرسه استعفا بدهند باید چهار ماه قبل اطلاع دهند ۱۲- اگر یکی از معلمین را مانع شرعی پیش آید باید سایرین در کار او بدون مضایقه عذر همراهی نمایند.

(از فصل چهارم - در شرایط قبول شاگردان) ۱- شاگرد از ۷ سال کمتر و ۱۴ سال بیشتر قبول نمی شود ۲- چنانچه شاگردی دارای امراض مسریه از قبیل کجلی و کوفت و غیره باشد قبول نخواهد شد ۳- چنانچه دارای اخلاق فاسده باشد پذیرفته نمی شود ۴۰۰۰- چنانچه ولی شاگرد بخواهد مخالف ترتیبات درس مدرسه رفتار نماید یا اینکه دخل و تصرف در ترتیبات مدرسه نماید چنین شاگردی قبول نخواهد شد.

(در تکالیف شاگردها) ۳۰۰۰- شاگردها حق مفاخرت به هم دیگر ندارند و در نظر معلم و سایر اجزاء بالسویه خواهند بود و به هیچ قسم درجه نسبت آنها موجب امتیاز آنها نخواهد شد ۷۰۰- در پیاوردی صفحات پیش نوشته شد ۸- شاگردها همه روزه بعد از ظهر با جماعت نماز خواهند خواند یکی از آنها را معلم برای پیشنمازی معین خواهد کرد ۱۰۰۰- شاگردها همیشه باید مواظب نظافت خود و اسباب خود باشند که دست و پا و لباس و کتاب و دفتر آنها کثیف نباشد ۱۱- شاگردها در مدرسه حق ندارند خرید و فروش بیا یکدیگر بنمایند یا قرض و معاوضه نمایند ۱۵۰۰- شاگردها باید اطاعت معلم را در مدرسه همچون اطاعت پدر و مادر در خانه واجب دانند.

۱۶- شاگردها باید هفته یک مرتبه روزهای شنبه ورقه نظامنامه را که روز پنجشنبه به آنها داده شده با مضای اولیای خودشان رسانیده بیاورند و الا مقصر خواهند بود ۱۸۰۰- شاگردها مادامی که در مدرسه اند کمال مواظبت و نگاهداری از آنها خواهد شد وقتی که خارج شدند (مواظبت آنها) با اولیای آنهاست.

(از فصل پنجم - در تکالیف مستخدمین) ۲۰۰۰- خادم باید کمال مواظبت در خدمات مراجعه داشته باشد و نیز مواظب باشد که در وقت تنفس شاگرد از مدرسه خارج شود ۳۰۰۰.

(از فصل ششم - در ترتیب درس مدرسه) ۳۰۰۰- اتاق (کلاس) سوم - قرائت قرآن شریف با تجوید - تاریخ ایران - حساب (ریاضیات) - جغرافیا - صرف و نحو - لغت قرآن - دفتر داری ۳۰۰۰.

(از فصل هشتم - در امتیازات شاگردان محصل) ۱- هر یک از شاگردان - محصل در درس و مشق و اخلاق نمره اعلا که (۱۴) است داشته باشند از طرف مدرسه امتیازات به آنها داده خواهد شد ۲- امتیازات مدرسه فعلا منحصر است به "بلیط آفرین" و "ورقه امتیاز" ۳- هر شاگردی که دارای ۱۰ بلیط آفرین شد، آن ۱۰ بلیط را داده یک ورقه امتیاز درازا، آن خواهد گرفت ۴- هر شاگردی که دارای ۱۰ ورقه امتیاز باشد در آخر سال در روز جشن مدرسه، عطیه به او داده خواهد شد. از قبیل کتاب و قلمدان و نقشه و ... ۶- اگر شاگردی فقط از اخلاق صاحب نمره اعلا باشد پس از گذشتن ۶ ماه از طرف مدرسه به او نشان افتخار مرحمت خواهد شد.

(از فصل نهم - در امتحانات مدرسه) ۱- اول امتحانی است که همه روزه معلم از شاگرد مدرسه می‌کند. ۲- امتحانی است که رئیس مدرسه به هر چند روز از شاگردان می‌نماید. ۳- امتحانی است که در هر سه ماه با اطلاع چند نفر می‌شود ۴- امتحانی است که در آخر سال در حضور تمام اولیای اطفال می‌شود که باید از درس یکساله شاگرد سؤال شود.

(فصل دهم - در ایام تعطیل مدرسه) ۱- روزهای جمعه ۲- عید غدیر ۳- عید فطر ۴- عید اضحی ۵- عید مولود پیغمبر (ص) ۶- مولود امیر المؤمنین (ع) ۷- مولود فاطمه زهرا (ع) ۸- تولد حسین (ع) ۹- روز وفات پیغمبر (ص) ۱۰- روز وفات امیر المؤمنین (ع) ۱۱- روز شهادت حضرت حسین علیه السلام (۳ روز) ۱۲- روز تولد صاحب الزمان (ع) ۱۳- روز تولد حضرت رضا (ع) ۱۴- روز وفات آنحضرت ۱۵- چند روز در عید نوروز.

(اعتذار) مسلم است هرکاری در آغاز آن بی عیب و نقص نمیشود خاصه امر مدرسه و تعلیمات جدید، آن هم در خا منه که تا به حال کسی به این خیال نبوده و غرض ما هم از نوشتن این نظامنامه نوشتن چیزی است که هست نه آنچه باید باشد. بنا بر این از صاحب نظران خواهشمندیم که برنواقص آن خرده نگیرند و عذر ما را بپذیرند و بعد عن ذکر ام الناس مقبول.

حرره اقل الذاکرین محمد علی خامنه این مرحوم حاجی ملا حاجی بابا -
ریخ ۵/ شهر رجب المرجب / ۱۳۲۰ هـ قمری. التماس دعا دارم از خواننده.

وطن و خلق محبتی

*****

آزاد وطن، آزادالهام، بوا یکی آنلایش بیر - بیریندهن آسیلی و بیر - بیرینه باغلیدیر. وطنسیرشا عر همیشه سیخیلمیش، اؤزونو دار بیر قفسده حسی ائده رهک، قلبی آزادلیق دویغولاری، وطن و خلق محبتیله چیرپینمیشدیر. چونکه، کؤنول جاندان آیریلایلمه دیگی کیمی، انساندا اؤز وطنیندهن آیریلایلمز، شرفله باشی و جایاشا ماق انسان اوچون آنجاق اؤز وطنینده ممکندور. وطنسیر انسان، آناسیز، کۆرپه بیرا و شاغبنزهر، بونون اوچون ده، صنعتیمیز، خلقیمیز وطنی هر شئیدهن اوستون دوتور. بونا کۆره دیرکه، آذربایجان ادبیاتی تاریخ بویو بیر صیرا استیلالارا، باسغینلارا معروض قالدیغینا باخمایاراق، اؤزملی خصوصیتینی حفظ ائتمیشدیر. وطن و خلقه درین سئوگی و حرمت بیزیم ادبیاتیمیزین ان نجیب خصوصیتلریندهن بیر اولموشدور. ان بؤیوک متفکرو کلاسیکلریمیز، نظامی، مهستی خانم، خاقانی، خطائی، صائب تبریزی، فضولی و سایرهلری نین یارادیجیلیغی وطن و خلق ایله باغلی اولموشدور. هله سگیز یوزایل بوندان قابق یا شامیش خاقانی اؤزدوغما یوردو "شیروان" دان آیریلماغا مجبور اولدوغو زمان،

وطن حسرتیله تۆکوب گۆزیاشی آه، وطن دئیهره م هر سؤزون باشی.

بوتون دنیا بیلیر باغلیام اونا شیروان آتادیرسا، تبریزدیر آنا.

آتادان کوسرسه بیر اوغول بللی، آنا قوجاغیندا تاپار تسلی.

دئییه، یازدیغی شعرینده شاعرین قلبی وطن محبتیله نه درجه ده چیرپیندیغینی

ونه قدر وطنه باغلی اولدوغونو گۆروروک، او، دوغانوغو، بؤیودویو شیروانی

سئومکله قالما بیر، بلکه ده وطنی آذربایجانی، تبریزی ده سئویر.

آذربایجان شعرین نین فخری اولان فضولی،

ائده من ترک فضولی سرکوپین یارین - وطنیمدیر، وطنیمدیر، وطنیمدیر، وطنیم

دئمکله، وطنی هر شئی ده ن یوکسک دوتور.

اون یئدی نجی عصرده یا شامیش صائب تبریزی "اگر سعدی شیرازین پالچقیندان -

دیرسا، من تبریزین پاک توپراغیندا نام "دئمکله اؤز عزیز وطنی تبریز ایله فخر ائدیر

خلقینی سونسوز بیر محبتله سئوه، اوندان آیریلماغی اؤزونه اولوم بیلن مشهور

معارف خادمی حسن بیگ زردابی یازیر: "بیرگون متوسطه مکتبی رئیسینه معلوم

اغتدی که ، سردارین حکمونه گۆره من "یثقاتئیرینودار" شهرى نین متوسطه مکتبینه معلم گشتدیم . اونا گۆره من عریضه و ثریب خدمتدن چیخدیم . چونکه ، من باکی دان چیخیب ، مسلمان ایشلریندن کنارا ولماغی اؤزومه اولوم حساب اقدیردیم .

جلیل محمدقلی زاده . (ملانصرالدین) ۱۹۱۷ نجی ایلده روسیه ده یاشایان خلقلر آزادلیق و استقلالیت اوغروندا مبارزه یه قالخیب تزار مطلقیتینی تارمار ائتدیکلری ، آزادو دموقرا تیک بیر حیاته کئچدیکلری زمان ، "آذربایجان" آدلی فلپاتونوندا "آخا ونودولموش وطن، آخ یازیق وطن" دئییه ، جهالت ، اسارت پنجه سینده بوغولان وطن و خلقیتین حالینا آجی بیر ، "آخ ، گۆزه ل آذربا - یجان وطنیم ! هاردا قالمیسان ؟ گل ، گل ، گل ! ... والله عقلیم چاشیر . آخر دنیا و عالم دگیشدی ، هر شئی قاپیدیبا اؤز یئرینی تاپدی . هر مطلبه ال وورولدو ، گلین بیزده کئچه پا پاقلاریمیزی اورتالیفا قویوب بیر آ ز فکرلشک ، گۆره ک هارا دیریمیزیم وطنیمیز . " دئییه رک ، خلقی وطنین استقلالینا ، خلق آزادلیغینا و تمدنه چاغیریردی .

شاعرو معلم "صحت" عمرو اوزونو خلقینین مدنی ترقی سینه چالیشیدیر ، او ، وطنی هر شئی ده ن یوکسک و مقدس دوتاراق یازیر :

کونلومون شوگیلنی محبوبی منیم ، وطنیم دیر ، وطنیم دیر ، وطنیم .

منی خلق ائله میش اولجه خدا سونرا و ثرمیش وطنیم نشو و نما .

تحصیلینی فارسجا آلیب ، اوزون ایللر استانبولدا یاشادیغینا باخما یاراق وطن و خلقینه اولان جوشغون محبتی تأثیریندن ، هئچ بیر تأثره قاپیلما یان معجز ، آنا دیلینده شعرلری را تمیشدیر . هر جور فشارلارا معروض قالسادا ، یاد ، ضررلی فکرلر اونون مقدس ملتی دویغو و شعورینه اوستون گله بیلمه میشدیر . او ، آذربا - یجان دیلینده یازماغی نین سببینی ایضاح ائده رک یازیر : "من آذربایجانجا اونا گۆره یازیرام که ، منیم هموطنلریم آنجا ق بودیلی بیلیر . باشقا دیلده یازد - یقدا طبیعی دیر که ، اولار فکری باشا دوشمورلر . " بخله لیکله او ، اؤز اثرلرینی آنا دیلینده یازما قلا ، خلقینی آیلتما قلا - باشا سالما غا و مبارزه یوللارینسی اؤگرتمه گه چالیشیر .

سقارخان ، شیخ محمد خیا بانی کیمی تاریخی سیملار ، معارف خادمی رشديه ، متفکر ، و یازیچیلاریمیزدان میرزا فتحعلی آخوندوف ، وزیروف باکی خانوف ، و صابر کیمی یوزلرجه دموقرا تیک ، مبارز شخصیتلر اؤز حیات و یارادیجیلیقلارینی وطن و خلق

آزادلیقی، خلق شرفی و سعادتی نه صرف ائتمیشلر .

وطن و خلقه محبت یا لنیز یا زیلی ادبیاتیمیزدا دگیل ، خلقیمیزین تاریخی
قدەر قدیم اولان شفاهی ادبیاتیمیزدا اساس بیر هدف اولراق ، اؤزونو
گؤستر میشدیر . " دده قورقود " ، " گورا و غلو " ، " قاچاق نبی " کیمی داستانلاریمیز
وناغیللاریمیز باشدان - باشایا د اشغالچیلاراقارشی خلقیمیزین مبارزه و
قهرمانلیقلاری نین ، آزادلیق و وطن اوغروندا چالیشمالاری نین بیر نمونه سی
کیمی ، گؤز و موزون اؤنوندہ جانلانا قدادیر .

وطن و خلقه درین محبت آذربایجان ادبیاتی تاریخینده گؤزهل بیـــــر
خصوصیت اولراق همیشه اؤزونو گؤستر میشدیر . بو خصوصیت بوگونکو ، معاصر
شاعریا زیچیلاریمیزدا ، داهادا قوتلی بیر طرزده انکشاف ائتمکده دیر .
قوجا مان شاعریمیز فطرت " وطنیم " آدلی شعرینده یازیر :

ما شقم من سنه جانان وطنیم !

شا کرم گر سنین عشقینده وثره م جان وطنیم !

بند - بندیم دن اگر نقی کیمی دوغرا نسام من ،

سنین اوغروندا دؤزوب ائتمه ره م افغان وطنیم !

بئله لیکله ، شاعرین وطنه اولان سونسوز محبتی و اونون یولوندا جانیندا ن بئله
کئچمه یه حاضر اولدوغونو گؤروروک . چونکه ، او ، وطن مفهومون درین معناسی -
نی آنلاییر .

اؤز وطن و خلقینی منغور ارتجا عین ظلموندن خلاص ائتمک اوچون ، اؤز شعر

لری ایلہ بیرا نقلاب جا رچیمی کیمی ، میدانا آتیلیب ، اؤز قلمینی کیمین بیر سلاحه

چئویره ن آقای بیریا " وطنه خطاب " شعرینده یازیر :

ای نازلی وطن ! سن منی عالمده یاشا تدین ،

وثر دین آنا تک تربیه مه دهرده امکان .

من ده سنی حفظ ائتمک اوچون سینه می گردیم ،

اوغروندا قویا ردیم قارا یئلر کیمی طوفان .

قدرتلی شاعریمیز " اعتماد " دوغما آذربایجان " آدلی شعرینده دئییر :

هئچ قوه جهاندا آیینار نماز سنی منده ن

مکن می آیینر ما ق اولا بیر روحی بدن دن ؟

اوغلانلارینین فکری مرا می بودور آنجا ق ،

دائم یاشا ای مژتیمیز ، ای آنا تورپاق !

شاعرين سۆزلىرى وطن و خلقينه باغلى اولان ، اۆز حيات و سعادتينى ، اونون
ترقى و تىكاملينه باغلى بيلن ضيالى لار يىمىزىن صافا و رهك سۆزلىرى كيمى ،
ترنم ائدىلمايشدير .

آذربايجان شاعرلىرى ايچرى سينده درين مضمونلو و بديعى شعرلى ايله
تانيئميش شاعرلر يىمىزدن آذرا و غلو يا زير :
بو حقيقت دى ، دثيرلر وطنين حقى آرتىق دى سته بير آنادان .
وطن اوغروندا جانيندا كچه نين قالا جا قدير آدى تاريخده اينان !
شاعر ، بونودى مكله چوخ حقى اولاراق انسانين اوزرينده وطنين حقى آنادان
چوخ اولدوغونو گۆسته رير .

قابا قچيل شاعرلر يىمىزدن آقاي امينى وطنين آزادليغيندا ، مدنى
ترقى سينده ، خلقين شن و آزاد حياتيندا انسا م آلاراق "وطن ، اى وطن !"
آدى شمرينده يا زير :

سئوگيليم افرحلىن ، ده شيرين ديلين .

آچىليب باغيندا چيچگين ، گولون .

وصفينده اوخويور نغمه بلبلون .

جلاليم ، شوكتيم وطن ، اى وطن !

مه 'صر شاعره ميز حكيمه خانم بلورى صافا الهاملى بير محبتله وطنينه

باغلى اولوب ، هموطنلىرى نين سعادتينى ايسته يه رك يا زير :

وطن سئوير اوره گيم هم وطن سعادتينى

وطن ! سرور دل و قلب پر ملاليم سن .

وطن ! منيم اوره گيم ، عشق بى زواليم سن .

وطن ! منيم هوسيم همده خوش خياليم سن .

حقيقتا ده بئله دير . آنانى سئوميه ن ، آنايا حرمت بسله ميه ن اولاد ،

حياتدا ، ان آلاق و پارا ماز بير مخلوق دور . وطنين حقى آنادان داها

دا مقدس دير . وطنسيز بير انسانين حياتى دوشگون و شرفسيز بير حيات دير .

اؤز وطن و خلقينى سئوميه نه انسان دئمك اولماز . آنجا ق سائقينلار اؤز

وطنينى سئوميه بيلر . شاعر يىمىز على توده :

شاعر ! وطنين سئو بير جان كيمى .

عزيز دوت اونو بيرارمغان كيمى .

يور دونو ، خلقينى سئوميه نلرين .

حياتى داغي لار بير دومان كيمى .

همین پارچا دا، شاعر، یوردونو، خلقینی سئومیه نلرین حیاتی بیردوما نکیمی
داغیلار دئییه، یوروتدویو فکر تام حقیقت دیر.

استعدادلی شاعره مدینه خانم گولگون "وطن عشقی" شعرینده :

قوی ائشیتسین بونوعالم وطنیمدیر جانان منه .

قوجا غیندان اوزاق گئتم زندان اولور هریان منه .

دئمکله، نه درجه ده وطنه باغلی ولدوغونو، وطن و خلقیندن آیری یاشایا -
بیلیمیه جگینی صاف بیرا وره کله اظهار ائدیر.

وطن و خلق محبتی یالنیزیازیلی ادبیاتیمیز چرچیوه سینده قالما پییر،

شفا هی خلق ادبیاتیمیزدا، عاشق ادبیاتیندا داها دا بدیع و دولغون افاده لر

عکس ائتدیریلیمیش و ائتدیریلمکده دیر. خلق آرتیستی عاشق حسین (جوان)

یا زیر: قورخماریق هئج آغ کفن دن ال چکمه ریک بیز وطن دن

خوش آرزو موز بودور سندن اول سن آزاد بیزیم تبریز .

بوکیمی بدیع یارچالاردان یارادیچیلاریمیزین پاک دویغو و وطنه اولان محبت لر

بیربلبل نغمه سی کیمی، اوره کلری اوخشاییر.

بوجور وطن و خلقینی صمیمی، اودلو بیر محبتله سئوه ن، وطنین گؤزه للیگیندن

خلقیمیزین بیرلیک و سارسیلما زاراده سیندن الهام آلاراق، ادبیاتیمیزی سؤز

اینجیلرله زنگینله دن آقای کاشف، محزون، بورچالی، نیکنام، شیدا، خشکنا بی،

قهرمان زاده و سائره ... کیمی یوزلرجه شاعرو یا زیچیلاریمیز واردیرکه، بونلار آزاد

وطن، آزاد الهام شرا یطینده یازیب یارادیرلار. عشق اولسون وطن و خلق محبتیله

تبریز - ۱۳۲۵ شمسی

دؤیونن اوره کلره !

حسینعلی رئیس شتاتی

معرفت یولو

کر معرفت اولسا کوزده لیم قان توکن اولماز
 کول تک نه نیت اچیلیب بیده اولماز
 بیچاره لرین آه و فغانی کویه چیمیار
 کوز لر یاشاییدو لمارا ورک لر قانا دو لمارا
 بیتلر تک اولار بئیرین قانی شومار
 جانلار عرین عرصه ی قتالده یولماز
 قرانی ایت غمبلر لره سجده گیرمز
 اللهی قویوب بنده لرین بنده سی اولماز
 بیر لحظه بو کیمیا نالطرا ایلد اولار
 خالق سیزده میچیدن - میچه بو قورقور اولماز
 قانداکه نه چون عرصه ی کلک نیکلک
 اوز خاطر نه خلقی بو غوب اوزده بو غولماز
 کر عشق و صفا عالمینی سیرانده ن اولسا
 قانداک قان و سوزدن شوز باغده قنولماز

طالب پاره جزای یولون «رنگدر» آلا

عارف اولانین کولبو بو دنیا یا وردولماز

خط علامین سیکدی غنیر

آنکارا دان آقاي برهان بخارالي آديندا اوخوجوموزدان " شهریارا
سلام " عنوانلی شعرینی آلدیق واستاد شهریارا گونده رديک . شعرچوخ
گوزهل و دويقولو اولدوغو اوچون دورد بندينی بورادا درج ائديرک :

شهریارا سلام

=====

شعیرینی اوخویونجا حسلندیم .

قلم آلدیم من ده سنه سسلندیم .

جواب وئرسین سمرقندیم طاشکندیم

اسمیش دینمیش بیر دلیجه یئل می ییک

کیمسه بیلمز تانیشما دیق ائل می ییک

تورکی سؤیله حیدربابا کوسه سین

دوست باغیندا خویرات یئلی اسمه سین

اوستا نبولدا ن دویولیور گور سسین

سؤیله اسؤیله هئی دیلیسنی سفودیگیم

یئرین یوردون هئی ائلیننی سفودیگیم

شعیرینده بورام - بورام حسرت وار

اوخویاندا صلا قوخار یول قوخار

حیدربابا بیزلره تک یادگار

دیلهریم شاعیریم عمرون اوزاسین

اوجا ملتینه دستان یازاسین

شعیرینی باش آلتیما توخودوم

دویا مادیم دوندوم ، دوندوم اوخودوم

ماغانی چولپانی آندیم اوخودوم

شهریاریم بیرگون بیزه قوناخ گل

آدین دیلده گوزوم یولدا چابوخ گل

*****

تقدیم به استاد شهریار

دراقتضای غزل استاد بمطلع :

"با زپیکم نامه‌ای از کوی یار آورده است

با ز نقش دل‌نشین از آن نگار آورده است"

مادرم تبریز

~~~~~

تا پرستو مژده^۱ فصل بهار آورده است

گلستان از گل بسی نقش و نگار آورده است

تا فرو شوید غبار غم ز چهر باغ و راغ

ابر دریا دل هزاران آبشار آورده است

قطره‌های ابرنسانی ز زهدان چمن

صد هزاران لاله و سنبل بیار آورده است

درزی اردیبهشت از تار و پود برگ و گل

جامه^۲ رنگین برای شاخسار آورده است

تابه یاد من بیارد قامت دلجوی دوست

جویباران سرو نازی در کنار آورده است

بوی روح افزای جانان بر مشام میرسد

نکته‌ی گوئی صبا از زلف یار آورده است

وعده^۳ و صلی بمن در نوبهاران داده بود

مژده^۴ و صلش کنونم نوبهار آورده است

انتظار از مرگ بدتر باشد و من منتظر

"گرچه عمر ما بسر این انتظار آورده است" (۱)

ای بنازم (خشگنا بی) را که بر زادگان

شاعر آزاده‌ای چون (شهریار) آورده است

مادرم تبریز، ای شهریلان قهرمان

باز کن در (حامد) ات جانی‌نثار آورده است

حمید سید نقوی (حامد) تبریزی

۱ - این مصراع از استاد شهریار است .

صمد سرداری نیا

=====

آذربایجان زادگاه شعر نو

(۲)

در اینجا لازم به یادآوری است همانطوریکه آذربایجان در تمام قسمت های فرهنگی و ادبی پرچمدار بوده و هست چنانکه در تاسیس مدارس و ایجاد چاپخانه و نشر کتاب و روزنامه گوی سبقت از سایر استانها و شهرستانهای ایران ربوده در ارائه شعر نو هم به جامعه ایران پیشقدم بوده است و در زمانی که هنوز در هیچ یک از شهرهای ایران شعر نو به ذهن هیچ کسی خطور نمی کرد فرزندان غیور آذربایجان بانوگرائی در زمینه شعر و ادبیات توانستند در این زمینه هم نام خود را بعنوان پیشکسوت و پیشگام در تاریخ ادبیات این مرز و بوم به ثبت برسانند و از این راه خدمت بس مهمی بجامعه ایران بکنند .

نوگرایان که همگی از مشروطه خواهان بنام و مبارزان دواشه راه آزاد بودند چنانکه در شرح حالشان خواهد آمد از نزدیکترین افراد شیخ محمد خیابانی رهبر فرقه دموکرات آذربایجان و ستاره درخشان آسمان حریت و آزادی ایران بودند بطوریکه میرزا تقی خان رفعت که یکی از شاعران نوپرداز بوده دست راست شیخ محمد خیابانی و سردبیر روزنامه تجدد و مدیر مجله آزادستان بوده و در حقیقت یکی از مغزهای متفکرانقلاب آذربایجان بشمار می رفت

جعفر خا منه ای

بنابه گفته یحیی آرین پور ادیب و پژوهشگر ارزشمند معاصر در کتاب "از صبا تا نیما" پیش از سال ۱۳۳۲ هجری قمری یعنی در حدود سال ۱۲۹۲ شمسی (۶۹ سال پیش) جعفر خا منه ای یکی از جوانان روشنفکر و آزاد-یخواه و مبارز آذربایجان که زبان فرانسه را پنهان از پدر متعصب خود، خود آموخته و به ادبیات نوین ترکان عثمانی نیز آشنایی داشت، از شکل معمول اشعار فارسی عدول کرده و قطعه های بی امضاء با قافیه بندی جدید

وبی سابقه و مضمونهای نسبتاً تازه انتشار می داد. یکی از این قطعه‌ها که ادوارد براون در تالیف خود "تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران نو" نقل کرده است، چنین است:

به وطن

هر روز به یک منظر خونین به در آئی محصور عدو مانده تو چون نقطه^۱ پرگار
 مردم متجلی توبه یک جلوه^۲ جانسوز محصور عدو، یا خود اگر راست بگویم
 از سوز غمت مرغ دلم هوشب و هر روز ای شیر، زبون کرده تور^۳ روبرو ترسو
 با نغمه نوتا زه کنند نوحه سرایی شمشیر جفا آخته روی تو زهر سو
 ای طلعت افسوده وای صورت مجروح تا چند بخوابی؟ بگشا چشم خود از هم
 آماج سیوف ستم، آه ای وطن زار برخیز یکی صولت شیرانه نشان ده
 هرسو نگریم خیمه زده لشکر اندوه یا جان بستان یا که در این معرکه جان^۴ ده
 قطعه^۵ دیگری نیز از جعفر خا منهای ابتدا در سال ۱۳۳۴ ه. ق در یکی
 از جراید تهران و بعد در شماره نوروزی روزنامه^۶ "تجدد تبویز به تاریخ
 ۱۳ جمادی الاخر ۱۳۳۵ ه. ق درج شده است:

به قون بیستم

ای بیستمین عصر جفا پرور منحوس خونها که به هر ناحیه ناحق شده مسفوخ
 ای آبد^{*}ه وحشت و تمطال فجایع بر ناحیه عصر هنر لکه سودا ...
 بر تاب زما^۱ آن رخ آلوده به کابوس نفرین به تو، ای عصر فریبنده و غدار
 ساعات سیاهت همه لبریز قضا یع لعنت بتو، ای خصم بشر، دشمن عمران
 دیدار تو دهشت را ز انقاض^{**} مقابر ای بوم، فروکش نفس، ای داعی خسران
 شالوده^۳ات از آتش و پیرایه^۴ات از خون ز این پس مشواند رپی ویرانی آثار
 هو آن تو با ماتم صد عاقله مشحون آن روز که زادی، چه نویدی که ندادی؟
 از جور تو بنیان سعادت شده بایر امروز که رستی، تو ز خون یکسره هستی
 ز این مذهب خونین که به گیتی شده برپا زینسان که توره بسپری، ای آفت هستی
 روح مدنیت شده آزرده و مجروح فردا به وجود آری یک تل رمادی^{***}
 جعفر خا منهای سالها پیش از نیمایوشیج این اشعار را به سبک نوسرود
 و به قول روزنامه^۶ "تجدد" سدسدید محافظه کاری را در عالم ادبیات و شعر شکسته
 است.

* آبد^۱ه = بنای یادگار ** انقاض = باقیمانده، خوابه^۲ *** رمادی^۳ = خاکستری

جعفر خا منه ای پسر حاج شیخ علی اکبر خا منه ای از بزرگان خوشنام تبریز بود. وی در سال ۱۳۵۴ هجری قمری برابر با سال ۱۲۶۶ شمسی در شهر تبریز به دنیا آمد و در آنجا تحصیل کرد. اشعار پرشورا و در "حبل العتین" و "چهره نما" و "عصر جدید" و "شمس" و بعدها در مجله "دانشکده" منتشر می شد. بطوریکه قبلاً هم اشاره شد نوپردازان آذربایجان همه اهل ادب و سیاست و فرهنگ بودند، جعفر خا منه ای هم علاوه بر اینکه ادیب و شاعر بود مشروطه خواه و مرد سیاست هم بوده بطوریکه احمد کسروی در کتاب زندگانی من او را یکی از دوستان شیخ محمد خیابانی معرفی می کند و اضافه می کند که جعفر خا منه ای بود که او را با شیخ محمد خیابانی آشنا کرده است و لازمست که عین نوشته شادروان احمد کسروی نقل شود :

"یکی از دوستانی که پیدا کردم آقای میرزا محمد علی صفوت و دیگری میرزا ابوالقاسم فیوضات، و دیگری میرزا جعفر خا منه ای بود. در همان روز شادروان خیابانی که پس از بهم خوردن دارالشوری از تهران به قفقاز رفته بود به تبریز درآمد. به میانگیری آقایان صفوت و خا منه ای با او نیز آشنا می یافتم اینان نیز گاهی به نشستهای ما آمدندی، بسیار شبها نیز در خانه حاج شیخ علی اکبر آقا (پدر میرزا جعفر آقا) فراهم آمدیمی، این حاج شیخ یکی از بزرگان بسیار نیکوکار تبریزی بود. در تاریخ مشروطه یاد او کرده شده، میرزا جعفر آقا جوانی با دانش می بود که شعر نیز می سرود" (۱)

احمد کسروی در تاریخ مشروطه هم از جعفر خا منه ای بعنوان مترجم یاد می کند :

"تا سال ۱۲۸۵ شمسی که مظفرالدین شاه مشروطه را داد دبستان را رواج بسیار یافته. کمتر شهری بود که یک یا دو دبستان یا بیشتر در آن نباشد. دبستگی مردم به این ها به جایی رسید که کار به گزافه اندیشی کشید و بسیاری از ایشان چنین پنداشتند که تنها چاره دردهای کشور همان دبستان است، و چون جوانانی از آن بیرون آیند همه در ماندگی ها از میان خواهند برخاست هر زمان که جشنی می گرفتند آگهی از آن در روزنامه ها می نوشتند و شادمانی های بی اندازه می نمودند و نویدها به خود می دادند. به جایی رسید که احمد بیگ آقا یوف نویسنده روزنامه "حیات" قفقاز، که خود مردی دانشمند می بود و به کارهای ایران دبستگی نشان می داد، به زبان آمد و خا منه ای را ندیده

ایرانیان را باز نمود (آن گفتار "خیات" را آقای جعفر خا منه ای از ترکی ترجمه کرده و در یکی از شماره های حبل المتین کلکته به چاپ رسیده است)^۱ میرزا جعفر خا منه ای با روزنامه های مردمی و ضد استبدادی همکاری نزدیکی داشت و با سرودن اشعار افشاگرانه و با چاپ و نشر آن ها در جراید آن روز مرتجعین و مستبدین را بشدت می کوبید برای نمونه یکی از اشعار را که در نکوهش اسلامیه نشینان سروده و در همان روزها در روزنامه "فلت" چاپ رسیده و در بین مردم به زبانها افتاده بیهائی را در پائین می آوریم :

من ای خدا به تو ناله ز راهدان ریائی * که عالمی بفریبند با قبا و ردایی
 بخلق حرمت می میکنند ذکر ولی خود * ز خون بی گنهان مست هر صبا و مسایی
 به گاه موعظه آزار مور را نپسندند * به قتل و غارت شهری کنند حکمروایی
 دهند مردم بیچاره را به پنجه جلا * نه شرمشان ز پیمبر نه بیمشان ز خدایی
 بیا که خون شده جاری بجای آب تبریز * بحکم شاه و به فتوای چند شیخ کذایی
 به بندگان خدا بسته گشته راه معیشت * ولایتی شده مفلوک و مبتلا به گدایی
 خدا که امر عبادش حواله کرده به شوری * حرام بشمرد این ابلهان ریش حنایی
 بلی زگا و مجسم مجوف ضیلت انسان * که آدمی نه به ریش است و نه قبا و کلایی
 مصرع اول بیت آخر "بلی زگا و مجسم مجوف ضیلت انسان" جمله است که حاج شیخ عبدالله مازندرانی به حاج میرزا حسن مجتهد تبریزی نوشته . حاج میرزا حسن هنگامی که از تبریز با خشم بیرون آمده تلگرافی یا نامه ای به نجف فرستاده و در آن پس از بدگویی از مشروطه خواهان چنین گفته : "باید مشروطه مشروعه باشد" حاج شیخ در پاسخ او گفته : "ای گاو مجسم مشروطه مشروعه نمی شود". این داستان آن زمان به زبان ها افتاد و جعفر خا منه ای نیز در اشعارش به این صورت داخل کرد "بلی زگا و مجسم مجوف ضیلت انسان"

شمس کسمائی

در میان نوپردازان آن زمان، زنی هم قید و بند عروس و قافیه را از پای شعرش برداشته است، او نخستین زنی است که به نوپردازی گرایش نشان داده و مانند دیگر نوپردازان پیش از نیما به گمنامان پیوسته است .
 این بانوی نوگرا "شمس کسمائی" نام داشت وی که جزو یکی از نادره زنان روشن فکر و دانشمند تاریخ معاصر ایران بشمار می رود نخستین زنی است که

(۱) - تاریخ مشروطه - احمد کسروی - ص ۲۹ - ۲) احمد کسروی - تاریخ مشروطه - چاپ دوازدهم ص ۲۸۷ و ۲۳۳

قید و بند عروض و قافیه را از پای شعر برداشته و نوگرایی را در این زمینه پذیرفته و رواج داده است. او یک زن انقلابی و روشنفکر بود که با نوشتن مقاله‌های تند سیاسی در روزنامه‌های تبریز با استیلای بیگانگان و استبداد حکامان با سرسختی مبارزه می‌کرد.

خاندان شمس‌کسمائی از روستای کسمای گیلان بودند و از همان روستا به چند نقطه ایران از جمله به آذربایجان ویزد رفتند. پدر بزرگ شمس‌کسمائی (حاج محمد صادق) برای تجارت به یزد رفته و در آنجا ماندگار شده و ازدواج کرد و پسرش خلیل پدر شمس‌کسمائی در یزد با خانمی بنام همایون ازدواج می‌کند که شمس‌کسمائی از این بانو در سال ۱۲۶۲ شمسی در یزد متولد می‌شود و در همان شهر با شادروان حسین ارباب‌زاده ازدواج می‌کند. ارباب‌زاده بعد از ازدواج با شمس‌کسمائی برای تجارت جای به عشق آباد می‌رود و مدت ۱۵ سال در آنجا زندگی می‌کند و در همین مدت علاوه بر فعالیت‌های تجاری به فرهنگ و معارف ایران هم در آنجا خدماتی می‌کند و به عنوان تقدیر از خدماتش از طرف دولت ایران به دریافت مدالی مفتخر می‌شود.

بعد از شروع جنگ جهانی اول در سال ۱۹۱۴ میلادی حسین ارباب‌زاده ورشکست شده و مجبور به ترک عشق آباد می‌شود و به ایران برمی‌گردد یعنی از راه تفلیس به آذربایجان مراجعت کرده و در تبریز سکونت اختیار می‌کند و در همان موقع که راه آهن آذربایجان به دست روس‌ها اداره می‌شد وی در اداره راه آهن تبریز استخدام و بکار مشغول می‌شود.

در آن موقع وضع مملکت خیلی آشفته و نگران کننده بود و در داخل کشور آشوب‌هایی به پا شده بود. در طول جنگ جهانی اول و بعد از پایانش با دولت‌های بزرگ دست از تعدی به کشورمان برنداشته بودند چنانکه دولت استعماری انگلیس با تحمیل قرارداد معروف ۱۹۱۹ می‌خواست به یکباره استقلال کشورمان را از بین برده و ایران را برای همیشه مستعمره خود کند و ملی‌هوشیاران و ازجانب گذشته‌های مردم میهن پرست اجازه نداد که این نقشه‌های خائنانه در عمل پیاده شده و استقلالمان را از بین ببرند. بطوریکه در تمام نقاط کشور اعتراض‌ها و طغیان‌هایی بر علیه آن قرارداد منحوس شروع شد از جمله آذربایجان هم برای جلوگیری از اجرای آن قرارداد ننگین یکپارچه آتش شد و در همین گیرودار شمس‌کسمائی هم مقاله‌های تندی می‌نوشت و با امضای خودش در مطبوعات تبریز به چاپ می‌رساند و آن شماره‌ها به خاطر مقاله‌های وی

که خیلی تندنوشته می شدند توقیف می گردید. و همراه با این مقاله ها شعر-
هایی هم می سرود و در همان روزنامه ها به چاپ می رساند و در همین موقع است
که وی دست نوپر زان را با صمیمیت فشرده و به این نهفت تجدطلبی در
زمینه شعر رونق خاصی بخشید.

اینگ نمونه هایی از اشعار شمس کسائی که در شماره چهارم ۲۱ شهریور
ماه سال ۱۲۹۹ شمسی در مجله آزادستان منتشر شده است :

پرورش طبیعت

ز بسیاری آتش مهرونا زونوازش

از این شدت گرمی و روشنایی و تابش

نه یارای خیرم

گلستان فکرم

نه نیروی شرم

خراب و پیریشان شد افسوس

نه تیرونه تیغم بود نیست دندان تیزم

چو گلهای افسرده افکار بکرم

نه پای گریزم

مفا و طراوت زکف داده گشتند مایوس

از این رو در دست همجنس خود درفشارم

بلی، پای بردا من و سربه را نوشینم

زدنیا و از سلک دنیا پرستان کنارم

که چون نیم وحشی گرفتاریک سرزمینم

بر آنم که از دامن مادر مهربان سر برآرم

این اشعار هم با عنوان "مدال افتخار" در شماره ۳ بیستم مرداد ماه

سال ۱۲۹۹ شمسی از شمس کسائی در مجله آزادستان چاپ شده است :

تا تکیه گاه نوع بشرسیم و زربود

مخفی کشیده تیغ طمع در قفای ما

هرگز مکن توقع عهد برادری

مقصودشان تصرف شمس و قمر بود

تا اینکه حق به قوه ندارد دبرابری

حاشا به التماس برآید صدای ما

غفلت برای ملت مشرق خطر بود

باشد همیشه غیرت ما متکای ما

آنها که چشم دوخته در زیر پای ما

ایرانی از نژاد خودش مفتخر بود

این ابیات هم تحت عنوان "فلسفه امید" در شماره ۲ پانزدهم تیر ماه

۱۲۹۹ از زنده یاد شمس کسائی در مجله آزادستان به چاپ رسیده است :

ما در این پنج روز نوبت خویش

گاه گیرنده گاه بخشنده

چه بسا کشتزارها دیدیم

گاه مظلوم، گهی درخشنده

نیکبختانه خوشه ها چیدیم

گرچه جمعیم و گر پراکنده

که ز جان کاشتند مردم پیش

در طبیعت که هست پاینده

زار عین گذشته ما بودیم

گردمی محو، باز موجودیم

باز ما راست کشت آینه

زنده یاد شمس کسمائی این اشعار را در تاریخ ۲ مهر ماه سال ۱۳۱۵ شمسی خطاب به دخترش خانم صفا ارباب زاده با خط و امضای خودش در دفترچه یادداشت دخترش نوشته و امضاء کرده است .

شمس کسمائی که به زبانهای ترکی، فارسی و روسی تسلط کامل داشت یکی از شیرزنان روشن فکر و دانشمند تاریخ معاصر ایران بشمار می رود و به واسطه همین آزادگی و آزاداندیشی از طرف مردم روشن فکر تبریز مورد استقبال قرار گرفت .

بعد از شروع قیام شیخ محمد خیابانی که بیشتر بر علیه قزاقان ۱۹۱۹ مبارزه می کرد این زن دانشمند و متفکر نیز با سرودن اشعار انقلابی و نوشتن مقاله های سیاسی در جراید تبریز از رهبران انقلاب پشتیبانی می کرد و در نهضت آزادی خواهی و حریت طلبی آذربایجانها نقش مهمی ایفا می نمود و خانه اش در تبریز محل نویسندگان و آزاداندیشان تبریز بود .

در این زمان یعنی در اوج قیام شیخ محمد خیابانی در محوطه ارک تبریز - یز گاردن پارتی هایی تشکیل می شد و یک تورا از وسط می کشیدند که یک سوی آن مردها و طرف دیگرش خانمها با چادر می نشستند و خانم صفا دختر شمس کسمائی که در آن زمان ۵ - ۶ سال بیشتر نداشت روی یک میزی که در روی سن گذاشته می شد می ایستاد و اشعار مادرش را می خواند ، گرداننده این صحنه ها آقای سر تیب زاده بود .

شمس کسمائی تا آخر عمر در تهران در خانه ای در خیابان دانشگاه زندگی کرد و در تاریخ ۱۲ آبان ماه سال ۱۳۴۵ شمسی در سن ۷۸ سالگی در اثر پیری زودرس بدون هیچگونه عارضه و بیماری درگذشت و در گورستان وادی السسلاطین شهر قم با خاک هم آغوش شد .

يېڭى كىتابلار

قاسى برهان الدين ديوانىندان شېمەلر كىتابى چىخدى:

۱۴- اينىچى مىلادى عصرىن كۆر كىملى آذرى شاعرى، اورتا آناطولىدا قاسى و وزير اولوب صولرا دولت قورموش و صونوندا آق قويونلو امىرى ايله ساوشدا اولدور اولموشدور (۱۳۹۸-۱۳۵۴). قاسى برهان الدين ۶۰۸ صفحه ليك شعر ديوانىنى آذرى تور كچه سيله يازمىشدير. ديوانىن يكانه اليازماسى اندىن ده برىتىش موزئومده دير و ۱۳۱۳ غزل، ۲۰ رباعى و ۱۱۶ تويوغ احتوا اتمىكده دير و ۱۹۴۳ده تورك دىل قوردومو T. D. K طرفىندان تور كچهده چاپ اولموشدور قاسى برهان الدين آذرى شاعرلىرى لىن اۆنجو (پىشتاز) لرىندىر و نسىمى، فضولى و ساير شاعر لرىمىزده اونون تىائىرى اولموشدور. تويوغ نوع دۇرد لوكلرىن مبتكرى اودور. قاسى برهان الدين ديوانىندان شېمەلر آدلى كىتاب دكتور على آىپ اصلان طرفىندان حاضر لائىب تور كچهده كولتور باخانىلىنى (وزارتى) طرفىندان مىن عمل اثر سىرى سى نىن ۷۳ صاى سيله و لاتىن حرقلىله نشر ائدىلمىشدير. بوانىزده شاعرىن ترجمەى حالى و يوز غزلى، بىدى رباعى و ۱۸ تويوغوايضاحلاريله بيرلىكده نشر ائدىلمىشدير. بو كىتاب بۆيوك شاعرىمىزىن ادبى شخصىتى حقىنده ايناك حېملى اثر اولدوغو ايچون اديمانىمىزى تايىمتا جريانىندا چىوخ اهمىتلى حادثه دير.